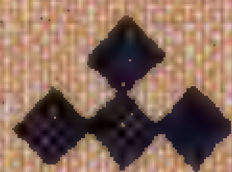

КАНСТАНЦЫЯ
БУЙЛО

КАНСТАНЦЫЯ БУЙЛО

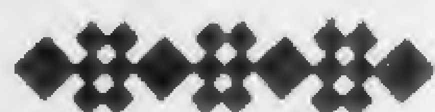

выбраныя творы ў двух тамах

том

1

ВЕРШЫ,
ПАЭМА

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1981

Бел 2
Б 90

Б $\frac{70403-156}{М302(05)81}$ 97—81 4702120200

ШЧЫРАЯ ПЕСНЯ

Па-рознаму можа выяўляць паэзія сваю дзейную сілу. У адных выпадках яна авалодвае сэрцамі людзей праз слова, гулкае, як звон, прасякнутае прамоўніцкім, трыбунным пафасам. Але і ціхая, стрыманая споведзь мае здольнасць з не меншай сілай хваляваць мільёны чытачоў, выказваючы іх запаветныя пачуцці і думкі.

Ад самага пачатку, з таго далёкага дакастрычніцкага часу, калі ў нашай літаратуры так хораша ўзышла цудоўная «Курганная кветка», блаславёная самім Янкам Купалам, паэзія Канстанцыі Буйло была па-добраму простай, нягучнай і вельмі шчырай. Здавалася, зусім ціха прамаўляліся словы, але іх пачулі і палюбілі многія людзі. Палюбілі як усё роднае і спрадвеку блізкае, пра што адразу ж незабыўна сказала паэтэса, сказала задушэўна, прывабна і светла: «Люблю наш край — старонку гэту, дзе я радзілася, расла...»

І вось праз многія дзесяцігоддзі, што ўвабралі ў сябе столькі падзей і нечуваных пераўтварэнняў, мы чытаем сёння творы Канстанцыі Буйло, адрасаваныя «Вялікай Радзіме» (такую назву мае адзін з вершаў сямідзесятых гадоў). Чытаем з хваляваннем і радасцю, з адчуваннем, што слова паэтэсы застаецца ўсё такім жа задушэўным, ясным, свежым і выразным. «Кожнаю думкай і мараю кожнай» яно адданае свайму народу і краіне.

Народны паэт Беларусі
Максім Танк

ЛЮБОЎ І ПРЫЗНАННЕ НАРОДА

Люблю наш край — старонку гэту,
Дзе я радзілася, расла.
Дзе першы раз пазнала шчасце,
Слязу нядолі праліла.

Гэтымі радкамі пачынаецца верш «Люблю» Канстанцыі Буйло. Напісаны ў 1909 г., тады яшчэ зусім юнай паэтэсай, верш стаў народнай песняй.

«Прачыталі людзі гэтыя простыя і маляўнічыя словы, пераказалі адзін аднаму, і трапяткая споведзь юнай паэтэсы выпырхнула ў свет зачараванай песняй,— пісаў у адкрытым лісце да Канстанцыі Буйло ў дзень яе 80-годдзя Сяргей Грахоўскі.— Хто яе склаў? Дзе яе ўпершыню заспявалі? Ніхто не ведае. Гэта любоў і тайна народа. Прайшло больш за шэсцьдзесят гадоў, а песня не старэе, яна хвалюе і цешыць мільёны сэрцаў, яна будзе жыць, пакуль на свеце жыцьме хоць адзін беларус. Калі б Вы болей нічога не напісалі, Ваша імя заўсёды засталося б у нашай паэзіі».

...Канстанцыя Антонаўна Буйло нарадзілася ў беднай сям'і панскага аб'ездчыка ў 1898 годзе. Месцам нараджэння на Ашмяншчыне. Сапраўды, першае свядомае ўражанне паэтэсы аб тым, што яе акружала, што запомнілася, звязана з гэтай вёскай. Але, па яе меркаванню, нарадзілася яна верагодней за ўсё ў Маладзечна.

Ужо ў маленстве будучая пяснярка спазнала і цяжкую працу, і несправядлівасць, і расчараванне. Яе бацька, па натуры бунтар і атэіст, дрэнна ўжываўся са сваімі гаспадарамі-памешчыкамі, і сям'і часта даводзілася пераязджаць з вёскі ў вёску, пакідаючы наседжанае месца, губляючы нязхітры дамашні рыштунак.

Асабліва балюча кожную перамену перажывала маленькая Кастуся. Да ўсяго, што акружала яе, яна прывязвалася душой і не магла ўявіць, як будзе жыць іменна без г э т а г а куста, дрэва, без гэтай рэчкі...

У шэсць год дзяўчынка ўмела чытаць, нядоўга хадзіла ў сельскую школу, потым працягвала вучыцца дома ў хатніх настаўнікаў. Але найбольш паўплываў на першапачатковую адукацыю Канстанцыі яе бацька — Антон Буйло, які здолеў перадаць дзецям любоў да кнігі, слова, верша. У доме была невялікая палічка з кнігамі. Будучая паэтэса рана

пазнаёмілася з творамі Ф. Багушэвіча, Т. Шаўчэнкі, М. Лермантава, А. Міцкевіча, Ю. Славацкага, М. Горкага і, вядома, такіх славутых ужо тады беларускіх паэтаў, як Янка Купала і Якуб Колас. Іх вершы яна знаходзіла на старонках «Нашай нівы», якую прыносіў дадому бацька. Гэтая ж беларуская газета спрыяла нараджэнню і станаўленню Канстанцыі Буйло як паэтэсы.

У 1909 годзе, маючы дзесяць гадоў ад нараджэння, яна паслала ў «Нашу ніву» свой першы верш «Лес» і была бясконца здзіўлена і ўзрадавана, калі ўбачыла яго надрукаваным. Потым былі новыя вершы і новыя публікацыі, а неўзабаве творы пачынаючай паэтэсы рэгулярна друкуюцца на старонках «Нашай нівы» і ў календары, які выдаваўся гэтай газетай, у зборніку «Маладая Беларусь», што выходзіў у Пецярбурзе, у выдавецтве «Загляне сонца і ў наша ваконца».

Хутка Канстанцыя Буйло пераязджае ў Вільню, дзе заканчвае настаўніцкія курсы, пастаянна супрацоўнічае ў «Нашай ніве». Па парадзе Цёткі едзе ў вёску Чаўшклі пад Ліду, дзе настаўнічае, вядзе асветніцкую работу сярод сялян. Потым у Полацку загадвае кнігарняй.

Увесь гэты час маладая паэтэса цікавіцца творамі беларускіх пісьменнікаў, прадстаўнікоў рэвалюцыйна-дэмакратычнага напрамку, гэта дапамагае ёй у жыцці і творчасці.

Найбольш жа творчую думку Канстанцыі Буйло сваёй паэзіяй абуджаў Янка Купала. Яе эстэтычныя погляды фарміраваліся таксама пад непасрэдным уплывам рускай класічнай літаратуры з яе лепшымі рэвалюцыйнымі традыцыямі.

У 1910 годзе Янка Купала, яшчэ асабіста не знаёмы з будучай паэтэсай, напісаў верш «Мая думка», на якім пазначыў: «Ахвярую Канстанцыі Буйло». Праз тры гады яна прысвяціла свайму настаўніку верш «Звон», падзяляючы аптымізм Купалы, як і ён, верачы ў шчасную долю народа:

І сну ледзянога апалі аковы,
І ўстаў народ цэлы, і ўстаў як бы новы,
Да бою за волю устаў.

Янка Купала быў укладальнікам і рэдактарам «Курганнай кветкі» — першага зборніка Канстанцыі Буйло, які ўбачыў свет у 1914 годзе. У зборнік увайшло больш за сорак вершаў і два вершаваныя абразкі. «Курганная кветка» адразу выявіла талент аўтара і атрымала станоўчыя водгукі.

Юнай паэтэсе, якая пісала смелыя мужныя вершы, не было і шаснаццаці. Няясна бачыла яна тую адзіную сілу, якая здольная змяніць жорсткі несправядлівы свет, але была ўпэўнена, што гэты свет не мае права такім заставацца. Яе паэзія несла адбітак уласнага, хоць і небагатага яшчэ жыццёвага вопыту. Ад народа была ў яе вершах напеўнасць, вобразнасць і лірызм. Канстанцыя Буйло следам за Цёткай, Купалам і Коласам пісала пра гаротную долю беларуса, яго «бяду-гора», асуджала самадзяржаўе і клікала народ на барацьбу за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне.

Верша, які даў назву зборніку, у кніжцы няма. Ён быў напісаны пазней. Але яго ідэяй прасякнуты многія творы «Курганнай кветкі». Гэта верш-сімвал. Кветка, якая красавала

На сухім, сухім кургане,
Дзе ад спёкі траўка звяла,
Сярод лому, на бур'яне...—

па словах паэтэсы,— «гэта мой народ, гэта я сама, бо я ж таксама народ». Многа пакут выпала на долю кветкі, вось-вось загіне яна.

А ты... ціха, асцярожна
Палі кветку ў смерці садзе...
Акрапі жывой вадою
Веры ў шчасце і надзеі.

Толькі не апускаць рук, толькі не траціць упэўненасці:

Бо не плачкай ёй радзіцца,
Ценем смерці не ўзрастаці,
А жывой красой ірдзіцца,
К сонцу, к шчасцю заклікаці.

Спробу даць адказ на пытанне, што трэба для таго, каб не завяла кветка надзеі, каб светлы быў заўтрашні дзень, Канстанцыя Буйло робіць у вершы «Да працы», адным з лепшых у зборніку. Так проста было разгубіцца ў моры фальшы і несправядлівасці, прыгнёту і бездухоўнасці, уласцівых буржуазнаму грамадству. У чым сэнс жыцця? «Многія з асяроддзя інтэлігенцыі задавалі тады гэта пытанне,— успамінае Канстанцыя Буйло.— І сярод пытаўшых было многа нытыкаў. Часам і ў мяне апускаліся рукі». Толькі ненадоўга. Яе энергія, думка шукаюць выйсце. Верш заклікае да дзеяння:

Мы — вольныя арлы, з адвагай і надзеяй
Мы волю к барацьбе павінны прабуджаць
За шчасце, за жыццё!
І хай ніхто не смее
Магутную руку бяссільна апускаць!

У «Курганнай кветцы» Канстанцыя Буйло — выдатны лірык, яна апявае найпрыгажэйшае з чалавечых пачуццяў — каханне. Праз лірычную паэзію пазнаецца асоба самога аўтара, раскрываюцца яго ўласныя пачуцці і перажыванні. Любоўная лірыка «Курганнай кветкі» — гэта яшчэ не перажытае. Хутчэй — чаканне кахання, яго пакут і радасцей. Паэтэса ўспамінае сваю сустрэчу з выдатным мовазнаўцам, прафесарам Пецярбургскага універсітэта Б. Эпімахам-Шыпілам, які расказаў ёй, што чытаў яе вершы студэнтам на лекцыі. Найбольш уразіў іх верш «Адна». «Што павінна была перажыць гэта жанчына, каб напісаць такі твор?» — спыталі яны ў прафесара. «Яна яшчэ зусім дзяўчынка, і нічога падобнага, мусіць, і не адчувала!» — адказаў Б. Эпімах-Шыпіла.

Шчаслівым быў пачатак творчага шляху Канстанцыі Буйло. Яе вершы ўхвалялі Янка Купала і Максім Багдановіч, іх любілі чытачы.

Актыўную літаратурную працу Канстанцыі Буйло спыніла першая сусветная вайна, па небяспечных і пакутлівых дарогах якой ёй нямала давялося павандраваць. Закрылася «Наша ніва» — не стала газеты, дзе можна было друкавацца на беларускай мове. Незадоўга да Кастрычніцкай рэвалюцыі Канстанцыя Антонаўна выйшла замуж за Віталя Калечыца, з якім яны жылі спачатку ў Падмаскоўі, а з 1923 года пасяліліся ў Маскве. Адрыў ад роднай Беларусі, яе літаратурнага жыцця, ад сяброў-пісьменнікаў, вялікае асабістае гора (у 1937 годзе загінуў муж — Віталь Калечыц) дрэнна адбіліся на творчасці паэтэсы. Яна толькі зрэдку друкавалася. Гэта непакоіла Янку Купалу, які ніколі не пераставаў верыць у яе талент, жыццёвы аптымізм. Ён прапанаваў ёй выдаць новы зборнік. Пісьменніца сабрала і паслала ў Мінск усё, што лічыла вартым. Кніжка не ўбачыла свету: яна згарэла ў доме Купалы ў першыя ж дні Айчыннай вайны.

«Вялікае гора, што выпала на долю акупіраванай Беларусі, скаланула маё сэрца»,— скажа пра сябе паэтэса. У яе з'яўляюцца вершы глыбокага грамадзянскага зместу. Боль за Бацькаўшчыну, пякучая нянавісць да ворага, ня-

зломная вера ў перамогу і прага да змагання ўвабралі ў сябе паэтычныя радкі, напісаныя К. Буйло ў гады вайны.

Менавіта ў вайну, у 1943 годзе, Канстанцыя Буйло напісала верш «У маёй майстэрні», у якім фармулявала сваю праграму як паэта. У ім канкрэтна і ясна вызначае яна сваю задачу:

...Песні, песні-арляняты,
Вам наказ гарачы з сэрца я даю:
Будзьце куляй, бомбай, мінай і гранатай,
І штыком, і сілай для байца ў баю!
І павязкай мяккай у байца на ране,
І крыніцай чыстай, як захоча піць,
Ласкай і спакоем, спачываць як стане,
Словам — тым, чым толькі песня можа быць.

Пасляваенныя гады былі для Канстанцыі Буйло вельмі плённыя — сапраўдны песенны дождж. Задушэўнымі вершамі яна адгукаецца на самыя розныя з'явы нашага новага мірнага жыцця.

Ярка, эмацыянальна, пранікнёна, з грамадзянскай адказнасцю выпісаны ў вершах Канстанцыі Буйло вобраз яе любімай Радзімы, Беларусі:

Ты дала мне жыццё, удыхнула мне сілу у грудзі,
Мне з табою ніколі ні сумна, ні цяжка не будзе,
Бо жыву я цяпер тваіх дум жыватворчаю сілай,
Што ўліла ты мне у сэрца...

Адзін з вершаў Канстанцыі Буйло называецца «Быць у пуці». Гэта — як жыццёвы прынцып, як загад самой сабе — быць у дарозе. Быць поплеч з народам у радасным рабочым рытме, пісаць пра сённяшні дзень, каб і да ўнукаў дайшлі радкі пра наш гераічны час.

Сваёй творчасцю, усім сваім багатым і цікавым жыццём паэтэса заваявала любоў і прызнанне народа.

Дзіяна Чаркасава

Вершы
1913–1951 г.

ТО НЕ ПЕСНЯ...

То не песня мая так далёка ляціць,
Як хаўтурны той звон, гулкім сумам гудзіць —
То не песня мая,
Не пяю гэтак я...
Гэта вырваўся стогн з набалелай душы
І расплыўся кудысь сярод сумнай цішы,
І паплыў ён удаль,
І таіўся ў ім жаль,
Тонам ціхім паплыў
Між калосістых ніў...
То не песня мая —
Не пяю гэтак я...
Сваім болем глухім з дна душы ён людской
Зварушыў, разбудзіў розных думачак рой,
З імі ўшыр паляцеў,
Рэхам гулкім гудзеў,
Разліваўся ўдалі між дрыгвы і балот,
То пад неба шыбаў, то кідаўся пад спод,
Аж расплыўся і сціх,
Як пражыты той міг,
Што мільгнуў у жыцці
І прапаў ў забыцці...
То не песня мая —
Не пяю гэтак я!..

1914 г.

ЛЮБЛЮ

Люблю наш край — старонку гэту,
Дзе я радзілася, расла,
Дзе першы раз пазнала шчасце,
Слязу нядолі праліла.
Люблю народ наш беларускі,
Хаціны ў зелені садоў,
Залочаныя збожжам нівы,
Шум нашых гаяў і лясоў,
І рэчку, што імкліва воды
Імчыць ў нязведаную даль,
І схілы берагоў пясчаных,
І яснасць чыстых яе хваль.
Люблю вясну, што ў кветкі, зелень
Аздобіць радасна зямлю,
Буслоў на гнёздах клекатанне
І спеў жаўраначка люблю.
Гарачую спякоту лета
І буру летнюю з дажджом,
Як гром грыміць, а ў чорных хмарах
Маланка зіхаціць агнём.
І восень сумную люблю я,
І першы звон сярпоў і кос,
Як выйдуць жнеі збожжа жаці,
А касары — на сенакос.
Люблю зіму з яе марозам,
Што вокны прыбярэ ва ўзор,
І белы снег, што, ўкрыўшы поле,
Ірдзіцца бляскам ясных зор.
Люблю ў пагодную я ночку
Дапозна на дварэ сядзець,
Сачыць за сініх зор мігценнем,
На месяц залаты глядзець.
І песню родную люблю я,
Што дзеўкі ў полі запяюць,
А тоны голасна над нівай
Пераліваюцца, плывуць.
Усё ў тым краі сэрцу міла,
Бо я люблю край родны мой,
Дзе з першым шчасцем я спазналась
І з гора першаю слязой.

1913 г.

ЗВОН

Янку Купалу

Ён плыў над палямі з жытнёваю хваляй,
Праносіўся ў далі, ляцеў,
То рэхам над лесам, як гром, рассыпаўся,
То зноў заміраў, а то зноў калыхаўся
І мякка і плаўна гудзеў.

Гудзеў над лугамі, ляцеў над палямі,
Над нівай, над сёламі плыў,
А гукі яго дзіўнай нотай дрыжалі
То як бы ў задуме, то як бы у жалю,
І чуўся ў ім гулкі прызыў...

Ён зваў да жыцця і да лепшае долі
Усіх, хто сном каменным спаў;
І сну ледзяннога апалі аковы,
І ўстаў народ цэлы, і ўстаў як бы новы,
Да бою за волю устаў.

1913 г.

ТВАРЫЦЬ І КАХАЦЬ

Да працы, да светлай вялікай работы,
З абломкаў, руінаў тварыць новы дом!
Гэй, ўсе, ў каго сіла, уменне, ахвота,
Працуйце! Як шчыра, як светла у ём
Заблісне жыццё пажаданае долі,
Знаёмае сэрцу у мараў цішы...
Там дух ажыве, і прабудзіцца воля,
І моц засвітае знямелай душы.
Гэй, ўсе да работы!
Ты, сэрцам збалелы,
Ты, страціўшы веру, без моцы і сіл,
З разбітай надзеяй, з душой абамлелай,
Што ценем стаіш каля родных магіл!
Краніцеся светлай вялікай ідэі...
І з намі жывымі, гэй, гэй, працаваць!
І сіла ўваскрэсне, ўваскрэсне надзея —
Век жыць! Крэпка верыць!
Тварыць і кахаць!

1914 г.

КАБ Я МЕЛА...

Каб я крыллі лёгкай птушкі —
Салавейкі мела,
Ў гай вясёлы, гай зялёны
Я б не паляцела.
Каб я мела голас звонкі,
Голас салаўіны,—
Я б спяваць не паляцела
На дрэўцаў вяршыны...
Я бы з песняй паляцела
Ў горад той далёкі,
Там ёсць дом — пануры, сумны,
Цёмны і высокі...
На акне закратаваным
Я бы з песняй села
І астрожнікам няшчасным
Сваю песню б пела.
Я спявала б аб свабодзе,
Аб шчаслівай долі,
І забыліся б пад песню
Яны пра няволю.
Галасамі дзіўных чараў
Я бы залівалась,
Лясоў, ніў прыволле нашых
Нагадаць старалась.
І пад песню маю думкі
Іх бы прасвятлелі,
Твары радаснай усмешкай,
Шчасцем увяснелі,
І не цяжкая была бы
Ім тады няволя,
Бо пад песню яны б снілі
Аб шчаслівай долі.

1914 г.

ДА ПРАЦЫ

О, не кажы, што ты ў жыцці не маеш мэты
І што на свеце жыць не хочаш болей ты,
Бо ўжо ад мук і слёз душа твая збалела,
А ў свеце бруду шмат і горкай цемнаты.
О, не кажы, што ты ў жыцці не маеш мэты
І што ніхто яе ў жыцці сваім не меў;
Павінна мэтай быць усіх — шырыць
прасвету,
Усім, хто цьму жыцця убачыці здалеў,
Нам светачамі быць!
У цемры аніводнай
Не бачна зорачкі?
Мы будзем распаляць.
Да працы час, браты!
Ніхто няхай не смее
Магутную руку бяссільна апускаць.
Да працы час, браты!
Мы туманы развеем;
Як у пялёнках, ў іх наш родны край ляжыць.
Каханнем маладым мы дух яго сагрэем,
Нізіны кіне ён і вышай узляціць.
Да працы, гэй, браты!
Мы з сілай маладою,
Мы з сэрцам, поўным мар гарачых і агню,
Павінны выпаўніць заданне ўсесвятое,
І подласць чорная пакіне нас, зямлю,
Не будзе ўжо нідзе тых каінаў на свеце,
Што ў братняе крыві руку маглі мачаць.
Мы — вольныя арлы, Радзімы нашай дзеці,
Хто мае права нас нявечыць, зневажаць?
Мы — вольныя арлы, з адвагай і надзеяй
Мы волю к барацьбе павінны прабуджаць
За шчасце, за жыццё!
І хай ніхто не смее
Магутную руку бяссільна апускаць!

1914 г.

НА КРЫЛЛІ ПЕСНІ

Ляту, нясуся ўвысь, плыву на мяккіх хвалях...
Як добра, лёгка мне!
Дзе я? Чырвонасць зор, блакіт паднебнай далі,
І сонца ясны бляск, і празрыстасць крышталяў
Дрыжаць вакол мяне.

Ляту, нясуся... Гэй, які абшар шырокі!
Як лёгка дыша грудзь.
Там дзесьці, у даліне,— чуць-чуць дагледзіць
вока —
Ляжыць яна — зямля... Так нізка, так далёка!
А тоны ўвысь плывуць.

Мяне штось з імі рве, штось цягне страшнай сілай,
Якаясь моц нясе...
Што? — не згадаць ніяк — к жыццю ці да магілы...
І ведаць не хачу... Мне добра так, так міла
Ў высі нямой красе!

Ціха! Во штосьці ў круг там дзіўна задрыжала,
А сэрца ў тон яму
Забілась моцна так... і біцца перастала...
Дух змёр, а штось углыбі там глуха ныць пачала,
Што мчыць уніз думу.

То болю ціхі стогн прарваўся ў светлай песні
І міма праляцеў,
І сэрца дрыгнула, і дух заныў балесне,
І згінуў сон... І зноў ў чароўны край прадвесні
Мчыць душу дзіўны спеў!..

1914 г.

РУТА

У гаршчочак зямлі я даўно ўжо калісь
Кветку руты жывой пасадзіла;
Палівала яе, даглядала яе —
Мая рута на дзіва ўрадзіла.

Разрасліся кусткі, як вяночкі, лісткі
Аплялі мой гаршчочак наўкола;
Замуж дзеўкі ішлі — з маёй руты вілі
Вянкі дружкі грамадкай вясёлай.

Колькі песень тады тут гучала над ёй!
Галасы, як званочкі, звінелі;
А руцяны вянок зелянеў, як той лог,
Патануўшы ў вэлёнавай белі.

І хоць рвалі яе, хоць шчыпалі яе —
Маёй руты зусім не ўбывала:
Зелянела яна, красавала яна,
Сіл да росту ёй шчасце давала...

Толькі помню я раз, на вялікдзень якраз,
Да Галіны прыехалі сваты;
Не хацела ісці, ўгаварылі бацькі
(«Малады» быў занадта багаты).

З маёй руты сплялі ёй прыгожы вянок,
Многа свечак гарэла ў касцёле,
Маладую ўвялі... а твар белы яе,
Ў тон празрыстай вэлёнавай белі.

Вочы чорныя палкім гарэлі агнём,
Вусны, дрогнуўшы, штось зашапталі,
Ці малілася так, ці кляла мо каго,
Затануўшы вачыма у далі.

А руцяны вянок у праменнях агнёў
Нейкім радужным бляскам іскрыўся,
Ці то дожджык скрапіў, ці якая раса,
Ці слязьмі маладой ён абліўся.

Раптам — Veni Creator — азваўся арган,
Расплыліся бурлівыя тоны,
Хістанулася Галя, збялеўшы, як смерць,
І лягла на каберцы са стогнам.

Дарма клікалі дружкі, рыдалі бацькі,
Дарма клікаў жаніх некаханы —
Разарвалася сэрца ў дзявочых грудзях,
Зацягнуліся вочы туманам.

Вось з тагошняга дня маёй руты вянок
З дня на дзень вяў і сох штораз болей;
Ці вады неузлюбіў, ці мо гэтак ён счах
Над Галінчынай горкаю доляй.

І цяпер у мяне ён стаіць на акне,
Пачарнелі, завялі галінкі,
А не раз сярод дня заблішчыць штосьці ў іх,
Ці раса, ці то, можа, слязінкі.

1914 г.

ЦІ ПОМНІШ ТЫ?

Скажы мне, ці калі ў чужой зямлі далёкай
Успамінаеш ты край родны, мілы свой?
Ці часта к нам адтуль ты думкамі шыбаеш,
Ляціш да нас душой?

Ці помніш Беларусь, дзядоў тваіх краіну,
Дзяцінства дзе твайго час хутка праляцеў?
Ці помніш дом бацькоў, за домам сад зялёны?..
Як ён тады шумеў,

Як мы па ім з табой хадзілі й ты казала:
«Паеду я ў чужыну шчасця пашукаць»,
І ён там зашумеў, як бы заплакаў з жалю,
І не хацеў пускаць.

А песню родную ці помніш на чужыне,
Такую сумную, як доля мужыкоў?
О, колькі стогну там, жальбы душы збалелай
Пачуеш з яе слоў!

А вёскі помніш ты пакрыўленыя хаты,
Ўсе зеленню садоў прыбраны, як вянком,
Ручай, што спаясаў істужкай сенажаці
З пясчаным берагом?

А лес ці помніш ты на ўзгорачку, за вёскай,
Што часта так у цень ад сонца нас хаваў,
І слухаў нашых дум і светлых мар дзявочых
І штосьці ўсё шаптаў?

Ці помніш гэта ўсё ў чужой зямлі далёкай?
Наш цёмны, бедны край, дзе столькі ёсць бяды,
А ўсё ж ён мілы нам, бо ўсё, усё там наша!
Край гэты помніш ты?

1914 г.

НА МАГІЛКАХ

На магілках так ціха, спакойна. Ледзь шапочуць
з сабою бярозы,
Паспускаўшы галінкі свае аж да самай халоднай
зямлі:
На лісточках гарацъ кроплі рос, як гарачыя слёзы,
Быццам з жалю па тых, што ў гэтых магілках зляглі.

Ціш нямая тут. Вецер бяроз верхавін не чапае;
Адзін раз адважней ён між іх закруціў, зашумеў,
Потым як бы прыпомніў, што мёртвых спакой
парушае,
Сціх і, лёгка сарваўшыся, ўдаль паляцеў...

Над адхонам ракі, што ля самых магіл працякае,
Свіснуў раз і другі ў захапленні любві салавей...
Не, у царстве памёршых спяваць ён не можа,
не ўмее,
Ён кахання пясняр, ён пясняр маладосці усёй!

І замоўк... І ніпто ўжо больш цішыні
не трывожыць.
Між пахілых крыжоў урачысты і сумны спакой,
Ні жывое душы. Толькі часам матыль крыллі
зложыць,
Затрымаўшысь на міг над магільнае кветкі красой.

Часам песня з палёў далятае з ветранаю хваляй,
Быццам хоча збудзіць тых, што у гэтых магілах
зляглі,
Быццам хоча сказаць, што прамені надзеі заззялі
І што будзе квітнець кветка шчасця на нашай зямлі.

1914 г.

КВЕТКІ

Гляджу на паблёклыя ружы лісткі,
Што, зваўшы, ляжаць прада мной,
І сэрца сціскае боль нейкі цяжкі,
Туманяцца вочы слязой...

Ёсць дзіўная сіла у гэтых лістках:
Чуць толькі я гляну на іх —
Мне прошласць яны нагадаюць на міг,
І тону ў чароўных я снах.

І сумна мне вельмі, што гэтыя сны
Так скора праснiла ўсе я,
Што болей не вернецца зноў да мяне
Святляная прошласць мая.

Тады йшчэ ў душы маёй вера жыла,
Было шмат у сэрцы надзей;
Свабодная светлаю думкай маёй,
Высока шыбаць я магла.

Сягоння... Сягоння таго ўжо няма,
Сягоння я з смутнай душой,
Як тая, пакрытая слоем дзярна,
Магіла з уласнай труной...

А я у магілу схавала сваю
Вялікі гроб вечны — душу;
У ім пахавала ўсю прошласць маю —
Ўсё гэта ў сабе я нашу.

Сягоння хоць смех мой на вуснах дрыжыць,
Хоць гляну падчас весялей,—
То ўсё толькі кветкі магілы маёй,
Што хочуць нутро ў ёй прыкрыць.

1914 г.

НАД СВЕЖАЙ МАГІЛАЙ

Памяці таварыша
Станіслава Станюлевіча

З свежых лісцяў чуцця упляту я вянок
І злажу на магілу тваю;
Пераважа яго дум жалобных маток,
Што апутаў душу ўсю маю.
На магіле вянок вечна свеж будзе мой,
Вечна зелен там будзе ляжаць;
Ён ўхарошыць твой гроб сваёй вечнай красой,
Ён сны будзе табе навяваць...
Спі, мой браце, спакойна! Дарога жыцця
Закрутая была для цябе;
Луч ідэі пагас, паў сярод ты пуцця,
Аніхто не памог у жальбе.
Аніхто рукі братняй табе не падаў —
Ты адзін быў ды цемра укруг;
Светач ўперадзе згас, і бяссільна упаў
Твой збалелы замучаны дух.
Спі, мой брат малады! У грабовай цішы
Няхай будзе спакойны твой сон;
Не баліць ужо сэрца,— спакою душы
Ўжо не муціць больш блізняга стогн.
Спі, мой брат малады. Мой бяссмертны вянок
Я злажу на магілу табе;
Пераважа яго дум жалобных маток,
Што над ёю кружацца ў жальбе.
На магіле вянок вечна свеж будзе мой.
Вечна зелен там будзе ляжаць;
Ён ўхарошыць твой гроб няўвяднай красой,
Ён сны будзе табе навяваць!

1914 г.

РАНА

О, не кажыце вы, што рана загаілась,
Што меней кроў яе ўжо аблівае:
Хоць слёзаў не відаць, ды енкі не спыніліс;
Хоць часам нават смех на вуснах заіграе,—

Глыбокая яна — згаіцца ёй няскора...
Не датыкайцеся ж нябачнымі рукамі,
Бо хоць і змоўк вулкан, застыла лавы мора,
Нутро яго кіпіць гарачымі агнямі!..

1914 г.

Ноч позняя. Вецер гудзіць, завывае,
Так жаласна-сумна шуміць;
А мне сэрца з болю ў грудзях замірае,
Душа так страшэнна баліць!

О, вецер! Ты плачаш, ды ты йшчэ шчаслівы,
Свабодны ляціш у прастор;
Заенчыш — спагадна шумяць, стогнуць івы,
І плача з табой сівы бор.

О, як жа б з табою ляцець я хацела,
Пакінуць і свет і жыццё!
З табой я лятала б, з табой бы гудзела,
Жаль зліўшы ў тваё у выццё.

Мы б ночкай насіліс ў шырокім абшары
Праз выдмаў вялікі разлог,
Праз пушчы лясныя, балоты, імшары,
Дзе б толькі забрацца ты змог.

Ў выццё тваё, вецер, зліла б мае стогны,
І выў бы ты болем маім,—
Мо сэрца людское спагадаю дрогне
Над болем вялікім такім.

Тады не адна я ўжо буду з думою,
Што цёмнае ночкі чарней...
Вазьмі мяне, вецер, лятаці з сабою,
Спагады шукаць у людзей!

1914 г.

ХАЎТУРНЫ ЗВОН

Заенчыў, заплакаў з званіцы
Стары ўжо і трэснуўшы звон,—
Абвесціўшы смерць чалавека,
Маліцца сазваў усіх ён.

За белай сасновай труною
Грамадне суседзі ішлі;
Труну у магілу спусцілі,
Сыпнулі па жменьцы зямлі.

Тут сон, тут спакой яму вечны,
Тут будзе прытульна ён спаць,
Па працы, трудох і цярпеннях
Да суднага дня спачываць.

Спакою яго не нарушыць
Плач жонкі, галодных дзяцей;
Не вырвецца гора енк цяжкі
З худых і збалелых грудзей.

Спі, бедны зямляча! Не раз ты
Праз цэлую ночку не спаў,
А зморапы, потам абліты,
Мазольна на хлеб працаваў!

Ніхто і ніпто не стрывожа,—
Тут будзеш, як камень, ляжаць;
Над крыжам магілкі забытай
Зляцяцца рої птушак спяваць.

Спі! Дай ты рукам адпачынку:
Дабра шмат зрабілі яны,
Хоць больш ты не маеш награды,
Кром гэтай сасновай труны.

1914 г.

Дзень сканаў за гарой, а над соннай зямлёй
Выплыў месяц пурпурна-крывавы;
Над разлогамі ніў хутка-шыбка ён плыў,
Прытрымаўся над соннай дубровай.

Між адвечных дубоў асвяціў рой крыжоў,
У высокай траве прытаіўся;
Плямаі яснаю поўз па курганах, як смоўж,
То малюнкам на небе лажыўся.

Ціш усюды — спакой... Над званіцай старой
Звон зыклівы раптоўна раздаўся;
Разам з ім — пад дубом — над старым курганом
Трэснуў камень і з гукам распаўся.

І ад дзіваў такіх вецер, змёршы, заціх,
Месяц хмаркаю ў небе закрыўся;
З-пад раскопаў зямлі цені шпарка ішлі —
Во адзін з іх к крыжу прысланіўся.

У мазолях рука — верны знак мужыка,
Свецяць дзіўным агнём яго вочы;
І з грудзей гукнуў кліч: «Брацця! Ўсе,
хто тут спіць!
Брацця, ўстаньма усе гэтай ночы!

Сярод ніў ды палёў хараводаў-кругоў
Мы натворым, успомнім былое;
Песню так завядзём, як тады, як агнём
Ў нас кіпела жыццё маладое.

Хай жа песня ляціць, хай жа песня гудзіць,
Разальецца па долах, па нівах!
Нашай песні такой не чутно з пары той,
Як ляглі мы у цёмных магілах.

Прахадзілі гады, заціралі сляды,
Заціралі сляды нашых спеваў;
Над разлогамі ніў іншы голас паплыў,—
Спеў чужы плыў над нашым засевам.

Брацця! Ўсе чым хутчэй хай з магілы сваёй,—
Брацця, кожны на свет з вас выходзе!
Мы ім песню спяём, песню зычну, як гром,
Ў ёй раскажам аб нашым народзе.

Ў ёй пець будзем аб тым, што было, ды, як дым,
Расплылося у віхравай хвалі,—
Тую славу-пачот, якой слыў наш народ,
Ды ўсё злыдні яму паскрывалі.

Каб ніводзін і з іх не чураўся сваіх
Рук, пакрытых карой мазалістай;
Мовы дзедаў, бацькоў для гаворкі паноў
Не чураўся ў хацінцы айчыстай.

Хто зямлі гэтай сын, ўстаньце ўсе як адзін!
Гэй, раздайся ты, песня ўдалая!
Хай твой зык паплыве, дзе народ наш жыве,
Долю-мачыху дзе праклінае.

Ён забыўся пяяць, ўмее толькі стагнаць;
Песні болем яго налітыя.
Хай жа зычны наш спеў ўспомне ўраз, неўспадзеў
Яму прошласці дні залатыя.

Чуць магутны прызыў да магілаў даплыў —
Разамкнуліся мігам магілы;
З-пад раскопаў зямлі цені шпарка ішлі
Хараводам між крыжаў пахілых.

Зычны родны напеў з іх грудзей паляцеў,
Словы радасцю дзіўнай пяялі;
К волі, к шчасцю прызыў дзесь над сёламі плыў,
Рассыпаючысь рэхам у далі.

І замоўк дзіўны хор. Плыла песня ў прастор,
Тоны доўга ў паветры звінелі;
Прадзядоўскі напеў над палямі ляцеў,
Потым сосны аб ім ліш шумелі.

1914 г.

НОЧ

Ноч. Месяц на небе пурпурна-чырвоны,
Панура так зоры гарадь,
А вецер лятае, гудзіць, як шалёны,
Штось гоніць, штось круціць, рве з стрэхі
салому,
Будыніны глуха трашчаць...

Страляючы голымі ўверх галінамі,
Лес пошумам страшным шуміць,
Ў вяршынах лясун разгуляўся з вядзьмамі,
То розгу ў іх кіне, то сыпне лістамі,
То рогатам дзікім смяшыць.

На рэчцы ля млына, адпёршы засовы,
Сівы вадзянік устае,
І з гукам з дна рэчкі пясок ён жвіровы
Нясе, насыпае у колы жарновы
І, мелючы, дзіка пяе.

Ноч цёмная поўна загадкавых гукаў:
Штось шэпча, то зноў шалясціць,
То як бы заенча ад страшных хтось мукаў,
То ўдалі хтось дзіўна, працяжна загукаў
І сціх, толькі вецер гудзіць.

І страшна, і нудна, аж дух замірае,—
Баішся і вочы самкнуць.
Здаецца, хтось байку страшную дзесь бае,
То як бы хто плача, то быццам спявае...
Дрыжыш і не можаш заснуць.

1914 г.

У ЛЕСЕ

Як я лесам іду — на душы лёгка мне:
Я адна у лясной цішыне.

Аддыхаю душой. Тут, між елак, бяроз,
Не чуваць ані енкаў, ні слёз;

Тут між іх я люблю так хадзіць і хадзіць,
Слухаць толькі, што лес гаманіць.

Часам хочацца птушкаю ўвысь узляцець,
Між зялёных галінак запець,

І шчаслівa пажыць, і не бачыць бяды,
Што пануе ў людзей заўсягды.

Тут люблю я глядзець, як дубочак з саспой
Ціха шэпты вядуць між сабой;

Як з расою-слязінкай бярозка адна,
Як бы мужа схаваўшы жана,

Да зямлі валасы апусціўшы, стаіць,
Чагось сумна і нудна шуміць...

1914 г.

Ціхім гоманам гордых вяршынь,
Шапаценнем зялёных галін
Лес адвечную казку казаў.
Казкі той зразумець не маглі
Птушкі, што у ім гнёзды вілі,
Ані вецер, што там пралятаў...

Казку тую адчуў чалавек:
Баіў лес пра мінулы ўжо век,
Ён гісторыю пеў старыны,
Што было таму сотні гадоў,
Аб жыцці-быцці нашых дзядоў,
Як і дзе векавалі яны.

Ён аб войнах крывавых казаў,
З кім і дзе наш народ ваяваў,
Пеў аб долі-нядолі яго;
Ён аб славе яго гаварыў,
Як ён дружбу з сябрамі вадзіў
І за ворага меў ён каго.

Ціхім гоманам гордых вяршынь,
Шапаценнем зялёных галін
Баіў лес пра мінулы ўжо век.
Казкі той разумець не маглі
Птушкі, што у ім гнёзды вілі,
Яе ўсю зразумеў чалавек.

1913 г.

ШЭРАЯ ГАДЗІНА

Змяркаецца. Люблю я вельмі гэты час...
Заходзіць сонейка за лесам, за гарою,
Зямлю прамень апошні цалуе яшчэ раз,
Ноч заручаючы цалункам тым з зямлёю.

Імглою шэраю спавіўся ўвесь абшар,
Бярозка шэпчацца з чырвонаю калінай,
На небе выплылі грамады сонных хмар,
Туманы сцелюцца над волкаю далінай.

А месяц залаты праз тоўшчу хмар пралез
І з вышыні сваёй ўсю зямлю аглядае,
Таемна шапаціць аб чымсь пажоўклы лес
І жудась нейкую на душу нагапяе.

Снуецца мар чарод... Плывуць яны з душы,
А з імі і яна у свет нязнаны рвецца.
І страшышся чагось, ў паўцёмнае цішы
То тужыш зноў за чымсь, душа удаль імкнецца.

І хочацца не раз, да болю, ўсё ў жыцці
Спазнаць, адчуць самой... Ўзяць шчасце сваё
з бою...
Ды к шчасцю нам, відаць, закрэслены пуці,
І ты стаіш адна... Адна з сваёй думою.

З тугой балючаю глядзіш кудысь удаль,
У сэрцы толькі боль зняпацку зварухнецца
І зноў замрэ... Ў грудзях ўскіпае нейкі жаль,
А сэрца беднае так хутка-хутка б'ецца.

1914 г.

Ваал! Я ўсё ўжо спаліла на алтары...
Глядзі: высокаю узносіцца гарой
Мой попел — і няма ўжо больш ў мяне ахвяры,—
Дык не гудзі ты там праклящцем нада мной,
Бо ўсё, што мела я, спаліла на алтары...

Ахвярнік мой агонь меў вельмі загарачы:
Чуць што я клала там — згарала ўміг датла,
А я... я ўсё нясла — я не магла іначай —
Усю душу маю я па куску нясла.
А ён усё спаліў... бо вельмі быў гарачы...

Глядзі: у попеле агеньчык ледзь-ледзь тлее...
Во — згас! Не! Зноў бліснуў залочаным рубцом
(То дапаляецца астатняя надзея):
Што займецца ізноў гарачым ён агнём
І новая на ім ахвяра ўспламянее...

Ваал! Надзея йшчэ тліць на маім алтары,
Пад попелу ужо застыўшаю гурбой,
І хоць сягоння я не маю ўжо ахвяры,
Ты не гудзі сваім праклящцем нада мной,
Бо йшчэ надзея тліць іскрою на алтары.

1914 г.

2 Зак. 1506

У БЯССОННУЮ НОЧ

Ляжу я бяссонна ў цёплай пасцелі,
Вачэй не змыкае мне сон,—
А думкі снуюцца, як нітка з кудзелі,
Ды толькі не светлы, як лён.

Мне сумна. Ноч цёмна. Віхор за акнамі
Нуду навявае, шуміць;
Бярозка малая сваімі лісткамі
У шыбу націху шуршыць.

Мне страшна!.. Мурашкі пабеглі па целе,
Наяве ўсё гэта ці ў сне?!
Во, цені нясуцца... Лятуць... Праляцелі...
Падходзяць... Ідуць да мяне!!!

Іх целы прывідны, як мгла над палямі,
А ўслед ім дым чорны ляціць;
Зялёныя вочы іх свецяць агнямі,
Агонь пад нагамі гарыць...

Во! Збіліся ў кучу, бяруцца за рукі...
Во! Круцяцца, ўюцца, лятуць...
Пакрыўлены твары іх з болю і мукі,
Во! Песню пачалі, пяюць:

«Хоць цяжка у цёмных магілах нам быці,
Хоць грудзі гніюць пад зямлёй,
Ізноў туды пойдзем, не хочам тут жыці,
Там лепш у магіле сырой».

Лятуць... Праляцелі, і слоў ўжо не чутна,
Здалёк толькі голас звініць;
Лятуць у магілы... Бо жыць так гаротна,
Як мы, дык нявартa, каб жыць.

1914 г.

Я НЕ МАГУ...

О не, я не магу, ў мяне не хопіць сілы
Вырваць з душы маёй і з сэрцайка майго
Маю любоў к табе, твой вобраз дзіўны, мілы...
О не, я не магу — не вырву я яго!

На мысль адну аб тым ад болі сэрца млее...
Нашто ж, нашто было цябе мне палюбіць?
Тваёй быць не магу — на то няма надзеі,—
А без цябе... О не, я не магу так жыць!

1914 г.

ЛЯЦІ, ДУМКА

Ляці, мая думка, ляці ты, галубка,
Ў далёкую даль —
У хмарку змяніся, стралою пусціся
Між ветравых хваль.

Ў ягона ваконца праменнямі сонца
Святліста зірні:
Як час ён праводзіць ці весела сходзяць
Ў жыцці яго дні?

Здароўе як служыць, ці смуціцца-тужыць
Парою за мной?
А ясныя вочы ці часам марочыць
Боль горкай слязой?

На ўсё углядайся, на ўсё прызірайся,
Усё зразумей...
Як будзе ён смутны — ты чарам магутным
Нуду ўсю развей.

Цудоўныя дзівы аб долі шчаслівай
Прад вочы стаўляй,
Аб далях святлістых, аб днях праменістых
На ліры іграй.

Як хмарка, без цела, дух ясны, дух белы,
За ім ты хадзі
І тоненькай, кволай, ды заўжды вясёлай
Ты кветкай цвіці.

1914 г.

ПОМНІШ ВЕЧАР?

Помніш вечар? З табою мы ў чоўне былі
І па возеры сонным плылі,
Месяц круглы з блакіту на нас паглядаў,
Залацістыя косы ён путаў і рваў
У вірах, што за чоўнам ішлі...

На душы нам так светла, так лёгка было,
Мы шчаслівыя былі... Ты кінуў вясло,
І падняўся з руля, і сеў побач мяне,
І на соннай, ціхой, вадзяной раўніне
Лёгкім ветрам нас ціха нясло...

Нам з табой не хацелася там гаварыць,
Мы баяліся возера сон разбудзіць.
Маю руку ў свае ты паволі узяў,
Лёгка сціснуў і ціха, ледзь чутна сказаў:
«Праз жыццё гэтак будзем мы плыць».

І замоўк... Месяц з неба так ясна свяціў,
Сваім бляскам ваду ён усю залаціў.
А лазняк малады, што там рос над вадой,
Шалясцеў, і шумеў, і ківаўся над ёй,
Як бы нешта усё гаварыў,

Як бы думкі свае хвалі соннай шаптаў
І лісточкі ў вадзе залацістай купаў.
Раптам вецер аднекуль здалёк наляцеў,
І трывожна і грозна лазняк зашумеў.
«Будзе бура»,— ты ціха сказаў.

З шумам хмара з-за лесу йшла з ветрам на нас,
Ў небе бліснуў маланкі агонь — і пагас,
А віхор на вадзе закруціў, зашумеў,
А на небе ўжо гром раскаціўся, грымеў,
Ў хвалях кідала човен і нас.

Ты за вёслы схапіўся і смела устаў.
Човен кідала, гнала,— ты цвёрда стаяў.
Хвалі, гнаныя ветрам, стагналі, раўлі,
З плёскам пырскалі ў човен і далей плылі;
Ты не дрогнуў,— стаяў, руляваў...

І здавалася мне, ты ўладар над вадой.
Не баялася я — толькі б ты быў са мной.
Ты прыгнуўся, спакойна руку маю ўзяў
І, заглянуўшы ў вочы мне, з моцай сказаў:
«Будзь спакойна, я тут, я з табой...»

Хоць нас вецер шалёны па хвалях насіў,
І хоць човен ён гнаў, і кідаў, і круціў,
Ані разу ад страху не ўздрыгнула я;
Бо ў руках у тваіх рука была мая,
Бо ты, любы, са мною там быў.

1914 г.

У КРАІНЕ МАР

Ў краіне мар паднебнай далі,
Дзе зоры свет ракой лілі,
Ў праменнях сонца мы спаткалісь,
Не знаючы яшчэ зямлі.

Я помню гэтае спатканне,
Пагляд гарачы помню твой,
Яснейшы зоркі залатой,
Што мне ў душу уліў каханне.

А дружкі-зоры штось пялі
Аб шчасці вечнага кахання;
З далін зямлі на прывітанне
Нам кветкі пах свой пасылалі.

І сам нас бог тады звянчаў,
Ды ёсць такі закон у бога,
Што, хто цярпення не дазнаў
Не знойдзе, к шчасцю дзе дарога.

І душы ў цела прыадзеты
К жыццю зямлі ён прысудзіў
І на ўвесь час той разлучыў
Каханнем дзве душы сагрэты...

З тых пор нам сэрцы крывёй льюцца...
Што ж зможа гэты боль уняць
Дзвюх душ, што вечна к сабе рвуцца,
Ды пут не могуць разарваць,

Пут цела, што іх тут скавалі
І разлучылі іх з сабой?!..
. . . .
Боль гоне слязу за слязой,
А шчасце ціха зззяе ў далі.

1914 г.

ПАМЯТНЫ ДЗЕНЬ

З лет даўнейшых маіх помню дзень я адзін:
Весна была, скаўроначак пеў;
Каля ног серабрыстая рэчка плыла,
А над ёй лазняк ціха шумеў.
Я — дзіцяцяй яшчэ — чуць падросткам была,
Шоў пятнаццаты год мне тады;
У той дзень я над рэчкай вяночкі віла,
Прыглядаючысь ў люстры вады.
Поўна сетка мая ўжо была матылькоў,
Вянкі пышнай ляжалі гурбой,
Прымярала я іх, смеючысь, як дзіцё,
Ты з'явіўся тады прада мной.
У той памятны ясны і сонечны дзень,
Як цябе толькі ўбачыла я —
Ўраз прапалі навек жывасць гуляў маіх
І дзяцінная ўцеха мая.
Як бы бог хараства, ты стаяў прада мной
З смелым поглядам дзіўных вачэй,
Многа новых, нязнаных мне дум пабудзіў,
Сэрца білась сільней і сільней.
Потым помню, як лета ўсё хутка прайшло;
Сустракаліся часта з табой,—
Я любіла цябе усім сэрцам маім,
Усёй сілай душы маладой.
Прыйшла восень з сумлівым халодным дажджом,
Туманамі зямлю спавіла,
Птушкі ў вырай пачалі усе адлятаць,
Нам расстацца пара падышла.
І расталіся мы, і расталісь з табой...
Як? Не помню, надарма пытаць...
Адно толькі з тых пор болей я не магу
Па-дзіцячаму пець і гуляць.

1914 г.

МНЕ СНІЎСЯ СОН

Мне сніўся сон, што ты у нас,
Што не чужы мне, як даўней,
Пагляд тваіх жывых вачэй
Вярнуў надзею мне шчэ раз.

Ізноў шчаслівай я была,
І сэрца радасна так біла...
Ў душы маёй была вясна,
Бо ты са мною быў, мой мілы.

1914 г.

ТУГА

Прыйшла ты да мяне ў паўночны ціхі час,
Прысела на маёй раскіданай пасцелі,
І сон мой адляцеў кудысь далёка ўраз,
І мары светлыя кудысьці адляцелі,
І былі мы з табой ў паўночны ціхі час...

І ўраз зайшлася я ў галубленнях тваіх,
Ты абвіла мяне гарачымі рукамі,
Палючых вусн агонь лёг на грудзях маіх,
А ў вочы мне сваймі панурымі вачамі
Ўпілася ты, і мёрла з мук ў абдымках я тваіх...

1914 г.

МАТЫЛЬ

Глядзела, як матыль наўздзіў залатакрылы,
Парваўшыся з зямлі, ўгару хацеў ўзляцець.
Ды дзень яго памёрк, і ён, як ліст, без сілы
Апаў зноў на траву, узняўшыся ледзь-ледзь...

Так ты ляціш усё, мой бедны дух, з надзеяй,
Так рвешся ты увысь ў жыцця няўрочны час...
Глянь, глянь, твой небасхіл змяркаецца,
бляднее...
Йшчэ дзень твой не настаў?..
Дык ён жа ўжо пагас!

1914 г.

МЫ ЗНОЎ СУСТРЭЛІСЯ...

Мы зноў сустрэліся, сышліся зноў дарогі,
І зноў я прад табой
З балючым сэрцам, дзе сабралась смутку многа,
Са змучанай душой.

Няхай жа пры грудзях тваіх я выпью слёзы,
Адкрыю хай душу;
Што сэрца абвіло вянком калючак ружы,—
Усё няхай скажу.

Паслухай, хоць цябе ўсё гэта, можа, знудзе,
Невясялы мой сказ —
Дай выказаць усё, мне гэта, можа, шчасцем будзе
У жыцці без прыкрас.

Дай выказаць усё і чуткаю душою
Душу маю сагрэй,
І будзе мне лягчэй пуцінай йсці крутою,
Жыць будзе мне лягчэй!

1914 г.

Не хачу я нічога казаці табе,
Бо баюся, што ў словах маіх
Выліецца каханне маё для цябе,
Што усё зразумееш ты з іх.

Не хачу я глядзець, каб з маіх ты вачэй
Тайны сэрца майго не згадаў,
Каб паблеск іх таемных, гарачых лучэй,
Як цябе я люблю — не сказаў.

Я каханне маё пахаваю ў душы,
Спакой сфінкса на твар налажу,
І хоць сэрца ад болю сканае ў грудзях,
Я нічога табе не скажу.

А калісь, як на вечны спачын адыду
І зямля як пакрые мяне,
Няхай вецер з магілы маёй паляціць
І слоў колькі табе пашапне.

Хай зязюля вясной кукаваннем ў гаі
Аб любві табе кажа маей,
Хай гавораць аб ёй кветкі пахам з лугоў
І пяяннем сваім салавей.

1914 г.

ЯК Я ЦЯБЕ ЛЮБЛЮ...

Як я цябе люблю — хай скажа гэта мора,
Што у грудзях маіх бушуе, хай гавора
Аб тым сэрца, што пагляд тваіх вачэй
Сон прабудзіў яго, аж дрогнула сільней

І так забілася, як птушачка у клетцы,
Што вырвацца з грудзей хацела ўжо, здаецца...
Як я цябе люблю — хай скажа салавей,
Што ночкамі пяяў над галавой маей;

І ночкі гэтыя — бяссонныя ўсе ночы,
Што да цябе няслі рой дум маіх дзявочых,
Як ты далёка быў — далёка ад мяне...
Хай скажуць зорачкі ў блакітнай вышыне,

Што там, вось як цяпер, дрыжалі, мігаталі,
А мне здавалася, што нешта ўсё шапталі,
А ты тады на іх глядзеў, і з вышыны
Пагляд твой да мяне звярталі стуль яны...

Як я цябе люблю — не скажуць толькі людзі,
Бо змогуць жа яны заглянуць там — у грудзі,
Убачыць сэрца глыб — агнёў кахання мора,
І зразумець, аб кім, бушуючы, гавора...

1914 г.

ДЗЯЎЧЫНА

Ўжо свечка пагасла, ўжо ноч за акном...
Ў пасцелі мне душна, не спіцца...
О сон! Ты самкні мае вочы хутчэй,
Мо мілы сягоння прысніцца!

Гадзіны ідуць, я ў пасцелі ляжу,
І сон не смыкае мне вочы,
А месяц праз вокны лье свет залаты,
Малюнкамі сцены залоча...

Устану з пасцелі, акно адчыню,—
Мо вецер, што ў полі гуляе,
Мне скажа, што робіць мой мілы цяпер,—
Мяне, як даўней, ці кахае?..

У небе спакойна так зоркі дрыжаць,
А ветрык лісточкам шапоча;
Запеў салавей звонкай трэллю сваёй,—
Заплача, то зноў зарагоча...

І ветрык, і зоркі, і месяца свет,
І звонкая трэль салаўіна,
Здаецца, што гэта гукае ўсё мне:
— Цябе ён кахае, дзяўчына...

А ночка халодна: ўжо чую, як мне
Дрыжанне набегла па целе;
Іду ўжо, лажуся ў цёплай маёй,
І мяккай, і белай пасцелі...
. . . .

Заснула дзяўчына, а месяца свет
На вочы і вусны лажыцца,
Праз сон штось смяецца дзяўчына мая:
Відаць, што ўжо мілы ёй сніцца.

1914 г.

ЧАМУ?

Скажы, мілы, чаму —
Толькі гляну я ў вочы твае —
Мне здаецца, што ноч прад сабою я маю?
Так глыбокі яны, як яна,
І так ясны, як зоркі яе.
Ажно часам я вочы свае прыжмураю...

Скажы, мілы, чаму
У глыбокае іх глыбіні,
Як на кніжцы падчас — так чытаць я гатова?
Уся глыб твайго сэрца у іх
Чорна-ясным атсвеціцца дне,
Адаб'ецца ляпей і ясней, як у словах...

Чаму з сілы усёй
Часам хочацца мне закрычаць:
Не глядзі — адвядзі ад мяне свае вочы!
Бо ўсё тое, што часам у іх
Мне удасца ўглядзець, прачытаць,
То мне розум, душу і ўвесь свет замароча?..

Не глядзі!.. Я — ў сваю,
Ты ў сваю у старонку пайдзём;
Мы — чужыя, чужымі і будзем век цэлы,
Хоць твой позірк, як бондар які,
Усе думкі мае абручом
У адзін круг скаваў, круг чароўны і цэлы...

Будзь здароў жа цяпер!
Я іду — мне пара ўжо ісці!
Не глядзі — ўжо і так душа поўна табою...
То, што ў сэрца ты мне зараніў,
Як твой светач у цёмным пуці.
Будзе вечна ісці і свяціць прада мною.

1914 г.

НЕ ГЛЯДЗІ...

Не глядзі на мяне... Маё сэрца так б'ецца, дрыжыць;
Твае вочы ўва мне запаляюць нязгасны агонь,
Ты глядзіш на мяне — без цябе мне не хочацца
жыць.
А з табой не магу — не магу жыць ніколі з табой!

Не глядзі! Твае вочы яснеюць, як неба удзень,
Як бы зоркі у небе — так ясна, так мякка блішчаць;
Мой пагляд у іх тоне, бы ў той, у марской, глыбіні...
Не хачу ўжо глядзець, а вачэй не магу адарваць.

Не глядзі! Ты глядзіш, а тады так хацелася б мне
Пабляднелы мой твар да грудзей да тваіх прытуліць
І глядзець ў твае вочы ўвесь век і наяве, і ў сне...
Не хачу... А цябе не магу, не магу не любіць!

1914 г.

Я ШУКАЛА...

Я шукала цябе, мілы мой, ўжо даўно,—
Я шукала цябе, выглядала
Вось такога, як сніўся ў дзявочых мне снах,
Хоць тады я цябе йшчэ не знала!

Хоць ніколі цябе йшчэ не бачыла я —
Ты мне сніўся штоноч такі самы,
Як цяпер вось стаіш, поўны дзіўнай красы,
З прамяністымі ўзгляду лучамі.

Дай руку мне — будзь братам маім дарагім,
Пойдзем разам жыццёвай дарогай,
Мо тады чуць не будзем так моцна цярнёў,
Што калечаць бязлітасна ногі.

Хадзі, пойдзем па гэтай пуціне вузкой —
Нам гасцінец адкрыецца біты,
Тканы золатам кветак, брыльянтаў расой,
Траўкі шоўкам зялёным расшыты...

Дай мне руку! З далоняй ў тваёй далані
Сэрца з сэрцам, а душа з душою
Пойдзем, моцныя сілай кахання свайго,
Мы жыццёвай дарогай — красою!

1914 г.

ЛЕБЯДЗІНАЯ ПЕСНЯ

Плыла яна, лілась, як громы, так магуча
З прапоўненых грудзей, з прапоўненай душы;
Як ветры, лёгкая, як буры, так кіпуча
Прамчалася кудысь ў пустыннае цішы.

Мільёны тонаў там, у песні тэй спляліся:
Любоў, нянавісць, гром, агонь і бура ўраз.
Той, з чыіх грудзей такія зыкі паліліся,
Раз першы у жыцці пяяў, ды ўжо ў апошні раз?

І змерлі тоны дзесь ў пустыннай сумнай далі,
Без рэха расплыліся у невядомым краю
І горны вецер там высока ўскалыхнулі...
А лебедзь?.. Ён памёр, спяяўшы песнь сваю...

1914 г.

АДНА

Адна, ізноў адна, як колас той у полі,
Не сцяты ў час жніва нагостраным сярпом,
Зламаны ветрамі гулячымі на волі
Між апусцелых ніў, спалосканых дажджом.

Адна, ізноў адна... Тужліва сэрца ные.
Наўкола пуста, глуш. Ноч цёмная стаіць.
А за акном віхор так жаласліва вые,
Як бы сканаць не мог, не хочучы больш жыць.

І сумна, сумна мне. Дзе ж той, каго любіла?
Дзе ж тыя, што мяне любілі так даўней?!.
Адны забыліся, другіх ўзяла магіла...
І жаль мне прошлых мар, шчаслівых шкода дней.

Адна, ізноў адна... А вецер думцы ўторыць,
І стогнамі мяне ўцяшае ён сваймі:
— Я — брат табе, я друг,— мне, стогнучы,
гаворыць,—
Адзін нас ломіць боль — дык плачмо ж разам мы!..

1914 г.

КУРГАН

Там, дзе быстраю хваляю рэчка плыве,
У даліне між цёмнага лесу,
Прытаіўся высокі зялёны курган
Пад плакучых бярозак завесай.

Руж здзічэлых кустамі зарос ён увесь,
Хто садзіў іх — ніхто тут не знае,
Між руж камень стаіць; пазалоту з яго
Сцёрла часу рука векавая.

А на камені надпіс: «Пад тым курганом
Ляжаць двое — хлапец і дзяўчына:
Пад бярозкай зялёнай схаваны Янук,
Пад кустом ружы дзікай — Галіна».

Хто іх тут пахаваў і былі кім яны —
Надпіс гэты не кажа нічога.
Аб усім давялося даведацца мне
Ад вандроўнага дзеда старога.

— Шмат гадоў працякло, як было гэта ўсё,—
Пачаў дзед.— На гары над далінай
Двор вялікі стаяў. У двары тым жыў пан
Нейкі з дочкай прыгожай, Галінай.

Тут, бывала, штоноч цэлы двор у агнях;
Шмат паноў адусюль наязджае,
Цэлу ноч п'юць, пяюць і гуляюць яны;
Без устанку музыка іграе,

А чуць свет раз'язджаюцца ўсе, хто куды;
Спаць кладуцца і пан і дружына.
Як замрэ цэлы двор... Адна толькі не спіць
У дварэ маладая Галіна.

Яна хутка ўстае, бо пад дубам ужо
Янка ціха на дудцы іграе,
Тут, бывала, штодзень статак белых авец
Ён на пашу у лес прыганяе.

І прыгожы ж быў Янка: хлапец, хоць глядзі!
Твар, як кроў з малаком памяшана;
А яго валасы чорны й цёмны, як ноч,
У стручочкі былі пазвіваны.

Там, бывала, пад дубам пасядуць яны,
Ціха-ціха на дудцы ён грае,—
Стада белых авечак паляжа укруг,
А Галіна вяночкі сплятае.

Але трэба ж бяды. Адзін пан малады
Прысылае сватоў да Галіны.
Бацька рад, на вяселле склікае гасцей,
Хоць не хоча йсці замуж дзяўчына.

У двары зноў банкет: п'юць, гуляюць, пяюць,
Рой дзяўчат маладую ўбірае:
Яна ж, вочы самкнуўшы, на крэсле сядзіць,
Толькі белыя рукі ламае...

Потым ўстала, памалу ідзе да дзвярэй...
— Пачакайце, вярнуся! — сказала.
На дварэ чакаў Янка — на рукі яго,
Абамлеўшы, Галіна упала.

Час ляцеў — маладая назад не ішла...
Пралятала мінуты, гадзіны...
Над ракой нейкі крык... скаланулась вада...
Ў ёй прапалі Янук і Галіна...

Тут, пад тым курганом, бацька іх пахаваў...
Скончыў дзед і закрыў твар рукою;
Па сівой барадзе ўперагонку з сабой
Плылі ціха сляза за слязою.

— А скажы мне, стары, адкуль ведаеш ты
Ўсю гісторыю Янкі й Галіны?..
Тут стары памаўчаў і, абцёршы слязу,
Мне сказаў: — Янук быў маім сынам...

1914 г.

Дзе Вілья у Нёман ліе свае хвалі,
 Я ў сумнай задуме стаю;
Купаецца месяц ў вод чыстым крыштале,
Яны ж з ціхім шумам плывуць усё далей,
 Душу к сабе цягнуць маю.

Здаецца, штось шэпча у цёмнай глыбіне,
 Здаецца, штось маніць, заве:
— Хадзі,— ў нашай глыбі ціхой адпачынеш,
Журба ўжо ліхая навекі загіне,—
 Тут толькі ўцячэш ад яе.

— Хадзі,— мы у нашы сярэбраны хвалі
 Спаўём, як дзіцятка, цябе,
І рыбак адгонім, каб сну не зганялі,
І скажам, каб вербы шумелі, пяялі —
 Сны-байкі шапталі табе!..

1914 г.

РУСАЛКІ

Месяц. Ноч. У нізкіх долах туманы зямлю пакрылі,
А над возерам так ціха-ціха дрэўцы шалясцяць,
Ўсё заснула, спачывае ў халадочку летняй ночы.
Зоркі ў небе так спакойна і таемна так дрыжаць.

Не ўздрыгне, не скалыхнецца возера гладзь
люстраная;
Месяц, зоркі залатыя праглядаюцца у ёй...
І з падводнага палаца пагуляць на сонных хвалях,
Ў бляску месяца купацца вылецеў русалак рой.

Мглой сярэбранай адзеты; косы — быццам залатыя;
Вочы сінія, як неба, як бы зорачкі, блішчаць.
Ўсе вясёлы, на лісточках водных лілій пасядалі,
І на месяц пазіраюць, і штось ціха шапацяць.

Адна толькі невясёла, твар рукою закрывае;
Стогн пакуты з набалелых вырываецца грудзей;
— Дзе ж, о дзе ты, дарагі мой?! Ці ж не лепей
тут са мною,
На дне возера, жыць вечна, як на свеце між людзей?

Ці не лепей тут чуць зоры; на шырокім вод абшары
Вечна толькі весяліцца і без гора вечна жыць,—
Як на свеце праз век цэлы, быццам рыба аб лёд,
біцца,
Праз век цэлы працаваці, ў недастатку вечна быць?

О, прыйдзі, прыйдзі! З табою ўдзень на водных
траў пасцелі
Аж да вечара дзень кожны будзем мы спакойна
спаць,
А чуць месяц зноў засвеціць, па люстранаі вод
раўніне
Будзем лёгка пранасіцца, і купацца, і гуляць!..

Да русалак даляцела жальба сплаканай русалкі,
І, сарваўшыся, ўсе роем да яе яны бягуць,
А з-пад ног іх, у брыльянты прамяністы пазмяняны,
З шумам пырскі вадзяныя паднімаюцца, лятуць.

І, пабраўшыся за рукі, ўсе русалкі лёгкім колам
Каля сплаканай русалкі сталі весела гуляць,—
Да сябе яе прасілі і смяяліся, круціліс,
Ўрэшце ціхім стройным хорам пачалі яны пяяць:

— О, не плач! Не плач, сястрыца, што твой мілы не прыходзіць.
Прыкажы, і, што ты хочаш, мы ўсё табе дадзім!
Толькі ты аб ім не думай! Во, глядзі: схаваўся месяц.
Хадзі! Разам у палац мы наш падводны паляцім.

І яе за рукі ўзялі — лёгка-лёгка, у такт песні,
Закруціліся, прапалі у халоднай глыбіні.
Сціхла ўсё... І толькі ўдалі спеў русалчын раздаваўся.
І па сонных вод раўніне данасіўся да мяне...

1914 г.

КУРГАННАЯ КВЕТКА

На сухім, сухім кургане,
Дзе ад спёкі траўка звяла,
Сярод лому, на бур'яне
Мая кветка красавала.
Калыхаў яе не ветрык,
Палівала не вадзіца,
А гарачых слёз расіца,
А уздыхі з глыбі нетры.
Не дзівіся ж, што балесна
Лепясткі яе шапочуць.
Ціхай скаргай, сумнай песняй,
Быццам ласкі просяць, хочуць,
Быццам моляць аб спагадзе
Болем цяжкім, непраможным...
А ты... ціха, асцярожна
Палі кветку ў смерці садзе...
Акрапі жывой вадою
Веры ў шчасце і надзеі,
І другою мо красою
Сэрца-кветка зарунее,—
І мо кіне на бур'яне
Да зямелькі прыпадаці,
Слёзы-росы праліваці,
На магіле, на кургане...
І мо зробіш, што красою
Яна новай заяснее,
Пахам шчасця і надзеі
Узнясецца над зямлёю.
І мо зробіш, што высока
Яна ўзнімецца угору
І засвеціць бляскам зораў
На палёў прасцяг шырокі...
Бо не плачкай ёй радзіцца,
Ценем смерці не ўзрастаці,
А жывой красой ірдзіцца,
К сонцу, к шчасцю заклікаці.

1914 г.

НА СМЕРЦЬ БРАТА Э. БУЙЛО[1]

Мне снілася, прыйшла яна у белай шаце,
З вяночкам на чале з цянюткіх ветак елі,
І, быццам добрая, кахаючая маці,
Схілілася к табе, ляжачаму ў пасцелі,
Кранулася чала, гарашчага ад болю,
Глыбокіх ран тваіх кранулася рукою.
Ты ціха застагнаў і трызніць стаў аб волі,
Аб шчасці, аб жыцці...
                Панікла галавою
Яна... І слухала...
                Так прагна бор таёмны
Спеў птушак слухае, замёршы ў ціхай позе,
Так ловіць крык жыцця ціш ночы чутка-цёмнай,
Так гіне мар уздым у буднічнасці прозе...
Гарачы шэпт замоўк,
                І немае бяссілле
Змяніла палкі стогн...
                Ляжаў ты сонны, белы...
А змроку шэрага прывідныя йшчэ крыллі
Абнялі лёгка свет з лагоднасцю нясмелай.
Смерць таяла у мгле...
                А над тваёй кравацццю
Мрок сеяў зерні сну...
                І грудзі уздымала
Дыханне...
                У гэты час далёка ў роднай хаце
Чыясьці маці слёзы палка пралівала...
Ды то быў толькі сон...
                Яе кахання сіла
Не вырвала цябе з абдымкаў смерці чорных.
Дык спі ж ты вечным сном спакойна,
                                                                брат мой мілы.
А ветрык лёгенькі у ціхі час вячорны
Шапоча хай табе аб радасці спакою
Пасля трывог жыцця...
                Нізанку слёз гарачых
Табе прынесла я з бяскрайняю тугою...
Я мару аб адным, што смерць тваю аплача

---

[1] Загінуў у баі на Заходнім фронце 20 чэрвеня 1917 г.

Забойца не слязьмі, а чорнаю крывёю:
Надыдзе гэты час! Загіне вораг люты;
Чырвоны, як упыр, п'яны крывёй народаў,
Ён сеяў смерць;
І для яго атрутай
Вясняны будзе воблік радаснай свабоды,—
Прабіўся цераз цьму яе прамень гарачы.
Спі, мілы браце мой, у цішы і спакою.
Мы помсцім за цябе. І смерць тваю аплача
Забойца не слязьмі, а чорнаю крывёю.

КВЕТКА ПАПАРАЦІ

Фантастычны абразок у адной дзеі

А С О Б Ы:

Х а м — Р у с а л к і

Рэч дзеецца на Яна Купалу. Лес. Месяц свеціць. Х а м у мужыцкай вопратцы выходзіць на акраіну лесу. Пагляд яго мутны; павароты цікаючыеся, перапалоханыя.

Х а м

Гадзіны ўюцца кругом,
Выюць у імшарах ваўкі...
Во!
(Адступаючы.)
Чорт ляціць за чартом,
Б'ючы хвастамі ў бакі...
Ведзьмы з балота паўзуць —
Ўсе у балотнай ціне —
Штосьці жудліва пяюць.
(Сцеражэцца, быццам ад удару.)
Граззю кідаюць ў мяне.
Енча пад нагамі мох,
Штосьці так вые ў кустах,
Валежнік ліпне да ног,
Па спіне бегае страх.
(Адыходзіць.)
Пайду...
(Спыняецца.)
Во, ведзьмы — за мной!
Вочы гараць іх агнём...
Во, як лятуць грамадой!
(Слухае.)
Во, во, аж стогне дзесь лом.
(Бяссільна.)
Не, я ўжо больш не магу!
За што ж мук столькі здарма?!
Выбіўся з сілы ў бягу —
Кветкі ж няма і няма.
(Аглядаецца.)
Лягу лепш; ўрыюся ў мох,
Вочы схаваю ў руках

Мо не ўгледзяць, дзе я лёг,
Мо крыху ўвоймецца страх.
(Кладзецца і пачынае драмаць.)

Лес раптам асвечваецца зеленаватым светам. З горкі ўніз да Хама спускаюцца р у с а л к і. Валасы іх распушчаныя; белыя свабодныя вопраткі спадаюць да зямлі; на шырокіх рукавах даўгія разрэзы, на галовах — зелень. Наперадзе ідзе адна і трымае ў руцэ Кветку Папараці.

1-я Р у с а л к а
(становячыся над Хамам)
У верас прыкрыты,
На сілах разбіты,
На моху ён сонны ляжыць,
А над галавою
Цвет-шчасце зарою
Святлістай, ірдзістай гарыць.

2-я Р у с а л к а
Ачнісь! Гэта кветка
Адзін раз улетку
Хвіль колькі, адно бач, цвіце.
Цяпер твая доля
Праміне; ніколі
Не зловіш, не згоніш нідзе.

3-я Р у с а л к а
Сон мёдам заклеіў,
Сон макам засеяў,
Сон вочы марочa яго;
Сон сілы папутаў,
Сон думкі паблытаў,
А ён — ён не чуе таго.

4-я Р у с а л к а
Ты спіш, але скора
Прачнешся...

2-я Р у с а л к а
Не ў пору.

4-я Р у с а л к а
Другая світае пара.
Тады лес румотам,
Ні ведзьмы з балота
Цябе не пражэне мара.

5-я Русалка

Ты спіш, як дзяціна,
А прыйдзе часіна —
Устанеш — твой прыйдзе чарод;
Бляск зор залаценькі,
Луч сонца ясненькі
З блакітных дастанеш высот.

Усе Русалкі
(беручыся за рукі)

Раскажмо, сястрыцы,
Пра ўсе небыліцы,
Каторыя збудуцца з ім;
Хай чуе, хай знае,
Яго што чакае,
Што збудзецца скора — аб тым
Раскажмо, сястрыцы!

4-я Русалка
(выпускае рукі, пасля працягвае іх над Хамам, быццам у гіпнатычным сне)

Шырока граніцы
Раскінуліcь ўладцтва твайго,—
Далёка, шырока,
Не скінуці вокам,
Вумом не абняці таго!..
Во, рэчныя хвалі,
Сінёвыя далі,
Палёў каласістых абшар;
Барок во зялёны
Дрыжачай каронай
Купаюцца ў небе без хмар.
Жыццё б'е крыніцай,
Ажыўчай вадзіцай,
А чыстай, вось, быццам сляза!

1-я Русалка
(бярэ 4-ю за руку)

Дзе бачыш ты гэта?

4-я Русалка

Там вечнае лета,
Там вечная шчасця краса!

2-я Русалка

Чый край той шчаслівы?

4-я Русалка
Зноў бачу, о дзівы!
Штось рушыцца, сыплецца ў пух.

Русалкі
(да сябе)
Аб чым гэта мова?

4-я Русалка
Разбіты аковы.
(Радасна.)
Свабодна ўзлятае...

Русалкі
Хто?

4-я Русалка
Дух!

Русалкі
Ды чый?!

4-я Русалка
Чалавека!

Русалкі
Якога?

4-я Русалка
Адвеку
Што лямку няволі цягнуў.

Русалкі
Дзе, дзе? — мы не бачым.

4-я Русалка
(выпростваючыся, з моцай)
Досць енку, досць плачу:
Ўладар к сабе ўладцтва вярнуў!

Русалкі
Ды дзе ён?

4-я Русалка
Зарою
Над роднай зямлёю
Усходзе... во — сонцам гарыць.
Высока пад неба
Азвецца, і глеба,
Бы ліст на вышыне, дрыжыць.
З чала дзве зарыцы —
Дзве родны сястрыцы

Праменні сплятаюць свае.
Да хмар даланёю
Дастаў ён адною,
Другой да зямлі дастае.

Русалкі

Ўладар наш! О, мілы!

Хам

(пачынаючы варушыцца, бармоча праз нос)

Мяне — да магілы?
Да раю?.. Чакайце!..

4-я Русалка

(нагінаючыся над ім і ўпёршы ў яго вочы)

Чаго?

Хам

(громка)

Я жыць, жыць хачу я!..

Русалкі

Сон думкі бунтуе,
Сон марамі страша яго.

4-я Русалка

Кажы, чаго трэба?

Хам

(бармоча)

Крывавае неба?..
Га! Ведзьмы дзве душаць мяне...
Во — кажа — цалуе.

4-я Русалка

Кажы больш!

Хам

Хачу я
Сваб...

(Абрывае і бармоча.)

Русалкі

Зморы дзве бача у сне!..

Хам

(бармоча)

Во, ведзьмаў шчаняты,
Во, во, чарцяняты
Масцяцца, каб як укусіць.
Вон!

Р у с а л к і
(паміж сабой)
Што, што ён кажа?

Х а м
Вон, племя уража!
Вон! Сонца маё ўжо гарыць...

4-я Р у с а л к а
(бярэ кветку з рук 1-й і становіцца над бармочучым Хамам)
Ўстаў дух твой, ды цела
Тваё абамлела,—
Яму йшчэ не час уставаць;
Ды йдуць часы тыя,—
Яно ўміг ажые
І пойдзе ствараць, будаваць.

Р э х а
Як цемра загіне,
Як ночка праміне,—
Тады пара прыйдзе ўставаць!

Р у с а л к і
(усе колам)
Глянь,— месяц бялее,
Глянь,— цемра радзее,—
Ўраз пойдзем ствараць, будаваць.
(Русалка кідае кветку яму на грудзі. Месяц гасне. Хвіліна — цёмна зусім. Русалкі спяваюць.)
Глянь,— месяц бялее,
Глянь,— цемра радзее,—
Ўраз пойдзем ствараць, будаваць!..
(Русалкі разбягаюцца; голас ціхне; ўдалі — за лесам — разгараецца зара раніцы.)

З а с л о н а.

1914 г.

СЯГОННЯШНІЯ І ДАЎНЕЙШЫЯ

Драма ў 3-х дзеях

АСОБЫ:

Гаспадар — шляхціц, стары ўдавец.
Раман — малады сын яго, які скончыў школу.
Саўковіч, Панкратоўскі — старыя шляхты, госці Гаспадара.
Ганулля — сялянская дзяўчына.

ДЗЕЯ I

Дзея адбываецца ў двары Гаспадара. Сталовы пакой; над сталом гарыць вісячая лямпа, на стале — выпіўка і закуска. Гаспадар і госці выпіваюць і закусваюць. Раман стаіць ля акна. Вечар. Час летні.

Гаспадар
(наліваючы і падымаючы чарку)
У вашы рукі, паноўе!

Госці
Дай божа вам на здароўе!

Панкратоўскі
Мёд ваш, відаць, ох, старэнькі?
Гляк, бач, ад моху сівенькі...

Саўковіч
А які колер! Ірдзіцца,
Як тая ў маі расіца.
А як нутро саграває!

Гаспадар
О! лет за сотню ён мае...
Ды піце ж толькі, паноўе!
(Падымаючы чарку.)
За гасцей мілых здароўе!

Госці
Дай божа!..
(П'юць і закусваюць.)

Панкратоўскі
(падміргваючы на Рамана).
Пане Рамане,
Шак мёду хіба ўсім стане —

Гляк, бач, вялікі. Хадзеце!
(Наліваючы мёду.)
Ну, да мяне вось прапеце.

Раман
(ад акна)
Дзякуй! Нядобра мне нешта,—
Выц'ю — горш будзе да рэшты:
Штось галава разбалелась...

Саўковіч
Думка якаясь засела.
(Да Рамана.)
Хоць мы ўжо, брат, і старыя,—
Прайшлі ўжо часы нам тыя...
Ды знаем гэта, ох, братка,—
Псуюць вам дзеўкі парадкі
І ў галоўцы, і ў сэрцы,
Пакуль не стаў на каберцы.
(Смяецца. Да старых.)
Скуль яны толькі умеюць?!
Проста дурманем павеюць...
(Дражнячы.)
Вось, як начне вышчарацца,
Бокам глядзець, усміхацца
Ды лезці мухай у вочы,—
Ад мёду горш замароча.
(Да Рамана.)
Ты, братка, іх сцеражыся,
Маладым, бач, не жаніся,
Бо ўжо, як з бабай звязаўся,
З жыццём навекі расстаўся.

Раман
(насмешліва)
Дзякуй за раду!

Гаспадар
Жаніцца?!
Э, трэ йшчэ жыць павучыцца,
А то ўсё толькі па кніжцы...
Так стравы збракне у місцы;
За бацькам век не пражыці:
Мне ўжо пара адпачыці.
(Налівае.)
Ну, паны, йшчэ во па чарцы!..

Панкратоўскі

(з усмешкай да Рамана)

За поступ ваш у гаспадарцы!
Ды толькі, пане Рамане,
Вас кніжка болей, бач, мане,
Як валы, коні й кароўкі.
Ну, за здароўе галоўкі!

(П'е.)

Раман

(горка)

Дзякуй! Ды толькі, мой пане,
Мяне ўжо й кніжка не мане.

Саўковіч

Пажджы, як дзеўка якая
У галоўцы думкі зблытае,
Залатым путам акруце,—
Пойдзеш, як конь у хамуце.
Выйдуць «ідэі» з галоўкі,
Будуць валы і кароўкі,
Будзе і грошыкаў многа;
Ўсім гэтаксама дарога.

Гаспадар

Дай божа! Гэтак і трэба.
Зямлі досць будзе і хлеба...
Ну, піце, ешце, паноўе!

Панкратоўскі

За ўсіх дзевак здароўе!

(П'юць. Раман паглядае ў акно, ўрэшце выходзіць у дзверы.)

Панкратоўскі

(да гаспадара)

Дык вашы, мілы суседзе,
Так недалёка заедзе;
Яму не быць гаспадарам,
Толькі — якімсьці пісарам.
Якіясь новыя йдэі
Яму там горад навеяў:
Ён з мужыком за пан-браты,
Ходзе ў мужыцкія хаты —
Наўкол гавораць так людзі.

Саўковіч

Ён гаспадарам не будзе,
То гэта болей як пэўне;

Маёнтак страціць дарэмне.
Кажуць, што ён з мужыкамі
Вось так, як быццам і з намі;
Руку ім, бач, падавае —
Гэта ж прыкмета благая.

Гаспадар

Я гэта й сам, браткі, бачу,
Ды як жа ж зробіш іначай?
Са мною дзіўна ён скрыты.

Саўковіч

Ды ці ж у цемя ён біты?!
Маёнтак ваш яшчэ, пане.
Як гаспадарыць ён стане,
Тады лад новы пакажа.

Панкратоўскі

Ось, я вам браце параджу:
Вы яго лепш не трымайце,
А ў семінар'ю аддайце —
Гэта хлеб лёгкі і пэўны.

Саўковіч

Там — ксёндз-прафесар мой крэўны,—
Вось і пратэкцыя будзе.

Гаспадар

Дайце ж падумаць мне, людзі.
Мо гэта й добра?

Панкратоўскі

Вядома!
Малодшы хай будзе дома,
Ды яму кніжнай навукі
Не шмат даваць трэ ў рукі;
Нашто памешчыку трэба
Зоры лічыць сярод неба,—
Ён не на зорах хлеб сее;
Лепш гаспадарыць хай ўмее.

Саўковіч

Гэта — найлепшая штука.
Нашто ім гэта навука?
Толькі ў галовах мароча.

Гаспадар

А як Раман не захоча?

С а ў к о в і ч
(скора)
Ну, а вы ж, браце,— не бацька?
Толькі вазьміцеся хвацка...

П а н к р а т о ў с к і
Бачыце, справы такія:
Ён нам парадкі старыя
Псуе. Сышоўся з хамамі,
Як бы з якімі сябрамі,
На полі з імі гукае...
Ці ж пану так выпадае?
Так скора жаднай пашаны
Хам мець не будзе для пана
Ксёндз — гэта іншая штука:
Век будзе з хамам ён гукаць,
А той ў ём бача паў-бога.
Раману гэта дарога
Ў жыццю найлепш надаецца.
Дык ці ж тут слухаць дзіцяці?
Яго няма й што пытаці,
Ці хоча ён, ці не хоча.
Тут бацькі роднага вочы
Ўбачылі шчасце для сына —
Вось і ўся гвалту прычына.

С а ў к о в і ч
Пэўне!.. Сын біскупам будзе,
Вось і ты выйдзеш у людзі,
Ці ж не?.. Ён мусіць паддацца,—
Мудра трэ толькі ўзяцца
Хітрыць.

Г а с п а д а р
(горача)
Свет цэлы парушу,
А бацькі слухаць прымушу:
Ксяндзом ён будзе!

З а с л о н а.

ДЗЕЯ II

Стары панскі сад. Пад дрэвам лаўка. На небе свеціць месяц. З-за кустоў паказваецца Г а н у л я.

Г а н у л я
(азіраючыся)
Няма йшчэ! Што ж гэта такое?
Мо здарылася штосьці благое?
Сягоння мяне стара маці
Трымала так доўга у хаце;
Ўжо думала, тут ён — чакае,
Аж не — наша лаўка пустая...
(Паўза.)
Ды прыйдзе Раман мой міленькі,
Саколічак мой даражэнькі;
Ён знае, што жджэ тут Ганулі,
Ўцёкшы тайком ад матулі.
Мо ён ў кустах дзе схаваўся?..
(Прыслухоўваецца.)
Во шорах якісьці раздаўся.
(Падыходзіць да кустоў і варочаецца назад.)
Не — пуста — няма там нікога!
(Сядае на лаўку. Задумваецца.)
Вось звёў бог у адно дзве дарогі,—
Ніколі і ў сне не прысніла,
Ды вось паніча палюбіла,
Раманку майго дарагога...
Вось дзіўная долі дарога!
(Паўза.)
Ды дзіва ж было пакахаці!
Такога з лучынкай шукаці,
Як гляне — што мёдам памажа,
Бы сонцам сагрэе — як скажа;
Вось слухаць і слухаць здаецца —
Так гутарка складна ліецца.
(Паўза.)
Якраз год таму мы спаткаліс:
Я помню — ў двары жыта жала,—
Гукаў ён са мной і смяяўся...
Такім мне у сэрцы й астаўся,
Заўсёды такім яго бачу,—
Ды як жа ж быць можа іначай,

Калі ў сне, наяве, дзень з ночай
Стаяць мне ў вачах яго вочы.
(Са стараны двара выходзіць паніч. Ганулязрываецца.)
О, йдзе ўжо, ідзе мой Раманка!
Не дарма чакала тут Ганка.
(Падбягае да яго.)
Даўно ўжо, мой мілы, чакаю...

Раман
(вочы яго свецяцца каханнем, прыцягвае да сябе Ганулю)
Выбач мне, мая дарагая...
Ды к бацьку прыехалі госці,
Сядзелі там доўга чагосьці,
Ці, можа, мне ўжо не цярпелась —
К табе ісці, Ганя, хацелась.
(Цалуе яе.)
Мая ты святляная зорка!..
(Пауза; уздыхаючы.)
Ох, мучыць мяне іх гаворка!

Гануля
Мой мілы!..
(Сядаюць на лаўцы. Гануля кладзе галаву на грудзі Раману. Месяц свеціць праз галіны.)

Раман
Ганулька! Кахаеш?..

Гануля
А ты йшчэ аб гэтым пытаеш,
Мой мілы саколік! Мой божа,
Ці больш хто кахаці ўжо можа?
Ці со сну ўстаю, ці кладуся,—
Табе так, як богу, малюся;
Ці тку, ці праду лёну жменькі,—
Стаіш ты ў вачах, як жывенькі,—
Забудуся, што і рабіла.
На сэрцы так лёгка, так міла,—
Аж дзівіцца часам матуля:
«Што гэта з табою, Гануля?
Што тут за такая прычына?
Дурэеш чагосьці, дзяўчына».
А я памаўчу, засмяюся,

Ды зноў за работу бяруся.
А ты йшчэ пытаць, ці кахаю?..

Раман

(з дзіўным смуткам і каханнем у голасе)

Ганулячка мая дарагая,
Мой светлы праменьчык сонца
Ў жыцця майго цёмным ваконцы!
(Паўза. Горка.)
Пракляты той дзень і гадзіна,
Як пана радзіўся я сынам,
Як зводнай навукі туманы
Зацьмілі мой свет счараваны,
Даўнейшую веру забралі,
А новай — ні ў вошта не далі!..
Бывала, шапталі мне зоркі
Знаёмыя сэрцу гаворкі,
І сніўся ўгары мне дом бога
З праменнай малочнай дарогай,
Палёў шыр, луговы каберцы —
Наўкол ўсё так блізкае сэрцу...
Сягоння усё ўжо іначай —
У іншых калёрах ўсё бачу.

Ганулля

Чаму гэта, мілы?

Раман

Бо былі,
Бач, людзі, што думаць вучылі;
Мне веру старую забралі,
А ўзамен нічога не далі.

Ганулля

Ты, мілы Раманка, сын пана,
Разумны ты, адукаваны,—
Не ўсё я пайму, што учую,
Ды бачыш, я гэтак мяркую:
У бога ліш верыць нам трэба,
Што мае свой дом сярод неба,
Што месячык даў залаценькі,
Каб нам ён свяціў, найміленькі;
Даў сонца праменне, каб грэлі,
Даў птушкі, каб песні нам пелі;
І зоры, што ноч запаляе,
Рука яго ў небе святая,

Каб дзе не блудзіў падарожны...
Глянь, кожную траўку, куст кожны —
Ўсё гэта даў добры бог з неба,
За тое кахаць яго трэба.

Раман

(цалуе галаву Ганулі)

Мая ты галубка малая,
Ганнуся мая дарагая,
Чаму ж я не маю той веры?
Чаму ж мой свет гэтакі шэры?
Як гляну я розуму вокам —
Так неба не бачу высока,
Абшар там, як сажа, так чорны
Раскінуў хтось дзіка праворны,
А зоры у гэтым абшары
Палаюць адвечным пажарам;
Іх хтось запаліў там ад веку,
Нашто? — знаць не даў чалавеку.
І дарма на за̀гадкі свету
Даём мы разгадкі ўсё гэты,
Бо мром, не згадаўшы нічога...
Там блудная вельмі дарога.

Гануля

Ды як жа гаворыш ты, мілы? —
Ўсё гэта нам боская сіла
Дала, што на свеце мы маем.

Раман

Не, Ганка мая дарагая!
Ўсё, гэта ўжо быўшы ад векаў
Зрадзіла з сябе чалавека.

Гануля

(абдымаючы яго)

Ты дзіўна гаворыш, Раманка,—
Не пойме цябе твая Ганка...

Раман

Хай, Ганю, душа маладая
Твая лепш аб гэтым не знае;
Ўсё гэта не дасць нам нічога,
Ліш будзіць у думках трывогу...
Я часам хачу так забыцца
Ўсяго, чаму мусіў вучыцца
І жыць, як той люд наш вясковы,

Спакойны, вясёлы, здаровы,—
Ніводная думка благая
Яму сну з вачэй не зганяе;
Хоць гора часамі акруціць,
Хоць голад, хоць холад дакучаць,—
Яго дух, як тая крыніца,
Бурлівай вадой не бурліцца.
Яго боль — то верхнія хвалі
На рэчкі спакойным крышталі;
Як хвалі — і ён так праміне,
Не змуціўшы вод на глыбіні,—
Ды й зноў з ціхай моцай струіцца...
А іншы ёсць дух, як крыніца:
З нутра яго бурны патокі
Лятуць, грымяць хваляй высока,
Пакуль унутры сіл хапае;
Няма іх — і ўсё замірае,
І гіне жыццё чалавека...
Так ёсць, і так была ад веку.
(Паўза. Спакайней.)
Мяне да вясковага люду
Дух цягне іх — вольны ад жуды;
Яны не цікуюць нічога —
І простая ўсюды дарога:
«Усё даў нам добры бог з неба,
За тое кахаць яго трэба».
Ім свет аб сабе сам гавора.

Ганул я

Ты кажаш: няма у іх гора,
Раманка міленькі. Дарэмна:
Яны больш паноў церпяць — пэўна.
Ці ёсць горшы боль, калі ў хаце
Няма куска хлеба дзіцяці;
Калі ў вачах чахне дзіцятка,
Ці ж мала цярпіць тады матка?
Раманка! Ты толькі не бачыў:
Слязьмі яны горкімі плачуць.
Паны?.. Усяго ім хапае,
З іх голаду жадзен не знае.

Раман

Бач, Ганю: ёсць голад дваякі:
Адзін — яго знае усякі,

Хто хлеба у хаце не мае;
Другі,— яго той толькі знае,
Хто духам з зямлі адарваўся —
Да неба ж высот не дастаўся.
Ды знай, хто раз неба ўбачыў —
К зямлі не паверне іначай,
Як з голадам страшным ў душы,
Што мозг, душу, сэрца ўсё ссуша.

Ганул я

Ты сумны чагось, даражэнькі!
Чаго, мой саколік міленькі?
Чаго? — Раскажы ўсё Ганулі.
Ці госці так думкі папсулі?..
Лепш кінем мы гутарку гэту;
Што нам да людзей, што да свету?
Ў цябе, мой міленькі, ёсць Ганка,
Ў мяне ж — мой саколік Раманка,—
Ці ж гэтага нам не хапае?

Раман
(горача тулячы яе да сябе)

Ты зорка мая залатая!
(Цалуе яе.)

Заслона.

ДЗЕЯ III

Дом вясковай плебаніі. У кабінеце на сафе ляжыць Раман — ксёндз — з кніжкай у руках. На твары яго чырвоныя плямы сухот. Кашаль раз-пораз прарывае цішыню: вочы блішчаць гарачкай. Раздаецца званок — уваходзіць доктар.

Доктар
(жартаўліва)

Як маемся!
(Падае руку.)
Ўжо вы адзеты?
Не надта, каб добра нам гэта;
Каб смела ўжо можна ўстаці,
Даўжэй трэ было б паляжаці.

Раман
(неахвотна)
Скажыце мне пане, на што вы
Мне сілай кладзеце аковы
Жыцця? — Так яно дагарае.
(З раздражненнем.)
І сам ты надзеі не маеш,
Каб я быў здаровы.

Доктар
(з сілай)
Маўчыце!
Вось лепей мне пульс пакажыце.
(Бярэ руку Рамана і глядзіць на гадзіннік; твар доктара пахмурнее.)

Раман
(з усмешкай)
Ну што — нецікавыя весці?

Доктар
(нехаця)
Не-е-е!
(Жыва.)
Болей трэ толькі вам есці.
І свежага воздуху многа.

Раман
(горка)
Ха-ха-ха! Й болей не трэба нічога?
І гэта здароўе даць можа!
(Счэплівае рукі.)
Эх, божа ты, мілы мой божа!..
(Да доктара.)
А што ж мне дасць ваша навука?
На хворай душы маёй мука...
Боль сэрца... Тут хіба ўжо, пане,
І вашай навукі не стане!..
Дзе ж лекі, ўняць каб мучаніну
Душы ўсёй, хваробы прычыну,
Што зводзіць жыццё да астатка!..
(Горача.)
Ты лечыш з канца не з пачатку...
(Бяссільна апускаецца на сафу.)

Доктар
(спакойна, не слухаючы)
На станцыю высланы коні:
Сястра міласэрдзя сягоння
Прыедзе. Вам трэба дагляду,—
Яна тут вам скора дасць раду.
(Раман махае рукой і адварочваецца.)

Доктар
Ну, мне ўжо пара! — там чакаюць:
Сягоння работы шмат маю.
Вы лішне не мучцеся мовай,—
Больш ешце.— Ну, будзьце здаровы!
(Падае руку і выходзіць. Раман устае і звольна пачынае хадзіць па пакоі.)

Раман
(адзін)
Разбіўшы жыццё — й з тых астаткаў
Жыцця стварыць хочуць пачаткі.
(Смяецца горка, пасля счапляе ў роспачы рукі.)
Сам болей нічога не маю,—
Чаго ж ім яшчэ не хапае?
Жыццё толькі-толькі што тлее;
Ўсе чыста разбіты надзеі,
Ўсё згасла — яны ж на тым зглішчы
Развесці йшчэ хочуць вагнішча.
Так дроў там няма ўжо, эх, людзі!
Так попел гарэці не будзе...
А бацька ў смяртэльнай гадзіне
Хацеў бачыць біскупа ў сыне,—
Ды ўбачыў ліш плямы во гэты.
(Паказвае на твар.)
Мест біскупскіх строеў, ф'ёлетаў,—
Сканаў, як бы жоўці напіўся,—
Так твар пачарнеў, выкрывіўся.
Няшчасны, сваімі рукамі
Скапаў сыну роднаму яму,
І сам, бедны, лёг у магілу:
Крыж стаў у канцы не пад сілу
І сэрца ў грудзях разарвалась,
Зашмат, відаць, слёз там набралась!..

Бяздольны!..
(Ходзіць нервова па пакоі;
у вачах паяўляюцца непрытомныя блiскі.)
Татуля! Ўраз сына
Ў жалобнай убачыш краіне.
На гэтай бяздольнай зямліцы,
Стаючы ў парозі грабніцы,
З табой прымірыцца ён хоча;
За ўсё — за бяссонныя ночы,
За душу маю катавану,
За мукі Ганулі каханай,
За слёзы жаўцёвай гарычы,
Каторых сам бог не паліча,
За моладасць ўжо разбітую,—
Татуля, за ўсё я дарую!
Суддзёй табе сын твой не будзе,
Хай лёгка Хрыстос цябе судзе.
(Апускаецца без сіл на сафу з глухім стогнам.
Раздаецца званок,—
уваходзіць сястра міласэрная — Г а н у л я.
Раман падымаецца з сафы і адкідаецца да сцяны,
гледзячы на кабету непрытомнымі вачыма.)

Г а н у л я
(падыходзячы; дрыжачым голасам)
Не бойся, мой мілы,
Не труп я з магілы,
Хоць белы мой твар, як мука;
Хоць вочныя ямы счарнелі,
Хоць вочы углыб паўпадалі —
Цябе, бач, усё выглядалі —
Хоць раз яшчэ ўбачыць хацелі;
А чым ты адходзіў далей —
Яны западалі глыбей,
Пакуль не запалі углыб.
(Працягвае рукі.)
Даткніся,— мая вось рука
Хай скажа табе, што не труп
Прыйшоў да цябе із магілы...
Не бойся, мой мілы!
(Падыходзіць.)
Чаго ж ты увесь пабялеў?
Дрыжыш, як у полі асіна.
(Раман апіраецца аб сцяну.)

Ганyля
(да сябе)
Хістаецца — ён абамлеў...
О божа! Усяму я прычынай.
(Да Рамана.)
І ты, ты баішся мяне?!

Раман
(непрытомна)
Га! прошласці труп — белы труп!..

Ганyля
(горка)
Я — труп? О, не, мілы мой, не!
А труп мо, дык іншы — не з тых,
Што ў маці-зямельцы ляжаць,
А іншы — із трупаў жывых,—
Нярэдка іх можна спаткаць.
Яны не ў магілах гніюць,
А носяць магілы ў сабе,
Схаваны ў грудзей ўласных глыб...

Раман
(таксама)
Цябе ж гэта бачу, цябе?!
Мест словаў — атрута струіцца
З глыбокай-глыбокай крыніцы
Душы...

Ганyля
О! Ўглыб той душы
Палохайся ты заглядаць:
Там енкі, там стогны чуваць;
Яны — горш магільнай цішы,
Там сэрца, запёкшысь ў крыві,
Счарнела горш гробаў цямні.
Пад векам — пакрыўкай труны —
Сто раз дух ачнецца жывы
І сто раз сканае ізноў,
Не вынесшы болю свайго.

Раман
(таксама)
Чые ж гэта словы, каго?..
Кроў брызгае гэтак балюча
І паліць пажарам пякучым

Душу маю... Хтосьці гавора,
А словы агнёў цэлым морам
Ліюцца...

Г а н у л я

(апрытомнеўшы)

Раманка!..

(Бярэ якісь пузырок з лекамі і, кідаючыся да Рамана з плачам, стараецца апрытомніць яго.)

Р а м а н

(таксама)

Хтось плача...
(Гледзячы на яе.)
Ганупя, цябе ж гэта бачу?
Ах, помню... Слоў страшная сіла
Вужакаю дух акруціла...

Г а н у л я

(падтрымліваючы яго; з роспаччу)

Раманка!..

Р а м а н

Труп прошласці смутнай, труп белы
Устаў із магілы спляснелай;
Мест словаў атрута струіцца
З глыбокае сэрца крыніцы,—
Агнямі мозг паліць... гарыць...
(Падае і млее.)

Г а н у л я

О божа!.. Канае... Раманка,
Ачніся! То я, твая Ганка!..
Ачніся!.. Га...
(Валіцца на грудзі яго.)

З а с л о н а.

1914 г.

НЕ КУКУЙ, ЗЯЗЮЛЯ!

Не кукуй, зязюля, каля майго дому!
Шчасця год — тут болей не лічы нікому.
Ты ляці, зязюля, ў гай ляці зялёны,
Дзе хістаюць дрэвы пышныя кароны,
Дзе спакой і ціша у духмяным ценю,
Дзе скрозь лісце ніжа сонейка праменні.
Не будзі ты суму адзінокай хаты,
Адляцеў далёка сокал мой крылаты...
Слёз ён не убачыць, жалю не утуліць...
Не кукуй ля дома гэтага, зязюля.

1934 г.

МЯЦЕЛІЦА

Праз пустыя бязмежныя гоні
Скачуць лёгкія белыя коні...
Ветрагонныя звоняць капыты,
Шкляным звонам ільдзістым падбіты.

Еду, еду па беламу полю,
А віхура дарогу заносіць.
Яна ўслед мне так страшна галосіць,
Быццам сэрца заходзіцца з болю.

Ўдаль лятуць мае белыя коні
Па пустым бездарожным загоне.
Пераблытаў ім вецер гуллівы
Легкавейныя, тонкія грывы.

Поле снегам сыпучым пакрыта,
Звоняць звонам ільдзістым капыты...
І куды я загублена еду
Без пуці, без напрамку, без следу?!

1937 г.

Таму мне сумна жыць на свеце,
Што я, не ведаю чаму,
Стаю — як колас, што зіму
Сустрэў на полі, у замеці...
Суровы вецер дрэвы гне,
Мароз бязлітасны лязгоча...
А я... заплюшчу шчыльна вочы,
Хай студзіць гора — белы снег...
Я сэрца гору не аддам,
Вясна узнімецца над краем!
Сплыве мой боль — як бурна ў маі
Сплывае чорная вада.

1937 г.

ВОСЕНЬ

Скінула даўно убор зялёны,
Залатое лісце паскідала,
Шэрым ценем пад акном устала,
Ў пасмах косаў дажджавых, сцюдзёных.
Вецер вые ля вуглоў надрыўна,
Яна пальцамі ў акно стукоча,
Быццам ў хату папрасіцца хоча,
На дварэ сцюдзёна ёй і крыўдна.
Цёмныя насупіліся хаты,
Зрэнкі вокан глянулі ў бязмеры...
А у небе, хмар заслонай шэрай,
Затуліўся маладзік рагаты.
А яна дажджамі горка плача,
Плюшчыць слёзы, вокны імі мые,
Хіліць скрушна пад вятрамі шыю
І сумуе — аб вясне, няйначай.

1938 г.

Ад цябе я ўсё прыму з ахвотай,
Нават гэтае разлукі боль,
Толькі б ты сюды вярнуўся потым
І каб мне яшчэ пажыць з табой...
Сонцам загарэлася любоў!
А была ж, не так даўно, другая...
Толькі гэта тым і дарагая,
Што душу хвалюе больш, чым кроў.
Лёгка маладая кроў бурліць,
Дотык губ і — палыхне пажарам...
Толькі з тым хацелася б мне жыць,
Хто сагрэў душу мне шчасця марай.
Вось таму я ўсё прыму ахвотна
Ад цябе: і радасць і тугу,
Бо у ззянні воч тваіх пяшчотных
Перанесці я усё змагу.

1941 г.

Вецер дзьме, самкнуўшы прутка губы,
У шчыліны сцен старое хаты.
Гоніць снег, закручваючы ў трубы,
Нібы стада прывідаў крылатых.

Ты турботна глянуў мне у вочы
І прыкрыў мяне крысом шынелі.
Гэта сэрца так маё стукоча
Ці грукоча ў лад напор мяцелі?

Дзесьці быццам лязгае жалеза,
Дзесьці быццам танкі загудзелі...
За акном — сляпая куламеса,
Сцюжай павявае ад пасцелі.

Бухнулі зенiткі. Глянь, мой сокал,
Трасы куль на небе заблішчэлі!
Ты устаў, а я пад свіст і грукат
Зашпіліла на табе шынелю.

Ты пайшоў... Як неспакойна ў свеце!
Хай навек, навек хай згінуць войны!
Каб і мы, і нашых дзетак дзеці
Жыць маглі шчасліва і спакойна.

Хай жа згіне, хай навек загіне
Той, хто йдзе на край чужы вайною!..
А то, чуеш, плача за сцяною
Маці аб забітым сёння сыне.

1942 г.

ВАЕННАЯ ЗІМА

Мой дом халодны і пусты,
Ў валёнках замярзалі ногі.
Асеў налётам снег густы
На вокны, сцены і парогі.
Шуміць ваенная зіма.
Пуржаць мяцелі над Масквою.
У топках вугалю няма,
Не дышуць трубы цеплынёю.
Памерклі лямпы без агня,
Не б'ецца провад палкім токам.
У доме цемра, цішыня,
Бязмежжа холаду і мроку.
Мароз зялёны па начох
На белым небе паліць зоры,
І месяца пажоўклы рог
Абходзіць памярцвелы горад.
Ён нібы спіць у снежнай цьме,
І толькі тайна часам з вокан
Насустрач ветру і зіме
Прагляне распалёным зрокам.
Дзе-недзе стукае матор,
Як сэрца хворага прад сконам,
І выбухне гудок да зор
Камусьці жудасным праклёнам.
Завод прытоіўся у цьме,
Залёг... І толькі палка дыша
У гарачковай барацьбе,
Бурліць жыццё у гэтай цішы.
І толькі ў холад, цемру, ноч
З труб выбухнуць часамі іскры,
Ірвуцца горача, як выстрал,
І паляцца, як наша моц.
Тут бой ідзе!
Тут цэлы фронт!
Салдаты ёсць і камандзіры,—
Вядуць па ворагу агонь
Умелым розлікам і шчырым...

. . . .

А месяц ходзіць...
Жоўты рог...

А зоры свецяцца, як вочы.
Хто вынесці трудом не змог
Мароз і змрок ваеннай ночы?
Хто вынесці труды не змог,
Хто паў чарговаю ахвярай?
Усё падліча жоўты рог
І піша на вандроўных хмарах.
Калісьці гэты летапіс
Гісторык сціплы прачытае...
А сёння вецер-арганіст
Па згібшых рэквіем іграе.
Мы будзем жыць і працаваць,
І прыйдзе шчасце перамогі,
Асвеціць сонца нашу гаць
І нашы новыя дарогі.

1942 г.

ШМАТ ДЗЁН ПРАЙШЛО

І. А. Ю.

Шмат дзён прайшло,
а ўсё ліста няма...
І год прайшоў, а я усё чакаю,
І вось яшчэ мінаецца зіма
З тых пор, як ты застаўся ў родным краі...
А ўчора раптам чую я:
«Таварыш Ю. у Н. зрабіў засаду.
Узяў штаб ворага,
шмат знішчыў гадаў
І страт не меў»...
А буква «Ю» — твая!
І сэрца палка б'ецца...
Гэта ты!
І дух займае радасцю жывою,
Хоць не даходзяць да мяне лісты,
Дайшла вось слава роднага героя...
І вестка не выходзіць з галавы
І моц дае не верыць снам трывожным.
Таварыш Ю.! Мой любы!..
Многа можна
Сцярпець... Вось толькі б ведаць:
ты — жывы!..
Але, жывы...
І там, на Беларусі,
Ты з ворагам вядзеш суровы бой.
Хай перамога будзе за табой!
Туды учора паляцелі гусі,
Я кінула ім палкі мой прывет,
І данясці яго табе казала,
І ўслед ім доўга хустачкай махала,
І з зайздрасцю глядзела ім услед...
Хачу быць там, дзе буйныя разлогі
Ляглі маёй радзімай стараны.
Яе шырокія ланы
Мае дзяціныя таптаді ногі...
Дышала поле цеплынёю жыта,
І канюшына полымна цвіла,
І, быццам мёд там быў разліты,
Такі ў паветры пах стаяў...

І лён ірдзеў, як неба сіні,
І бульба з кветкай — дым сярнічкі,
І грэчка — мілая дзяўчына
З ружовай хусткай і спаднічкай.
Не можа дол дабра змясціць,
Расце ўсё буйна і шырока,—
Прыемна сэрцу, шчасна воку...
Дзе край такі яшчэ знайсці?
А лес!
Такі прыгожы лес
Быў толькі там, на Беларусі,—
Густы, раскідзісты навес,
І промень там не пройдзе, мусіць.
Чарніц, пазёмак і грыбоў —
Рві, еш, збірай, хто колькі хоча...
Ручай журчыць, пяе, клякоча,
Размыў сабе шырокі роў,
А корні дрэў, як пальцы дзеда,
Крапчэй ў зямлю забітых свай,
Ўшчамілі поўзкі — рыхлы край,—
Ад хваль бурлівага суседа...
Калыша сонца зорны шлях
Праз гушчу, жоўтаю імжою,
І кадзіць лес настойны пах
Грыбамі, лісцем і смалою.
Хто бачыў пекнасці той дзіва,
Хто знае наш багаты край,
Папаў бы і ў сапраўдны рай,
То й там не будзе ён шчаслівы...
Далей, на ўзгорку, на адхоне,
Ты помніш?.. Хаты і сады,
Цяляты носяцца ў загоне,
Гусей і качак ля вады —
Як белы снег апаў на выган,
Як белы снег ваду пакрыў,
Аж звон стаіць ад іхніх «гы-гы»,
«Ква-ква», «шу-шу» і свісту крыл...
Кудахчуць куры, пахне мёдам,
Гарачым хлебам пахне дым,
Нясецца пах бліноў густы
І верашчакі смачны водар...
Бо жыў багата наш народ,
Меў многа хлеба, сала, мяса,

Быў поўны свіран у калгасе
І напаўняўся з году ў год.
А песні! Дзе такія песні?
Вынь сэрца і на ім зайграй...
Дзяўчаты, кветкі, росны май,
Хлапцы, як клёны упрадвесні...
А маладзіцы! А дзядзькі! —
І ростам, і дародным станам,
Усім узялі!
                    Гаваркі
З іх кожны, з розумам, рахманы,
Душа спагадная з лагодай
І погляд з мяккай цеплынёй.
Зраўняю з неба глыбінёй
Душу я роднага народа.
Мой родны край!
                    Ўсім сэрцам я з табою...
Усё жыццё табе я аддаю.
Во — партызан з гарачай галавою,
З агнёвым сэрцам ён — таварыш Ю.,
Што штаб варожы з бою ўзяў асадай.
Раней, як штаб, маё ён сэрца ўзяў!
Хто, дзе, калі так горача кахаў,
З такою сілай і такой уладай?
Так толькі ён адзін умеў кахаць,
Мой вольны сокал, смелы, яснавокі,
Такі прыгожы, як той дуб высокі.
Як ад такога весткі не чакаць?
Я аддала яго табе, Радзіма!
З маім я сэрцам разам аддала,
З жыццём і шчасцем...
                    Ўсё праходзіць міма...
Душа мая! І ты за ім пайшла...
Мы тут абое: ты і я...
Ты край бароніш ад напасці,
Народнае бароніш шчасце,
І пры табе душа мая.
Былога шчасця тут цяпер няма,
Дым чорны пад чырвоным небам ўецца,
Усюды ямы —
                    ямы ад гармат,
Ад бомб, ад мін...
                    Пыл на зямлю кладзецца

Сівы, сухі... Там, дзе стаяла жыта,
Дзе канюшына полымем цвіла,
Цяпер усё счарнела, ўсё пабіта,
І коміны адны уверх тырчаць.
Сляпыя вокны абгарэлых хат
Глядзяць на выдмаў чорныя разлогі,
І мерцвякі чужыя ля дарогі
Ляжаць паміж пакінутых гармат...
Няхай дарэмна іх дамоў чакаюць,—
Спагады к ім ніяк не разбудзіць!
І чым іх больш тут у зямлі ляжыць,
Тым большую я радасць адчуваю...
Грабежнікі, гвалтоўнікі, бандыты.
Хто клікаў іх? Чаго ім трэба тут?
Знайшлі свой страшны, жудасны «капут».
Чужым дабром цяпер навекі сыты...
Чужое неба ў вочы ім глядзіць,
Зямля чужая трупаў не прымае,
І вараннё тут цэлы дзень кішыць,
Хаўтуры ім крывавыя спраўляе.
Ды споўдаюць балотныя вужы,
І смокчуць кроў, і ў чарапы залазяць...
Хай вобраз гэты тым у сэрца ляжа,
Хто йдзе яшчэ на нашы рубяжы...
Таварыш Ю.!
К табе апошні сказ,
Занадта доўгай робіцца паэма,
Ды вельмі палкая узята тэма,
Я да яе вярнуся шчэ не раз...
Таварыш Ю., ад варожай напасці
Цябе заслоніць верны вобраз мой...
Ідзі, мой родны, ў правы бой!
Любоў мая дасць моц і шчасце...
Наш бор стары табе стаў цёплай хатай,
Цябе укрыць ад ворага ён рад,
Такіх, як ты, арлоў там ёсць багата,
Такіх, як я, жанчын таксама шмат.
Дык перадай ім мой прывет гарачы
І подых вольны братняй стараны.
Над ворагам хай воран крача,
Для нас усходзе час ясны,
То час вялікай перамогі,
То час свабоды, шчасця час,

Прыцьміўся ён, але не згас,
Ён нам асвеце ўсе дарогі...
Мой родны, любы мой,
Таварыш Ю., і зноў у родным краю
Наш будзе дом...
І прыйдзеш ты дамоў,
А дома...
Я цябе чакаю...

1942 г.

ПАМЯЦЬ

Янку Купалу

Смерць не ў час ўзяла у нас паэта,
Ён памёр у поўнай творчай сіле.
Кветкі урну мякка атулілі —
Засталася песня недапетай...

Бачыў ён, як родныя палеткі
Спапяліў пажарамі злы вораг,
Бачыў ён, як паміралі дзеткі,
Як сівелі маладыя з гора.

І высока над Дняпром радзімым
У зямельцы нашай роднай, мілай
Вырасце высокая магіла,
Маці прыме з ласкай свайго сына.

Будуць там шумець ў задуме дрэвы,
Будзе Днепр шумець празрыстай хваляй,
З далі данасіцца будуць спевы,
Кукаваць зязюля будзе ўдалі.

А ён будзе спаці бестрывожна
Вечным сном на Беларусі мілай,
І сюды на край Дняпра пахілы
Пакланіцца яму прыйдзе кожны.

1942 г.

ПРЫБОЙ

Шуміць прыбой. Вадой крыштальнай
Аб камень б'ецца ля гары.
Тужлівай песняй развітальнай
Зайшліся гонкія вятры.
Нагнала восень хмар на неба,
На сонца лёг цяжкі заслон,
Зямля счарнела. Ёй не трэба
Цяпер налітых сонцам дзён.
Шуміць прыбой. На бераг крута
Ідуць валы тугой вады.
Каму грымяць яны салютам?
Якой пазбыліся бяды?
Чаму такой вялікай сілай
Узбурана стыхія хваль?
Мо б'ецца ў ёй балючы жаль,
Што неба над вадой астыла?
Я ведаю. Час спыніць гора,
І ты прыедзеш да мяне...
Рукой руку маю кранеш —
І ўзнімецца пачуццяў мора...
І будзе нам пяяць вясна
Аб шчасці сонечным, гарачым...
І сёння? Сёння — восень плача,
Таму што сумная яна.

1943 г.

ЯМУ

Ты прыедзеш ка мне, і у доме маім
У той час маё шчасце ўваскрэсне ізноў.
І не будзе туга ліць у сэрца палын,
Наліваць яе горыч у кроў.
Без цябе мне і сонца не свеціць ў акно,
І аб яснай вясне не шапочуць лісты...
Цяжка жыць аднаму — жыць не лёгка адной,
Гэта ведаеш, пэўна, і ты.
Нахіліўся б ка мне твой прыветлівы твар,
Да грудзей бы тваіх галаву прытуліць...
Пацалункаў успыхнуў бы радасны жар —
І жаданне любіць, і любіць...
Колькі моцы ў каханні! І колькі красы!
Будзіць дум яно смелых шырокі размах.
Ты кранешся рукой маёй цяжкай касы —
І я лёгкай раблюся — як птах.
Мне здаецца, я дзесьці высока ляту,
Сэрца грэе бязмежнага шчасця агонь.
Ўнізе рэкі шумяць і палеткі цвітуць,
Льецца неба блакітная тонь.
І нічога цяжкога на свеце няма.
Я усё, найцяжэйшае, лёгка зраблю,
Толькі б ты мяне ласкай любві падтрымаў,
Гаварыў мне: — Я твой! Я люблю!..

1943 г.

ШАЎКАПРАД

Шаўкапрад залаты,
І адкуль гэта ты
Столькі сонечных нітак бярэш?
Сам маленькі такі,
А праменняў пукі
Ты няспынна снуеш і снуеш.
— Я ж не сам іх сную:
Гэта існасць маю
Сіла нейкая лье у прамень.
Вылью ўсё і засну,
Каб калісь — на вясну —
Стаць крылатым і ясным, як дзень.
. . . .
Што не спіш ты, паэт?
Песня льецца у свет,
Вочы смагай агнёвай гараць.
Покуль, знаць, не памрэш,
Ты таксама снуеш
Свае думкі, аж струны звіняць?
— Я пішу і гару
І гарэннем твару
Мае песні, што льюцца у свет.
Бо яснее агнём
Дзень за днём, дзень за днём,
Поўны велічных шчасных пабед!
Не магу я маўчаць —
Струны самі звіняць,
Песня звонкая льецца сама.
Я пяю пра вясну,
А калісь,— як засну,—
Людзі скажуць: ён жыў недарма.

1943 г.

ПЕСНЯ

Песня — гэта крыніца,
Яна будзе сачыцца,
Покуль сэрца жыве.
Песня звонкая льецца,
Хваляй плаўнай нясецца,
Да Радзімы плыве.
Зорнай сцежкай ў блакіце,
Васількамі у жыце
Ёй адзначаны шлях,
Не саб'ецца з дарогі
Праз палеткаў разлогі
Песня — хваля мая.
Ў Беларусі-старонцы
Яснавокае сонца
З-за туману ўстаець.
Песня жаўранкам шэрым
У блакітныя дзверы
Неба будзе ляцець.
Залацістай крыніцай
Будзе ліцца, сачыцца
І звінець, як струна.
Люд нявольны ачнецца,
Нават мо усміхнецца,
Дзе зазвоніць яна.
Сярод цёмнага лесу,
Пад зялёным навесам,
Партызаны жывуць.
Яны ворага сочаць,
І за ворагам крочаць,
І насмерць яго б'юць.
І чакаюць падмогі
Ад вялікай дарогі,
Што да ўсходу ляжыць.
Бо каб выйсці з прыгону
Беларусі чырвонай,
Трэба катаў разбіць.
Прыйдуць родныя брацці,
Знімуць ганьбы закляцце,
Знішчаць подлы прыгон.
Люд з няволі ачнецца,

Песня зноўку пальецца
На радзімы загон.
Будзе светлае свята,
Ў кветках выйдуць дзяўчаты,
Прыйдуць госці да нас;
Прыйдуць госці з усходу,
Ад сяброўскіх народаў,
У вялікі наш час.
Каравай наш пахучы!
Дык сталы ўсе да кучы!
Чару поўную ў круг!
Зноў мы вольныя людзі,
Жыў, жыве і жыць будзе
Непакорны наш дух!
Дык за тых ўзнімем чару,
Што грымотным ударам
З фрыцаў выбілі дых,
За таго, хто з імпэтам
Моц улады Саветаў
Ўсю абрушыў на іх...
Чару ўзнімем другую
За сяброў, што ў сырую
У зямельку ляглі,
Вечнай будзе ім слава,
Вобраз іх велічавы
Будзе жыць на зямлі.
Вып'ем трэцюю чару
За жаночыя мары,
За савецкіх жанчын,—
Шмат павынеслі гора,
А стаялі апорай
І падмогай мужчын.
Тостаў будзе ў нас многа:
Зорным шляхам-дарогай
Доля наша ідзе,
Беларуская хата
Будзе шчасцем багата,
Як ні ў кога ідзе.

1943 г.

За Дунаем звоняць косы,
Ды не на пакосе.
Журавінавыя росы
Палі на калоссе.
Скачуць коні, іржуць коні,
Гнуцца ў бойцы пікі,
Звонкім звонам шаблі звоняць
У баю вялікім.
Вораг стаць хацеў багатым —
Звер і кат пыхлівы —
Папаліў ён нашы хаты,
Панявечыў нівы,
Плачуць людзі, зямля плача
Пад фашысцкім ботам...
Ды з'явіўся полк казачы
Сакаліным лётам.
Зазвінелі шаблі-косы,
Ды не на пакосе.
Журавінавыя росы
Палі на калоссе.
Неба сіне-сіне-сіне
Над чырвоным жытам.
Поле доўга не астыне,
Трупамі укрыта.

1943 г.

У МАЁЙ МАЙСТЭРНІ

У маёй майстэрні, дзе твару я слова,
Быў адзін калісьці невялікі цэх.
Прыйдзе песня,— зразу ёй убор гатовы:
І сукенку зробіш, паглядзець не грэх.
Ад праменняў сонца насукаеш нітак,
Раніца дасць кроплі іскрыстай расы,
Ружа — пах духмяны, гай — зялёны лісцік,
Зорка — сінь істужкі дасць дзеля красы.
А сукенку скроіш ці з ядвабу неба,
Ці з вуалю хмаркі, што плыве праз край...
Выбірай адценні колеру, як трэба,
Знойдзеш, што захочаш, толькі пашукай.
А вясной, бывала, салавей засвішча,
Май вясёлы створыць цэлы груд абноў!
Замыкай майстэрню, завадзі ігрышча,
Песні льюцца хваляй без усякіх слоў.
А цяпер другая надышла часіна,
Пашыраць мне трэба мой рабочы цэх,
Бо чаргою тэмы просяцца ў хаціну,
Ці ж такіх адзенеш абы ў што, наспех?
А ў чарзе, як гляну, аж захопіць вочы:
Юнакі-саколы, як адзін, у рад,
Кожнаму хай цэх мой востры штык наточыць,
Дасць вінтоўку ў рукі, нізанку гранат...
Ну, цяпер гатова. Прынімай рыштунак,
Апранайся, песня,— шлем вось і шынель.
Хоць круці ў катанку, хоць вяжы у клунак,
У паходзе будзе мяккая пасцель...
Кулямёт у рукі, аўтамат за плечы,
У ангарах сталі самалёты ў рад.
Выбірай, што люба, без усякіх спрэчак,
Тут нарыхтавана ўсякай зброі шмат!
І прыходзяць песні незлічоным строем,
З прапановай палкай выйду к ім сама:
«Густа над Радзімай панавісла цьма,
Сполахі пажараў свецяцца над цьмою.
Там кавалак кожны роднае зямліцы
Арасіла сэрца маладога кроў.
Беларусь — радзіма, вольная арліца,
На тваіх граніцах бой крывавы зноў.

Песні! Вы з байцамі стройцеся да ладу
І хадзіце разам з імі крок у крок.
Немца так біць трэба: цэлься ў сэрца гаду.
А на мушку ўзяўшы, апускай курок.
Дык ляціце, песні, песні-арляняты,
Вам наказ гарачы з сэрца я даю:
Будзьце куляй, бомбай, мінай і гранатай,
І штыком і сілай для байца ў баю!
І павязкай мяккай у байца на ране.
І крыніцай чыстай, як захоча піць,
Ласкай і спакоем, спачываць як стане,
Словам — тым, чым то́лькі песня можа быць.
Будзе час, мы зможам ворага.
                                        Радзіма
Ветла прывітае, мае песні, вас,
Як байцоў за волю, вас прыхільна прыме,
Што ідуць дахаты у спакойны час».

1943 г.

БЕЛАРУСІ

Любая Радзіма,
Родная ты маці!
Не дай ты бандытам
Сябе абдзіраці.
Ні ў чым хай не мае
Ў нас вораг карысці,
Баіцца хай дрэваў,
Баіцца хай лісцяў.
Хай смерць яму суліць
Прыгорачак кожны,
Знішчае хай гада
І куст прыдарожны.
Хай з нашых палеткаў
Сабранае жыта
Шрапнелямі стане
Для подлых бандытаў.
Хай яблык і груша
Ад нашага саду
Ўзрываецца мінай
У ворага-гада!
Празрыстыя хвалі
Нявіннай крыніцы
Пачнуць хай для фрыцаў
Атрутай сачыцца,
Каб кожная бульба
Ім стала гранатай
І дзотам нязможным
Калгасная хата.
Губіце, знішчайце
Фашыста-заразу,
Каб кончыў нам шкодзіць
Навекі і зразу;
Каб болей не грабіў,
Навек каб быў сыты,—
На смерць забівайце
Фашыста-бандыта!

1943 г.

ТАМ, ДЗЕ СВІСЛАЧЫ СВЕТЛЫЯ ХВАЛІ...

Там, дзе Свіслачы светлыя хвалі плывуць,
Адбіваючы яснае неба,
Дзе туманаў малочная сцелецца муць,
Дзе ж гнецца палетак ад хлеба,
Дзе схіляюцца вербы над соннай ракой,
Тонкім веццем згінаюцца лозы,
І пясок аж звініць пад імклівай нагой,
І на ўзгорку пасталі бярозы,—
Там дзяцінства майго праміналі гады
У садочку, пры бацькаўскай хаце,
І глядзелася ў люстра празрыстай вады
Беларусь — мая родная маці...
Помню пошумы сумныя пушчы глухой,
А над ёй неба яснага просінь,
Помню песню жаўронка над галай раллёй
І сярэбраны звон на пакосе.
Помню росы густыя і белы туман
І квяцісты дыван сенажаці,
Белай яблыні ў полі пахілены стан,
Дзе я жыта вучылася жаці.
Помню мяты духмяны хвалюючы пах
І калючае сцерне іржышча,
Поўных жменяў над полем жытнёвым
узмах.
Ажно вецер над постаццю свішча...
Помню, пелі жніво...
Пошчак плыў, ракатаў,
І ляцелі вакол адгалоскі,
Падпявалі нам долы, і бор падпяваў,
І, стаіўшыся, слухалі вёскі.
А чуць вечар,— усе мы да рэчкі ішлі,
Ў Свіслач родную нашу купацца...
Як русалкі, дзяўчаты на хвалях плылі,
Месяц брыў іх красой любавацца...
То ён косы дзяўчат на вадзе залаціў,
То ўплятаўся у тонкую ціну,
Калыхаўся у хвалях, над хвалямі плыў,
Блытаў промняў сваіх павуціну.
Быццам гэта учора было,

Водар траў нават чую у полі,
Саграваe мяне таго сонца цяпло
І дзявочая шчасная доля...
Кожны кусцік у лесе знаёмы там быў,
Дрэўца, камень і крыж на расстаі,
І хваль Свіслачы буйны вясною разліў,
І птушыныя спевы у маі...
І той родны, мне мілы, прыгожы куток
Цяпер немец пракляты катуе,
Быццам сэрца майго адарвалі кусок,—
Боль мне гэта прыносіць такую,
Вас, байцы, край мой просіць, Радзіма мая,
Моліць Свіслач слязістаю хваляй:
Забівайце бандытаў! Знішчайце ў баях,
Каб радзімай зямлі не таптаглі!

1943 г.

ТАНКІ

Паўзуць сцяной...
Іх не адзін, не два...
Паўзуць на нас, і скрогат вушы рэжа,
Варочаюць заплюшчаныя вежы,
Счарнеў за імі траў дыван.
Паўзуць, як пошасць, як спруты, як гады,
Агнём плюецца іх праклятый зеў,
І валяць з ходу трупы нашых дрэў,
І рушаць з ходу нашых хат грамады.
А мы маўчым.
Чакаем толькі знаку,
Каб збіць імпэт іх залпавым агнём.
Яны вядуць псіхічную атаку,
Мы іх фізічна і прыцэльна б'ём.
Во, ўстаў адзін,
другі — абходзіць міма...
Агонь па ім!
І ён стаіць, гарыць,
І, як краты з падземнае нары,
Вылазяць фрыцы з полымя і дыму.
Насустрач ім крылом махнула смерць:
Наш кулямёт ім палка справа строча,
Смяецца ён, ён радасна стукоча,
Бо дачакаў пары сваёй цяпер.
І сцелюцца мышыныя шынелі
На танкамі стаптаную зямлю,
І льецца кроў чужынцаў на раллю,
Якой яны валодаць захацелі.
Хапае ім зямлі! Набіты рот,
Засыпаны зямлёй сляпыя вочы,
А кулямёт ад радасці рагоча
І косіць іх, як спелы ачарот.

1943 г.

РАССТАННЕ

Б'е капытам конь гарачы,
А дзяўчына горка плача,
Да грудзей прыпала.
Змыць бы з сэрца гэту змору,
Расставання боль і гора,
Толькі слёз замала.

Груганы над полем крачуць,
Пікі гнуцца, коні скачуць,
Стогнуць нават коні.
А над стэпам вецер вые:
Наламаюць катам шыі
Казакі сягоння.

Б'юцца казакі-саколы,
Б'юцца слаўна, а наўкола
Кроўю сочаць травы,
І бяроза роніць косы,
А на сонцы слёзы-росы
Свецяцца крывава.

Ты ляці, ляці, саколе,
Здабываць радзіме волю,
Ў бой ляці, казача.
Конь твой б'е зямлю нагою,
Бой грукоча за гарою,
А дзяўчына плача.

На каня ускочыў смела,
І дарога загудзела
Звонам збройнай сталі.
Пыл узняўся над зямлёю,
А далёка дзесь да бою
Трубы заігралі.

Завіхрыўся стэп шырокі,
Замуціўся Днепр глыбокі,
Загудзелі дрэвы.
Неба дымам зацягнула,

Рвецца даль агнёвым гулам,
Куль гарачых спевам.
Ты гудзі смялей, віхура,
Ты палі маланкай, бура,
Бура-завіруха.
Абатры, дзяўчына, слёзы,
Музыку вялікай згрозы,
Бою гімн паслухай.

1943 г.

СНАЙПЕР

Зрокам вострым, нібы штык сталёвы,
Ён праніжа пень і куст яловы,
Ямку, ўзгорак і узмёту скібы,
Цень зламаны збуранай сялібы
І лугоў знявечаныя гоні,
Дзе не косы звешкаюць сягоння...
Выскачыць шарак з-пад роўнай межы.
Чорны стрыж у лёце зрок прарэжа,
Ён усё прыкмеціць, ўсё убачыць,
Сціслай памяццю усё адзначыць.
Звера паляўнічы так не сочыць.
Не гараць такою прагай вочы,
Не гарыць душа такою смагай
Павялічыць лік у дня працягу.
У засадзе доўга час праходзіць.
Снайпер з месца тайнага не сходзіць,
Замаскованы, умела скрыты,
Сочыць ён за срэбнай хваляй жыта.
І за плынню гаварлівай рэчкі,
І ружжо яго не дасць асечкі.
Раптам, ледзь прыкметна, з таго боку,
Штось чужое мільганула ў воку,
Замаячыў там шынель мышыны
І замёр у ценю пад асінай.
Мушку ён навёў на цэль спакойна:
«Згінь ад зброі ты, прыйшоўшы збройна...»
Мы гасцей на Беларусі любім,
Іх частуем, ласкаю галубім,
І ніхто нідзе на цэлым свеце
Госця так не прыме, не прывеціць.
Госць у дом — у доме зразу свята,
Пачастунак ладзіцца багаты,
Гаспадыня ў печы паліць спешна,
Напячэ бліноў, спячэ яешню,
Верашчака засквярчыць і тлуста
Каўбаса гарачая з капустай.
Гаспадар зірне у шафу шпарка,
І гарэлкай заіскрыцца чарка...
Старадзедаўскім сваім звычаем
Мы гасцей ад сэрца прывячаем.

Ну, а той, што к нам прыходзіць збройна,
Марыць хто раз'юшана аб войнах,
Хто спакой святы зямлі парушыў,
Вытрасем з яго мы цела й душу...
Вось застыў наш снайпер нерухома,—
Гаспадар у беларускім доме:
Ён гасцей нязваных сустракае,
Куляй іх гарачай прывячае.

1944 г.

У ШПІТАЛІ

Трызніш ты трывожна ў цяжкім, палкім сне,
Быццам ты на фронце, быццам на вайне.
То даеш каманду, як агонь вясці,
То ў атаку танкі мкнешся павясці...
Смага паліць вусны, паліць, як агонь.
Ты крычыш: «Каня мне!»
Дзе ён, гэты конь?
Лёд я асцярожна к галаве кладу.
Лыжкай уліваю ў рот табе ваду,
Абціраю цела волкім ручніком,
Сціхнеш ты і хвілю спіш спакойным сном.
Я з табой, любімы, як двайнік, як цень,
Пры тваёй пасцелі ўночы і удзень;
Чую апалёны сэрца твайго стук,
Чую жар пякучы смуглых тваіх рук.
І, хоць сілы таюць ў цяжкай барацьбе,
Бой вяду гарачы з доляй за цябе.
Часам мне здаецца, настае канец.
Страшыць ран глыбокіх печаны рубец...
Боль зацісне грудзі, сэрца скалыхне,
Ты ж дагэтуль нават не пазнаў мяне!
Ты не чуеш кроку лёгкіх маіх ног,
Слоў не чуеш цёплых з той пары, як лёг
На пасцелі гэтай ў цяжкім забыцці,
І не змог ні разу у прытом прыйсці...
Мне надзея сёння засвяціла зноў:
Для цябе узялі, любы, маю кроў,
Сілай неўміручай, сілай пачуцця
Кроў мая прабудзіць волю да жыцця!
Жыць ты будзеш, мілы! Жыць павінен ты!
Строім мы упарта да жыцця масты.
Мост высокі, стромкі...
Не глядзі ў ваду!
Абапрыся моцна, я цябе вяду...
Хай сабе пад мостам закіпае жвір,
Хай кругавароццем пеніць чорны вір,
Ты глядзі на сонца,— ясна з вышыні
Лье яно праменні...
Дык глыбей ўздыхні!
І жыві, любімы, будзем разам сніць

Аб жыцці, аб шчасці...
Ён спакойна спіць.
Грудзі дышуць роўна...
Гэта мая кроў
Прынясла збаўленне і мая любоў...
На зялёнай коўдры волкая далонь,
Я тулю к ёй вусны, нахіляю скронь
І баюся верыць, а здаецца мне,
Што прыйшло здароўе ў гэтым ціхім сне.

1944 г.

НАД ДОНАМ

Стэп кавыль калыша,
Ціха шэпчуць травы.
Дон трывожна дыша
Хваляю крывавай.
Бой пранёсся бокам
З лязгам сілы збройнай,
Ты, пад гром і рокат,
Спіш сабе спакойна.
Мякка тваё ложа
Усцялілі травы,
Сокал мой прыгожы,
Стройны, кучаравы.
Шэпчуцца у стэпе
Кавылі густыя,
Ветрык мякка трэпле
Завіткі крутыя.
Горка, горка дзесьці,
Цяжка хтось заплача,
Калі дойдуць весці
Аб табе, юнача.
Сон твой беспрабудны,
Сон твой бестрывожны,
Разбудзіць мне трудна,
Разбудзіць няможна...
Сэрца сціпна б'ецца,
Боль сціскае грудзі.
Ты ж чужы, здаецца?
Хто ж радней мне будзе?

1944 г.

МІНСК 1944 ГОДА

Ён мне часта ноччу сніцца,
Калі мрок зямлю атуліць,
Горад мой, мая сталіца
З лабірынтам цёмных вуліц.
Мур пусты... Акон прарэхі,
Скрозь разваліны, руіны,
Раздаецца гулка рэха
У будыніне пустыннай.
Ўзыдзе месяц. Карагоды
Сцішным колам водзяць цені.
На пустыя агароды
Сее ноч свае праменні.
Тут палетак зааралі
Не плугамі, не лапатай:
Бомбы плошчы раздзіралі,
Зруйнавалі бомбы хаты.
Дом устаў з прагнутым дахам,
Ў вокнах чорных цемень ночы,
Жудасна скрыгочa бляхай,
Аканіцамі стукоча...
Ён мне часта ноччу сніцца
Ў лабірынце цёмных вуліц,
Горад мой, мая сталіца,
Калі ноч яго атуліць.
За знішчэнне, за рабунак
Мы адпомсцілі фашыстам,
Мы звялі з імі рахунак,—
Катаў знішчылі дачыста.
Мы адпомсцім ім найлепей,
Калі ўстане горад новы,
Калі ён ім зрок асляпіць
Стройнай веліччу будовы.
Мой народ! Размах твой творчы
Ўвесь аддай сваёй сталіцы,
Каб зайздросных бралі корчы,
Як у сне ён ім прысніцца,
Хай загіне гад навекі
Ад бяссілля, ад зайздрасці,
След яго хай змыюць рэкі.
А зямля засыпле косці.

Не змыкай, народ мой, вочы,
Моцна стой на варце міру!
. . . .
Дзесьці гулка сталь лязгоча
І маю трывожыць ліру.

1944 г.

ВОСЕНЬ

Сонца промні ў лісце запляло.
Нерухомы ў залатым цвіценні
Лес струменіць сумнае святло.
І на небе — хмуры сум асенні.
Дождж{ы}к нудны мжыць праз сіта хмар,
Ўдаль лятуць празрыстыя аблокі.
Аб вясне прыгожай і далёкай
Ціха сніць узораны папар.

1944 г.

МЯЦЕЛІЦА

Прынікла да мутнага шкла у акне,
Заціхла...
А погляд змяіны.
— Чаго ж ты не спіш? — шалясціць да
мяне.—
Аб мужу смуткуеш ці сыну?
Мяцеліца б'ецца, грукоча ў акно,
Мільгае ўсё тварам бялявым.
— Была я за Донам і белым сукном
Там след засцілала крывавы...
Дон сонны ляжыць, закаваны у бель,
Плынь глуха пад лёдам нуртуе,
Я мужу твайму засцілала пасцель,
Ён спіць і нічога не чуе...
У снежнай задуме задонавы стэп,
А ў стэпе дзе-недзе — станіцы,
Вясной там цвіце залаты кураслеп,
Бярозкі стаяць ля крыніцы.
Там дрэмле твой Янка,
Твой муж дарагі,
Фашысцкаю куляй забіты,
Над ім я круціла ў завею снягі,
Ён спіць, маёй коўдрай накрыты.
Далёка лязгоча, лютуючы, бой,
Сталь косці варожы друзгоча,
Снег ціха шуршыць над яго галавой,
Як быццам збудзіць яго хоча.
Сябры нясуць помсту за друга свайго,
Балюча ім гэта утрата,
А ты не убачыш, нябога, яго,
Не прыйдзе ён болей дахаты...

Ізноў да акна прыпадае, глядзіць,
Як быццам штосьці выпытаць хоча...
Мне сэрца ад болю зайшлося, гарыць,
Гараць перасохшыя вочы.
Браты мае родныя! Там, на вайне,
Знішчайце без жалю забойцаў!
За боль, што на сэрцы гарыць у мяне,
Вы сілу удару патройце.

1944 г.

КУПАЛУ

Жывым любіла, дружа, я цябе,
Жывым цябе я толькі ўспамінаю.
І вось таму не ў смутку, не ў жальбе,
А ў песнях я сваіх цябе вітаю.
Раскрыю кніжку, і нясе мяне
Паток гарачы музыкі і слова,
Настрэчу сонцу, кветкам і вясне,
Дзе бор шуміць, дзе шалясцяць дубровы...
Наш край — і ты...
Скажу вось: Беларусь,
У гэтым слове мне гучыць: Купала.
Ды так гучыць, аж я сама дзіўлюсь,
Як быццам разам словы я сказала.
Мая Радзіма і яе пясняр —
Імён супольнасць і супольнасць долі:
Бяды цяжкой накінуўся цяжар,
Ды вы ў бядзе не рынеце ніколі!
Жыць будзе край,
Купала будзе жыць!
Для Беларусі блізка час свабоды,
Купалы песня зноў там зазвініць,
Дзе Днепр сівы паважна коціць воды.
Мая Радзіма! Блізка волі час,
Ідзі да перамогі цвёрдым крокам,
Бо промень волі над табой не згас,
Прыцьміўся ён на хвілю толькі мрокам.

1944 г.

БЕЛАРУСІ

Ты дала мне жыццё, удыхнула мне сілу у грудзі;
Мне з табою ніколі ні сумна, ні цяжка не будзе,
Бо жыву я цяпер тваіх дум жыватворчаю сілай,
Што ўліла ты мне ў сэрца...
Ты песні мае разбудзіла,
Чую я на сабе цеплыню тваёй матчынай ласкі,
Мая родная, добрая, сон мой з дзіцячае казкі.
Вось табе маё сэрца, мой розум, і праца, і песня,
Веру, думкі крылатыя новым святлом ты абвесніш.
Жыць хачу я табой, для цябе, наша родная маці,
Дык прымі ж ты мяне ў сваёй светлай, у радаснай хаце!

Поле роднае вокал.
Збіраюцца з выраю птушкі.
Лёг мой шлях да цябе
шаўкавістай, шырокай істужкай.
Тут квітнеюць твае, творчай працай ўзараныя гоні...
Хай знайду я свой лёс у тваім працавітым сягонні.

1944 г.

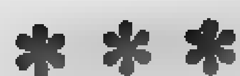

Сын мой маленькі спіць у калысцы,
Песні ніжу я — нізку па нізцы,
Песні малому сыну спяваю:
Птушкі паснулі ў зялёным гаю,
Спі, мой сыночак, спі ты спакойна,
Вырасцеш, будзеш, як топаль, стройны,
Дзесьці сягоння ваююць людзі...
Ты шчаслівейшым на свеце будзеш!
Татка твой сёння на ратным полі,
Б'ецца за шчасце тваё, за волю,
Б'ецца за мір ён! Вечная згода,
Шчасце ўсясвету, шчасце народам...
Будзеш расці ты, сынок, свабодным,
На беларускай зямельцы роднай,
Будзеш расці ты арлёнкам вольным,
Смелым, прыгожым, рупным і здольным.
Я над калыскай спяваю песні,
А сэрца думкі цісн уць балесна...
Стрываць ад болю не маю сілы,—
Доўга не піша тата наш мілы...
Зоркі паснулі пад коўдрай хмарак.
Хай табе сонца сніцца у марах!
Ты ўсміхнуўся праз сон да маці,
Аж пасвятлела ў нашай хаце.
Спі, мой сыночак! Маме не спіцца.
Ёй твая доля наяве сніцца.
Вырасцеш, будзеш хадзіць у школу
Такі прыгожы, такі вясёлы...
Потым — сынок мой будзе пілотам,
Вадзіць ён будзе увысь самалёты...
А я ў роднай, вось гэтай хаце,
Буду з палётаў яго чакаці.
Ён шумна увойдзе, дзверы адчыніць,
Пілотку спрытна на лаўку скіне,
І сэрца поўна адчуе шчасце —
Як сын мой, лётчык абніме маці.

1944 г.

СПЯВАЙ, ДЗЯЎЧЫНА!

Спявай, дзяўчына! Пад гэту песню
Мне аб радзіме сняцца спы.
Мне крышку сумна, крыху балесне,—
Як быццам чую я шум лясны...
Як бы у нашым бары сасновым
Я чую спеўны праніклы шум...
Схіляюць сосны свае галовы,
А воран крача над імі: «Крум...»
На сінім небе плывуць аблокі,
Як стая белых лебядзей,
А колер неба такі глыбокі,
У нас такі ён — і больш нідзе.
Смалісты водар мне льецца ў грудзі,
Як мёд,— яго бы, здаецца, піць,
Далёка дзесьці гамоняць людзі,
І ціха дзесьці ручай шуміць...
Спявай, дзяўчына! Маёй Радзімы
Абраз чароўны сніцца мне;
Навала гора праходзіць міма,
Свабодна скора яна ўздыхне.
Праз гушчу бою, агню і дыму
На шлях шырокі ідзе яна...
Над скатаванай маёй Радзімай
Штандар свабоды ўзнімі, вясна!..

1944 г.

ДЗВЕ БЯРОЗКІ

Бярозка мая белакрылая,
Якая ж ты, сонейка, мілая!
Спускаеш пушыстыя веццi
I сінімі іскрамі свеціш.
Глядзіць маладзік, усміхаецца,
К галоўцы курчавай схіляецца
I вісне бліскучай каронай
Над беллю тваёй заручонай.
А веццi уніз паспусканыя,
Сярэбранай рызай убраныя,
Нязвычна і ціха сягоння
Шклянымі званочкамі звоняць.
Бярозка мая белакрылая,
Стаіш, як нявеста, ты, мілая.
Прыгожа снягі і марозы
Да шлюбу прыбралі бярозу...

Мне сніцца старонка далёкая,
Там Свіслач плыве сінявокая,
Вясной у расспеваным гаю
Расла там бярозка другая,
Такая ж, як ты, беластанная,
У летнюю зелень прыбраная,
Апырскана ранкамі ў росы,
Часала праменнямі косы,
А косы яе ручаістыя,
Каралі на ёй залацістыя,
Пахучыя тонкія веццi
Пясціў усхвалёваны вецер.

На захадзе хмары клубіліся,
Маланкі вужакамі віліся,
Ў паветры, як бляху, рванула,
Бярозку к зямельцы прыгнула.
Агідныя цені двухкрылыя,
Зялёныя і тупарылыя,
Гудзелі і вылі над ёю,
Зялёнаю і маладою.
Бярозка мая беларуская.
Агнёвай пякучаю хусткаю

Маланка цябе атуліла,
І ўся ты панікла без сілы...
Лісточкі твае пакруціліся,
Галінкі твае апаліліся,
І капаюць светлыя слёзы
З апаленых вочак бярозы.
Фашысты, фашысты праклятыя,
Якой неацэннаю платаю
Плаціць давядзецца вам скора
За наша вялікае гора!

1944 г.

НА УКРАІНЕ

Над шырокім стэпам вольнай Украіны
У бяздонным небе плаваюць арлы,
А за іх палётам сочаць несупынна
З долу дзед старэнькі і хлапчук малы...
На галоўцы ўнука чорная, ў мазолях,
Цёплай ласкай дыша дзедава рука.
Дзед глядзіць на сонца поглядам
саколім,
А унука вочы — кветкі васілька...
Стэп у летнім сонцы дыша волкай
парай,
У траве палыннай б'ецца звон цыкад,
А над вёскай тае белы дым пажару
І грымяць далёка выбухі гармат...
Вывеў дзед малога з абгарэлай хаты,
І пайшлі ў вольны, у шырокі стэп...
«Мамку каты ўзялі, і забілі тату,
І спалілі вёску, і забралі хлеб».
А арлы лятаюць вольна і шырока,
А ў траве палыннай б'ецца ціхі звон,
Сочыць дзед за стэпам сакаліным вокам
І аб помсце марыць, як аб шчасці, ён.

1944 г.

ГАЙ

Гаю мой, гаю,
Гаю зялёны,
Што ж ты не йграеш?
Што задумлёны?
Мы тут, ля вёскі,
Ворага білі.
Што ж вы, бярозкі,
Ў суме застылі?
— Як жа мне гожа
Песенна пеці?
Кулі варожы
Сцялі ўсё веццe...
Капаюць слёзы,
Дзе ж тут іграці?
Вораг бярозай
Высцеліў гаці...
Ды мы ўрачысты
Гімн свой зайграем,
Толькі фашыстаў
Выганьце з краю.

1944 г.

ЛІПЫ

Водар салодкі наўкола льюць ліпы,
Як матылькамі хтось дрэўцы абсыпаў...
Вецці — у кветках імкліва-крылатых,
Быццам бы ў ветразях туга напятых.
Так вось глядзіш, і праз хвілю здаецца,
З ножкі галінка ў палёт адарвецца
І панясецца з вятранаю хваляй,
Пахам мядовым напоўніўшы далі...

На Беларусі таксама ёсць ліпы,
Не матылькамі іх ліпень абсыпаў.
Вораг, на захад адходзячы міма,
Іх апавіў і пажарам і дымам.
Курчацца ў полымі свежыя вецці,
Зоры пажарам над імі там свецяць...
Нерасквітнеўшыя родныя ліпы
Попел ад спаленых вёсак абсыпаў.

1944 г.

НІВА

Шэпча пшаніца наспелую казку,
Клоняцца к нізу калоссі...
Ветрык дыхнуў над ёй цёплаю ласкай,—
Зерне руччом праліліся.
І ні камбайн не выходзіць на ніву,
Ні чалавека у полі,
Сыплюцца жоўтыя слёзы ручліва,
Нібы забытая доля.
— Дзе ж гаспадар мой, руплівы араты?! —
Шэпча пшаніца тужліва...

Ён з перамогай вярнуўся дахаты
І упарадкуе ніву.

1944 г.

5 Зак. 1506

ПЕСНЯ

Яна, як рунь, вясною ўсходзіць,
Не праспяваная нікім,
Мая аб краі песня, аб народзе,
Які з дзяцінства быў маім.
І я жыву, як маладая маці,
Што ў нетры цела чуе рост
Любімага, чаканага дзіцяці,
Што на жыцця ступае мост...
І рух яго я чую каля сэрца,
І кожнай тонкай жылкі стук,—
Я ведаю, праз радасць творчых мук
Маё дзіцятка да жыцця ачнецца.
Спі, дзіцятка! Люлі, спі...
Пабрыла па свеце маці
Долі лепшае шукаці,
Калі край аб волі сніў...
Спі, дзіцятка! Між чужых
Маці холадна жылося;
Так на свеце павялося —
Жыць цяплей паміж сваіх.
Спі, дзяцінка... Зоркай ёй
Там заззяла раз каханне,
А за гэтым, за світаннем,
Стала жыць яшчэ цямней.
Спі, дзяцінка!.. Тады маці
Зарадзіла ў нетры песню
Вось аб тым, што так балесна
Навучылася кахаці.
Спі, дзіцятка!.. Сонца ёй
Мо прагляне цераз хмары;
Краю роднага абшары
Сняцца матаньцы тваёй.
Спіць песня і ў сне спакойна дыша,
А маці дум балючых рой снуе,
Калыску немаўлячую калыша
І калыханку ціхенька пяе.
Журба цяжкая атуліла твар —
Аб долі роднага дзіцяці
Сумуе цяжка, цяжка тужыць маці,
Каму аддаць гарачы сэрца дар?..
Ляглі зямлі шырокія разлогі,

Шмат новых нарадзілася людзей,
Чаму ж самотна так жывецца ёй?
Нідзе цяпла, спагады і падмогі...
Гукні у свет — загіне гулкі зык
Без рэха, нават ценю адгалоску...
Устаў здалёку вобраз роднай вёскі,
З'явіўся з'явай... і адразу знік.
Спіць песня і у сне спакойна дыша,
А маці успамінаў рой снуе,
Калыску немаўлячую калыша
І ціха-ціхенька пяе:
Жыў-быў дзед,
Меў сваю ён хатку.
Да самотнай хаткі
Зараз знік і след.
Сцежкі зараслі
Сцернем, бураломам.
Дзедка меў ля дому
Скібачку зямлі.
Бульбу там садзіў,
Сеяў жменьку жыта,
Ну, і жыў не сыта,
Вельмі бедна жыў.
На сяле ў той час
Новая работа:
На сяле беднота
Завяла калгас.
Ходзіць хваляй збожжа,
Не відаць мяжы.
Зразумей, хто можа,—
Лепей стала жыць!
Залівае жыта
Буралом-пустыр,
Ніва ўдоўж і ўшыр
Дыша хлебам сыта.
Пусткі ўжо няма,
Пустку зааралі.
Паводкаю хвалі
Б'юцца ля акна.
І смяецца дзед,
І смяецца сонца,
У дзедава аконца
Шчасця льецца свет.

А бярозы ля дарогі
У расе памылі ногі
І стаяць грамадай...
Ганя ўвечар выйдзе к гаю,
Там Янук яе спаткае,
Павядзе нараду:
«Еду я у Мінск, Ганузя,
На вучобу. Як вярнуся —
Толькі б дачакацца,—
Жыць, галубка, разам будзем.
А цяпер мне раяць людзі
За навуку брацца.
Ты ж чакай мяне, дзяўчына!»
А Ганузя: «Чым я вінна?
Ці ж няма мне долі?
І ў мяне тут без навукі
Неахвотна ходзяць рукі
Дома і на полі...
Я таксама ў Мінск паеду,
Мне таксама трэба ведаць,
Што рабіць на свеце,—
Ўрач патрэбен для калгаса,
Каб з хваробай люд не знаўся
Узіму і ўлецe».
Усміхнуўся толькі Янка
І абняў за плечы Ганку.
«Ну, дык едзем разам!
Аграномам, Ганка, буду,
Нараблю тут дзіва-цудаў
На палёх адразу...»
Моладзь едзе ў Мінск вучыцца.
Добра, добра будзе жыцца
Людзям у калгасе:
І ўрачы і аграномы
Пазвяртаюцца дадому —
Дык з бядой не знайся.

Мы засеялі поле
Жытам, просам, аўсом,
Рунь зямліцу праколе
І заззяе расой.
Шоўкам будзе ільсніцца,
Зоркай будзе ірдзець.

Як жа не весяліцца?
Як жа песень не пець?
Вунь чаромха пад вокнамі
Водар з раніцы лье,
Сонца промні-валокны
Распусціла свае.
Луг заярыўся ў красках,
Ну, не луг, проста рай!
Сэрцу хочацца ласкі,
Ў сэрца просіцца май...
Вецер вее — не вее,
Гладзіць шоўк валасоў...
Зрок каханнем яснее,
Мяккі дотык вусоў...
Прытулілася вухам
Да грудзей дарагіх,
Што гавора, падслухаць,
Сэрца палкае ў іх.
Месяц самы шчаслівы,
Самы радасны — май!
Спей, шаўковая ніва,
Шчасны наш ураджай.
На лебядзіных шыях залатых
Цяжкія ўніз схіляюцца калоссі;
Во, чуеш — лёгкі ветрык к нам даносіць
Салодкі мёдны подых іх.
Вясёлая жніва пара.
Сноп першы, Ганкаю нажаты,
Яна нясе аж да двара,
За ёй ідуць усе дзяўчаты,
Пяюць жніво...
Сталы накрыты,
Там мяса, сала, хлеб і мёд,
За столлем — радасны народ,
А на стале — сноп першы жыта.
Ільюцца песні там да рання,
Танцуе моладзь аж да дня,
Прыгожая, як кветка, Ганя
Нікому сёння не раўня.
За тое, што яе брыгада
Больш працадзён за ўсіх дала,
Яна сноп першы прынясла.
Цяпер танцуе да упаду.

А маладзіцы за сталом
Гасцей [redacted] раёна прывячаюць
І мёд у чаркі наліваюць,
Каб госцям весела было.
А назаўтра, чуць сонца
Гляне зноў з-за гары,
І малы, і стары
Мітусяцца ў аконцы.
Выплывае камбайн
На калгасную ніву —
У час добры, шчаслівы! —
Сабіраць ураджай.
Ночка летам — агрызак:
Чуць сцямнее заход,
Пaглядзіш, а усход
Ужо золак праніжа.
Заружовіцца неба,
Як дзяўчына у сне...
Вобраз гэтакі мне
Тут прыйшоў без патрэбы,
Бо дзяўчаты ўстаюць
З невялікай ахвотай,
Танцавалі да поту,
Ажна ногі гудуць.
Спалі толькі хвіліну,
А тут звоняць на збор...
Ля камбайна Хвядор
Завіхаецца чынна.
Ходзіць поле, шмат народу,
На жніве увесь калгас,
А камбайн праходзіць ходам,
Робіць сто работ зараз —
Жне, і вее, і малоціць,
І ссыпае у мяхі...
Вось аб гэтакай рабоце
Хто б падумаў ля сахі?
Забірай салому толькі
І звязі у стог жывей;
Колькі спеву, смеху колькі,
Хто удалей, хто жвавей.
А машыну аж да неба
Налажылі дзецюкі.

Многа жыта,
многа хлеба —
Жыць бы проста два вякі.

Ў сорак першы
віратлівы год,
Калі ніва ураджаем спела
І скаціны добры быў прыплод,
На Радзіму гора наляцела.
Ды не стаў народ наш на калені,
Партызаны,
смелыя арлы,
Сталі катам страшным смерці ценем —
Йшоў стары змагацца і малы.
Песня!
Тут табе і воля, і прастор,
Дык гудзі ж і разлівайся, песня!
Струнны ўзнят да неба сіні бор,
Звоняць ціха ручаі прадвесня.
Ты краніся ўсіх нязвідных струн—
Пошум краю зашуміць, як мора,
Лес гамоніць, дзіва-гаварун...
Слухай жа, аб чым той лес гавора.
Дзесь далёка загукаў пугач,
Шалясціць лісточкамі асіна,
Нарастае і гудзіць, як плач,
Нібы скарга, гэты сказ былінны.
Чуеш ты, як нарастае шум?
Быццам боль стрымаць не мае змогі,
Тут тварыў нечалавечы глум
Над Радзімай подлы звер двухногі.
Лес усё не можа расказаць,
І маўчаць аб гэтым ён не можа.
Сосны скаргай цяжкаю шумяць,
Быццам боль пякучы іх трывожа,
Ты краніся гэтых звычных струн,
Хай пальецца Белавежы песня,
Лес гамоніць... Дзіва-гаварун...
Ціха звоняць ручаі прадвесня.

Сонца над дарогай сёння ўстала рана,
Кветкі, ап'янеўшы ад расы духмянай,

Хмурацъ над вачыма залатыя броўкі,
Да зямлі схіліўшы сонныя галоўкі.
Я іду здалёку па дарозе смела:
Дуб стаіць, абдзёрты з вопраткі амшэлай,
Хіліцца да долу верба маладая,
Ёй здалёку явар галавой ківае.
Мне ніхто насустрач не устаў з паклонам,
Можа, прывітацца з гэтым рослым клёнам?
Можа, мне з бярозкай белаю абняцца,
Каб з маёй Радзімай шчыра прывітацца?
І дарма я гэтак аб людзях сумую,
Ды і хто б тут помніў Костачку малую,
Што расла далёка дзесьці на чужыне,
А цяпер спяшае к бацькаўскай хаціне?
Я жыла тут сэрцам годы несупынна...
Мо раней прыехаць я была б павінна,
Бо мой край радзімы я кахала шчыра —
Тут звінела Янкі залатая ліра,
Тут Якуба песні, як ручай, звінелі,
Тут мае вяснянкі дзеўкі хорам пелі...
Я прыйшла у мой радзімы дом,
Да старэнькай беларускай хаты,
Ля якой хістаўся клён крылаты...
Стрэлі мяне вогнішча і лом...
Я дайшла да родных маіх ніў,
Дзе калісьці хвалявалась жыта,
Дзе спеў колас, зернямі наліты...
Гэта поле вораг спапяліў.
Скіравалася к маёй радні,
Дзе жыла сястра з дзяцьмі і маці,
Каб іх шчырым словам прывітаці,—
Згібла ўсё у гібельным агні,—
Мне сказалі: «У магіле маці.
Побач з ёю спяць малыя дзеткі,
У палон, на ворага палеткі
Пабрыла сястрыца вандраваці».

Я стаю. Душа мая ў агні,—
Як сцярпець? Як знесці столькі здзеку?
Не забыцца праз гады, праз векі,
Што пражыта ў два кароткіх дні...
Яна паўстане, шчасная без меры,

Зямля мая, і май яе аквеціць
Такой, якой яна нам часта сніцца,
Шырока шчасце нам адчыніць дзверы,
Спеў залунае над шумлівым полем.
І звонка будуць зноў смяяцца дзеці,
І ўзыдзе зноў людзям такая доля,
Што і ў снах найлепшых не прысніцца.
Жыццё ізноў нам зашуміць, як вулей,
Край стане моцны, ўладны, згуртаваны
І на ўвесь свет азвецца звонкім клічам:
«Ёсць Беларусь!» — каб знаці ўсе і чулі...

Вам, хто будзе працаваць і жыць,
Гэту песню сэрца прысвячаю!
Дык умейце свята бараніць
Чэсць і незалежнасць свайго краю.

1944 г.

Можа, гэта так і не было,
Можа, гэта мне цяпер здалося:
Ў нас раслі даўжэйшыя калоссі,
Жыта ў нас цяжэйшае расло.

Я стаю на ўзмежку сярод ніў,—
Даль вачам шырокая адкрыта,—
І гляджу на маладое жыта,
Што яшчэ не увайшло ў наліў.

Ў небе плаўна ходзяць каршуны,
Распластаўшы вераломна крылле...
Ці мы думалі аб тым, ці снілі,
Каб Радзіму вораг паланіў?..

Дзе звісае цёмны небакрай,
Дзе ўзнімаюцца гарбамі хмары,
Там — зямлі бацькоўскае абшары,
Мой любімы беларускі край.

Вось, здаецца, толькі прыпаднязь
Небасхілу лёгкую завесу —
І прагляне сінь густога лесу,
І прагляне наша сенажаць.

Зашуміць ліствой зялёны гай,
І рассцелюцца усе дарогі
Стужкамі шаўковымі пад ногі,
Каб маглі мы край свой прывітаць.

Веру, прыйдзе грозны час расплаты,
Хмара ненавісная сплыве.
Ўстане край у сонечным сяйве,
Ўсенароднай славаю абняты.

Можа, гэта так і не было,
Можа, ад самоты мне здалося:
Ў нас растуць даўжэйшыя калоссі,
І паўней іх лета наліло.

1944 г.

ПАМЯЦІ ДРУГА

Вянок на магілу І. А. Юрчанкі,
які загінуў смерцю храбрых
28 ліпеня 1942 г.

...Адна сяджу я за сталом,
Гадзіннік б'е,— і ноч праходзіць...
Ляжыць раскінуты альбом,
А ён вачэй з мяне не зводзіць...
Ён з карткі, як жывы, глядзіць,
У шэрым форменным шынелі,
Рукаў нашыўкай зіхаціць,
Агнём пятліцы заяснелі...
Высокі, статны, поўны сіл,
Выразам волі вусны сцяты.
Мой сокал вольны! Мой крылаты,
Дзе ўзмах тваіх шырокіх крыл?..
Які блізкі, які знаёмы!
І гэты ўважлівы пагляд,
І доўгіх веек цёмны рад —
Такі зусім, якім быў дома.
Тут ён, як сонейка, свяціў
І грэў, як сонца ўмее грэці,
Таварышам і другам быў
Мілейшым, чым усе на свеце...
Што ўспомніў ён у страшны час,
Як куля раптам падкасіла?..
Каго ён клікаў,
                    родны, мілы,
Пакуль, як свечка, не загас?
Як згінуць мог такі магутны?
Кусок гарачага свінца
Рассек ніць палкага жыцця,
Крануўшыся амаль нячутна...
Трава чырвоная была,
Дзе ён ляжаў, такі вялікі,
Бездапаможны ў болю дзікім,
У момант спалены датла...
Свяціла сонца там ці не
У гэты летні дзень гарачы?..
Мо чуў ён, як зязюля плача,

І ўспомніў зразу пра мяне?
А мо ні разу не ўздыхнуў —
Ударыла...
і смерць адразу...
І знікла памяць, і заснуў,
Не ўспомніўшы мяне ні разу...
Не! Сэрцам чую болю крык,
Гучыць ён тут! Цяпер! Сягоння...
«Эх, мая Тоня... Тоня... Тоня...»
Расплыўся — і адразу знік...

Ідзі, душа мая, туды!
Схіліся нізка над курганам,
Чытай зацёртыя сляды
Тайніц, табой не разгаданых...
У неба сіняга спытай,
Спытайся ў хваль шырокіх Дона,
Спытай бярозку засмучону,
Што ўстала на кургана край...
Ідзі, душа мая, адна,
Ідзі дарогаю вядомай,
Ўсё зразумей, пазнай да дна,
Чытай штрых кожны невядомы.
Угледзься ў родны, любы твар
І да грудзей прыцісні вуха,
Пранікні ў мрок апошніх мар,
Апошні сэрца стук падслухай...
На гэтым свеце кожны — госць,
Жыццю адзначана граніца,
Ды той, з кім сэрца хоча зліцца...
О, не кажы: ён быў...
Ён ёсць!
Быў бой цяжкі над ціхім Донам,
Вялікай сілай наступаў
Там вораг.
Ты наскок збіваў
Сваёю танкавай калонай.
Крывёй заліты чорны стэп
Дыміўся ўзрывамі, як ранай,
І сінявокі Дон аслеп,
Плугамі смерці разараны.
Гудзела бою завіруха,
І наступіў той страшны час:

Ты свісту кулі не падслухаў
І... хістануўся, і... загас.
Як боль гарачы, нестрыманы
Па стэпе ўзмыў віхор бяды.
Хто кінуўся к табе тады
Перавязаць паспешна рану?
У час атакі агнявой,
Калі быў камандзір забіты,
Хто танк павёў галоўны твой,
Каб адплаціць за смерць бандытам?
Калі сышліся пахаваць
Цябе сябры твае, танкісты,—
Яны пакляліся ўрачыста
Да перамогі ваяваць.
Не! Ён нядарма кроў праліў:
Радзіма воляй вольнай дыша,
Штандар чырвоны ў неба ўзмыў,
Вятры ізноў яго калышуць.
Курган, што высіцца над Донам,
Не толькі родны ён табе:
Над ім схіляецца ў жальбе
Казак савецкі наш чырвоны...
Над ім устане і ўздыхне
Казачка, ўспомніўшы пра мужа,
Дзяўчынка белая,
як ружа,
Парой слязінку тут пралье.
Усім ён блізкі, любы, мілы,
Усім ён родны, твой герой,
Бо вёў ён цяжкі страшны бой
З праклятаю фашысцкай сілай,
Бо край ён родны вызваляў
Ад подлай варажай напасці,
Бо за народа свайго шчасце
Ён сэрца палкае аддаў...

Бывай, мой родны!
З кветак-мар,
З майго гарачага кахання
Спляту вянок, жалобны дар,
У час балючага расстання...
Спляту вянок з гарачых слёз,
З балючых дум, тугі гарачай,

Тваёй Радзімы сум бяроз
Ўпляту ў яго...
Хай ціха плача —
І Свіслачы свабодны шум,
І пушчы нашай родны гоман,
Дубоў шэпт ціхі, нерухомы,
Сасонак нашых спеўных сум.

Спі, родны мой!
А я пайду,
Пайду далей сваёй дарогай
І панясу маю бяду
Да смерці самага парога...

І толькі ў працы буду мець
Спакой і сэрцу здавальненне...
Вось мне бы так датла гарэць
Для шчасця новых пакаленняў.

1944 г.

ПРЫЕДЗЕШ ТЫ КА МНЕ

Прыедзеш ты дамоў, як адзвіняць марозы,
Жаўронкі запяюць нам песні аб вясне,
Пуховы залаты убор адзенуць лозы,
Празрыстай зеленню акрыюцца бярозы,—
Тады напэўна ўжо прыедзеш ты ка мне...
Не будзе болей выць мяцеліца над долам,
Не будзе ў поле гнаць віровыя кругі,
Не будуць засыпаць глыбокія снягі
І сад, і поле навакола.
Не буду я хварэць тугою безназоўнай,
І больш наш ціхі дом не засумуе, не:
Твой крок раздасца там, крок мужны, роўны,
І голас загучыць, любоўю поўны,
І шчасце ў ім азвецца да мяне.
А я — зноў ажыву ад цёплай тваёй ласкі,
На рэках веснаход напоўніць берагі,
Не будзе сцюжы і тугі,
І блісне доля чарам казкі.

1944 г.

ПЕСНЯРУ

Устань, Купала! Звонкіх струн
Краніся спеўнаю рукою,
Хай грымне песня, як пярун,
Пабудкай зычнаю да бою.
І рушыць Беларускі фронт,
Што стаў цяпер сцяной сталёвай
Калі пачуецца, як звон,
Пабудкі агнявое слова.
І закалышуцца штыкі
Пад гром агнёвай кананады,
І рушаць роты, і палкі,
І танкаў грозныя армады.
І вораг папаўзе, як звер,
З прастораў нашае краіны,
Ад гідкай погані звярынай
Ачысціцца яе бязмер.
Паўстань, народны наш пясняр,
Паўстань, любімы наш Купала!
Распырсні песні палкай жар,
Каб пушча рэхамі зайграла...
Распырсні песні палкай жар,
Распырсні слова агнявое,
У сэрцах запалі пажар
Гарачай помсты перад боем!

1944 г.

КУПАЛА

Долі чорнай заклубіўся дым
Над табой, як быў ты маладым...
Не пясціў цябе лагодны лёс,
Гора шмат ты ў жыцці перанёс.
Статны і шырокі ў плячах,
Бунт у сініх ты насіў вачах,
Гэты бунт ў гарачае душы
Нарадзіў нам песню у цішы.
Пралілася песня цераз край,
Чуў яе наш беларускі гай,
І уторыў ціха песні той
Болем нястрыманым налітой.
А яна — удаль сабе плыла,
Да людзей, да кожнага сяла,
Каб адчуў там кожны чалавек
Глум чыноўны, дзікі панскі здзек,
Каб адчуў усімі ён грудзьмі
Час «тутэйшых» называць людзьмі!
Спеў, як звон, ушыр, удаль паплыў,
К барацьбе за волю ён будзіў,
Палымнеў над краем, як штандар.
Запаляў у сэрцах гневу жар...

Беларусь! Радзіма... З году ў год
Недасеў у вёсках, недарод,
Хлеб з мякінай, бульба да каляд...
Сумны выгляд пахілёных хат,
Вузкія загоны бедных ніў,—
Аб другой для вас ён долі сніў...
І гудзела песня! Ўжо не жаль,—
Зазвінела там гартоўна сталь.
Раб пакутны спіну разагнуў
І на сонца сокалам зірнуў...
І пяяў, пяяў аб сонцы ён,
Палілася песня на загон,
Загудзела ўжо на цэлы свет,
Бо вялікі пеў яе паэт!
Янка пеў!
О, як жа ён пяяў!
Спеў гудзеў, звінеў і нарастаў,

Абнімаў зямлі сваёй бязмер,
Дзе другое йшло жыццё цяпер,
Славу ёй вясціў на цэлы свет —
Наш народны, родны наш паэт...
Рос наш край...
Паэт у славе рос,
І дзяліў сваёй Радзімы лёс,
І квітнела доля ім, як сад,
І квітнеў народ з той долі рад,
Бо ў сэрцы нёс, як сонца, ён
Неўміручы ленінскі закон.

У рэспублік зараносны строй
Смела ўстала роднаю сястрой
Беларусь — у вопратцы азёр,
Над якімі расспяваўся бор,
У істужках нашых сініх рэк,
Што да мора напрамляюць бег...

Надзівіцца не дастане сіл
На расквечаных пагоркаў схіл,
На гаёў зялёных свежы пах,
На шырокі белых крыл размах,
Калі бусел кружыць над сялом,
Падабраўшы да сялібы дом.

Выйдзі з хаты, паглядзі на сад,—
Загарыцца радасцю пагляд,
І адчуеш у грудзях цяпло:
Ўсё благое — як вада, сплыло,
Ходзіць вольна горды чалавек;
Ён савецкім стаў ужо навек,
На калгаснай, радаснай зямлі
К далягляду хвалі паплылі
Жыта, і пшаніцы, аўса,
Бо зямля народная — уся,
Спеліцца у сонечным святле,
Гэта наш, калгасны спее хлеб...

О, Радзіма! Любая мая...
Дзе ж у гэты час краса твая!..
Сорак першы год!
Няшчасны лёс
На маю зямлю цябе прынёс...

Наляцелі процьмай груганы,
Запалілі родны Мінск яны,
Вылі бомбы,
загудзеў пажар,
Чорны дым узняўся аж да хмар...
У першы дзень згарэў Купалы дом,
Горкім, помсты прагнучым агнём...

Бежанцамі з роднае зямлі
Йшоў Купала і мінчане йшлі,
А за імі бушаваў пажар,
Крыллямі агню да чорных хмар...

У вершах Янкі загучаў не спеў,
Заіскрыўся ў іх маланкай гнеў,
Громам ён грымеў на цэлы свет,
Заклікаў да помсты наш паэт,
Кідаў ён агністы свой прызыў
Забіваць забойцаў! Ўсім, хто жыў,
Забіваць! Да чорнай смерці біць,
Каб ніколі не змаглі ажыць...

Вернемся мы зноў у родны край...
Нам насустрач ўстане светлы гай,
Прывітае нас маўклівы бор,
І пачуем цяжкі мы дакор:
«Дзе ж Купала?
Наш Купала дзе?
Што ж ён разам з вамі не ідзе?
Песняра найлепшага зямлі
Што ж на свята вы не прывялі?»
Скажам мы:
«Памёр Купала наш...
Смерць папала у яго бліндаж,
Ён быў з намі там, дзе рваўся бой,
Біў ён словам помсты агнявой...
Згінуў Янка...
Ён спакойна спіць...
Але песня вечна будзе жыць,
Яго песні не сатрэцца след,
Вечна будзе з намі наш паэт!»

1944 г.

НА МАГІЛЕ КАМАНДЗІРА

На твой курган высокі між раўніны
Стэповых кветак мы паклалі бель,
Каб вораг не крануў тае мясціны,
Дзе лёг ты спаць на вечную пасцель.
Пясок насыпалі гарачымі рукамі,
І свой салют апошні аддалі,
І зноў уперад пыльнымі шляхамі
Па следу ворага праклятага пайшлі.
Быў жорсткі час. Мы плакаць не умелі,
Хаця туга нам сэрца абвіла...
Гарматы білі, міны грозна пелі,
Калі брыгада бітву пачала.
Нязломным кожны быў у тым паходзе,
На подзвігі нас помста ўсіх вяла.
Мы ведалі — час мірны надыходзіць,
Мы ведалі — смерць к ворагу прыйшла.

1945 г.

МІРНЫ ДЗЕНЬ

Заняўся золак на усходзе,
Нясмела выглянуў прамень.
Устань, свабодны мой народзе,
Ідзе твой ясны, добры дзень!
Як дзіўны конь залатагрывы,
Ўстае з-за лесу сонца ясь...
Паводдзі спушчаны на нівы,
Плятуць вясёлкавую вязь.
Устань, народ, да творчай працы,
Устань да новых перамог,
Будуй заводы і палацы,
Істужкі рассцілай дарог!..
Над вольным краем сонца ўсходзіць,
Гарыць вясёлкавы прамень...
Устань да працы, мой народзе,
Ідзе твой ясны, добры дзень!

1945 г.

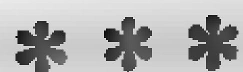

О, жанчыны нашы!
Родныя кабеты! —
Вочы свецяць ласкай, непагасным светам.
Толькі калі вораг перайшоў граніцу,
Ён адчуў, што гэта грозныя арліцы,
Маці партызанаў, жонкі партызанаў
Ваявалі самі за свой край аддана.
Помніць бор наш цёмны, сцішныя палянкі,
Як чужынцаў білі нашы партызанкі...

Слава вам, жанчыны,
Дзетак нашых маці,
Нашы гаспадыні
Ў беларускай хаце!
Вы герояў нашых, сокалаў расцілі,
Вы любіць Радзіму больш за ўсё вучылі,
Да айчыннай мовы прывязалі сэрца
І не далі згінуць ёй у паняверцы.

Вы спявалі ціха калыханак спевы,
Як шумяць у лесе апаўночы дрэвы.
Вось таму у сэрцы вольна і шырока
Разраслася сіла — не акінеш вокам...

На дабро, на праўду нам адкрылі вочы,
Вось таму на здраду з нас ніхто не збочыў;
Налівалі грудзі смеласці уздымам
Ціхія жанчыны з светлымі вачыма.
Кволыя пастаці, поўныя пакоры,
Перанеслі мукі, голад, здзек і гора.

Мужнасцю на катаў наганялі жаху,
Ў бой ішлі з адвагай і на смерць без страху.
Хай жа будзе вечна слава і пашана
Гераіням краю, любым і каханым!

1945 г.

ЧУЕШ?

Чуеш — шэпча калоссе аб леце гарачым?
Чуеш — горлінка ў лесе заходзіцца плачам?
Чуеш — бусел клякоча над дубам кашлатым?
Чуеш — спевам вясёлым напоўнена хата?
Па палетках з вянкамі йдзе калгаснае лета.
А у хаце вяселле — спеў вястуе аб гэтым.
Каршун голуба дзюбай параніў на полі —
Плача горлінка: цяжка ўдавіная доля...
Бачыш —
    выйшла дзяўчына ў сад прыветлівы з хаты?
Бачыш — белы убор яе — вельмі багаты?
Бачыш — хлопец шчаслівы выходзіць за ёю?
То ідзе малады са сваёй маладою.
Сталі побач. Ім радасць жыццё асвяціла,
Ім любоў краявід, поўны шчасця, адкрыла,
Зоры ім заміргалі, што ніколі не гаснуць
Над нівай шырокай, над садам калгасным.
Ноч стаіць. Маладыя ў задуме застылі.
Я пайду, не парушу ўрачыстае хвілі,
Слоў не трэба мне чуць, ані ласкі іх бачыць,
Аб якіх — чуеш? — горлінка ўвечары плача...
Каб віно на вяселлях нам салодка пілося,
Каб шумела аб шчасці на полі калоссе,
Каб квітнела ў нас моладзь, як раніцай кветкі,
Каб не плакалі з гора ні маткі, ні дзеткі,
Каб расла і мацнела год ад году Радзіма,—
Сцяг за мір барацьбы мы высока падымем,
І тады ўжо ніхто не пачуе, не ўбачыць,
Як салдацкія ўдовы заходзяцца плачам.

1945 г.

Гэтай ноччу мне штосьці не спіцца,
Я гляджу ў пацямнелыя вокны.
Не, не сціхла, не спіць і сталіца,
Ткуць агні залатыя валокны.

Гул ідзе, быццам мора ў аддалі
Гоніць воды на бераг скалісты,
Быццам гойдае чорныя хвалі
І шуміць у бяскрайнасці мглістай.

Як штодзень — заўтра трэба на працу...
Сон упарта не склейвае вока.
Б'е гадзіннік павольна — дванаццаць,
Дзе ты, любы? Чаму ты далёка?

Ты адзін — на Далёкім Усходзе.
Я адна — тут, у нашай сталіцы...
Ад цябе скупа весткі даходзяць,
Вось таму мне сягоння не спіцца.

1945 г.

МАСКВА Ў 1941 ГОДЗЕ

Зіма, суровая зіма,
Ідзе мароз шырокім фронтам...
Ні свету, ні цяпла няма,
У небе выбухі налётаў.

Падвал... Адбой... Ізноў падвал...
І рупная для фронту праца...
Хто тут у час той працаваў,
Траншэі рыў, асколкі мацаў,
Той не забудзецца навек
Пра дні маскоўскай абароны,
Як клешні ворагу адсек
Меч нашай Арміі Чырвонай.

Быў час цяжкі...
Гудзеў здалёк
Адгук варожай кананады,
Шырокі бежанцаў паток
Паплыў пад прывідам блакады...
Ішлі машыны...
Людзі йшлі...
Масква ў нямой стаяла скрусе...
На падмаскоўнае зямлі
Быў бой у снежнай завірусе.

Якая ў гэты час была
Масква да болю дарагая!
У сэрцы спела і расла
Любоў к ёй моцная, святая.

Каменьчык кожны на зямлі,
Цаглінка ў старых камяніцах,
Здаецца, ў сэрцыураслі
Усіх тых, хто бараніў сталіцу.

Насустрач полымю вайны,
На фронт, у пекла бою,
Радзімы слаўнае сыны
Ішлі сваім сталёвым строем.

І вёў адзін такі атрад
Юнак з адкрытым тварам шчырым.
Гарэў адвагаю пагляд
У маладога камандзіра.

— Не аддадуць,— шапнула я,—
Маскву героі-арляняты...—
Байцоў адзіная сям'я
Жалезнай воляю зацята.

Калышуцца у такт штыкі,
Праходзяць роты, і брыгады,
І батальёны, і палкі,
І танкаў грозныя армады...

Як на парад — за строем строй,—
На мужных тварах моц і ціша...
На шапках — зорак палкі рой,
Яго ў паходзе строй калыша.

Гудзіць завея, вецер дзьме —
Масква закована марозам.
У жудаснай халоднай цьме
Мы гора бачылі і слёзы.

Ды рук ніхто не пакладаў,
Ні сну не знаўшы, ні спакою,
Аддана кожны працаваў
Для фронту, партызан, для бою.

Мы ладавалі цягнікі
Снарадамі, абуткам, хлебам,
Кавалі вострыя штыкі,
Сачылі за сталіцы небам.

Рабілі зброю для байцоў.
Ватоўкі шылі і шынелі,
Хадзілі на пілоўку дроў,
Каб бараніцца ад мяцеліц.

Лячылі раны...
А штоноч
Пад жудкае выццё сірэнаў

Мільёнам рук, мільёнам воч
Масквы мы баранілі сцены.

І адкаціўся ўрэшце фронт
Ад нашай любае сталіцы.
Больш не паліўся гарызонт
Баёвых сполахаў зарніцай.

Тут клешні ворагу адсек
Меч нашай Арміі Чырвонай.
Дык не забыцца нам навек
Пра дні маскоўскай абароны.

1945 г.

* * *

Сэрца не кіне да смерці балець,
Покуль магілы я той не крануся,
Дзе ты заснуў... Кедр там можа шумець,
Кусцік бярозкі — сястры Беларусі...
З кедрамі там ім няўтульна расці,
Там яны дробныя, ў кволай паставе...
Студзіць карэнні лядовы насціл,
Як ім свой стан серабрысты расправіць...
Як ім карэнні жывыя расціць,
Як прарастаць скрозь лядовыя сцелі?..
Спіш ты спакойна — ў халоднай пасцелі,
Кедр над табою спагадна шуміць.
Другам табе ён, таварышам стаў,
Казкі пушыстыя ціха гамоніць,
Толькі адзін — слёзы раніцай роніць,
Дзёрн над табой каб гусцей прарастаў.
Тут я твар мыю слёз горкай расой —
Спіш ты далёка... А дзе — мы не чулі...
Мне не знайсці...
Хай прырода атуліць
Сон твой гаротны — лагоднай красой.

1945 г.

ДОБРАЙ НОЧЫ, БЕЛАРУСЬ!

Адгрымеў тут бой капытам збройным.
Тут начамі спяць ужо спакойна.
Не стракоча, выглянуўшы з дзота,
Ліўнем куляў рыла кулямёта,
Не лунаюць сполахі пажараў,
Дым не ўецца тут чырвонай хмарай.
Тут начамі спяць цяпер спакойна,
Цэлы дзень атрады юных, стройных
Разбіраюць друзы і завалы,
Каб Радзіма любая заззяла
Новай, небывалаю красою,
Мылі людзі твары слёз расою —
Цяпер твары росіць пот рабочы —
Людзі край падняць да неба хочуць!
Мы будуем хаты і палацы,
Як адзін — мы выйшлі ўсе на працу...
А начамі спім цяпер спакойна:
У магілах спіць фашыст разбойны,
Жвір наш выядае яму вочы,
І зямлі ён мае — колькі хоча!

1945 г.

ГОСЦЮ З ФРОНТУ

Ты прыйшоў — як веснік перамогі,
У шчаслівы гэты ранак маю!
Дык вітаю! Адпачні з дарогі,
Як найблізкага цябе вітаю.
Сядзем снедаць, чым багата хата,
І падымем чаркі мы за тое,
Каб ніколі не таптлі каты
Нашых ніў багацце залатое...
Выпьем за байцоў, што там, на фронце,
Гэты дзень гадамі здабывалі,
Што зямлю крывёю палівалі —
Каб сягоння так свяціла сонца...
Ты — ад іх! Дык сядзь у маёй хаце
На пачэсны кут, як госць каханы...
Кожны з нас кагосьці з блізкіх страціў...
Было цяжка...
Кроў... І смерць... І раны...
Хай не жаляць сэрца успаміны!
Аб гадах няволі, гора, мукі,
Калі нам гармат ігралі гукі
І надрыўна завывалі міны...
Мы чакаем вас усіх дадому.
Ну, а дом ваш — цэлая Радзіма!
Загрымяць салютаў шчасных громы,
Ўвесь народ вас радасна абніме.
Мы разгладзім зморшчак вашых рысы,
Што суровасцю убралі твары,
Здзейсняцца жаданні ўсе і мары,
Што яшчэ дагэтуль не збыліся...
Не чужыя вы! Усім вы — брацця!
Вас любоў чакае і пашана,
Дык жа сядзь за стол у маёй хаце,
Госць мой з фронту,— доўга так чаканы!

1945 г.

Я многага ў жыцці яшчэ чакаю,
Я на парозе новага стаю...
І радасць маё сэрца акрыляе
І напаўняе ўсю душу маю.
Я чую, як пявучыя матывы
Снуюцца ў ёй у песенныя дзівы.
Дык дзе ж тут старасць? Дзе яе туга?
Дзе горкая панурасць і бязволле?
Вясёлкавая, стромая дуга
Мне абяцае шчасце новай долі.
О, не! Не ўсё яшчэ жыццю я аддала.
Нанова з прагнай і вялікай сілай
Шукаю ў творчай працы я цяпла,—
Святлом Радзіма шлях мне асвяціла.

1945 г.

Я ХАЧУ

Я хачу Беларусь зноў убачыць багатай:
Каб стаялі ў сонцы высокія хаты;
Каб у люстрах азёр адбіваліся вёскі,
Каб наўкола жыцця быў нябачаны росквіт;
Каб з калгасных двароў выганялі шторана
Статкі сытых кароў на палетак духмяны;
Малако каб і масла ў калгасе вялося;
Каб калгаснікам добра, багата жылося;
Хай ля кожнае хаты зноў будуць прысады,
Мальваў, руж і вяргіняў хай льюцца
каскады,
Расцвіце няхай красак такое багацце,
Як цвіце наша доля калгасная ў хаце.

1945 г.

ПА ДАРОЗЕ Ў МІНСК

Мне да вас зусім не дабрысці,
Калі проста пехатой ісці.
А калі ляцець на крыллі думак,
Дык праз хвілю я ізноў між вас,
І нясецца непрыкметна час,
І няма ў душы ні кроплі суму.
Як жа лёгка, шчасна мне тады,
Калі птушкаю да вас імкнуся
Над лясамі роднай Беларусі,
Над шклянымі тонямі вады,
Над чаргой прыгожых, новых хат,
Што пасталі ля дарогі ў рад.
Шлях мне гэты здаўнага знаёмы,
Я не першы раз ляту сюды,
Толькі тут былі вось горы лому,
А цяпер — і хаты і сады
Шпарка узрастаюць на руінах
З вашай працы — творчай і няўпыннай.
. . . .
Веру я, што пройдзе нейкі час,
Край увесь адноўлены устане,
Скіне з плеч абслоны рыштаванняў,—
Дух людскі ад стомы не пагас!
Бачыш? Высіцца аздобны мур.
Чуеш? Б'е у кузні цяжкі молат,
Расплаўляе думка сталі холад,
Выгібае хвілісты ажур,
І ўжо новы радасны балкон
Дом вянчае з чатырох старон.
Расцвілі жывымі ў тонкай сталі
Кветкі, лісці, травы, каласы,
І букет расквечанай эмалі
Зіхаціць вясёлкамі расы.
З тых руін, дзе попел, пыл і лом,
Вырастае новы ясны дом.

1945 г.

6 Зак. 1506

ЛЁТЧЫКУ

Лётчык ты мой слаўны, сокал ты мой мілы,
Што блісnуў на сонцы птушкай срэбнакрылай,
Калі ўбачыш стрэхі чорныя Берліна,
Скінь там бомбу помсты за майго ты сына!
Малады мой хлопчык трэці год ваюе,
Дом яго самотны, дом яго пустуе,
І сынок маленькі дарма кліча тату,—
Скінь за сына бомбу, сокал мой крылаты!
Займецца хай хата ворага пажарам,
Хай пасокі чорнай задыміцца лужа...
Ты узмый да сонца і спікуй на хмару;
Скінь другую бомбу за майго ты мужа!
Хай завые бомба ворагу праклёнам!
Страціла брыгада бацьку-камандзіра,—
Біўся ён за Кіеў горача і шчыра
І загінуў дзесьці за шырокім Донам.
Дык за слёзы жонкі і за кроў танкіста
Ты змяці дашчэнту логава фашыста.
І яшчэ раз к сонцу узнімися, сокал,
І спікуй да нізу, мсціўца мой крылаты.
Трэцюю скінь бомбу за майго ты брата.
Быў ён добры, мілы, ціхі, яснавокі,
Біўся ля Арла ён, біўся каля Ржэва,
Вестак ад яго мы трэці год не маем,
Сохне з гора маці, як у спёку дрэва,
Жалю не утуле жонка маладая,—
Выканай жа просьбу, сокал мой крылаты,
Трэцюю скінь бомбу за майго ты брата!

1945 г.

САЛДАТУ

Знімі сягоння шлем сталёвы,
Хай шоўк валос растрэпле вецер.
Пачнём сягоння жыць нанова.
Хай доля шчасцем нас аквеціць.
Вайна зацiхла ўжо на свеце,
З баямі ўзята перамога.
Знімі свой шлем. Хай цёплы вецер
Загасіць у вачах трывогу.
Як любы госць, зайдзі у хату,—
Сягоння мы зварылі піва,
Дык кварту першую — салдату,
Каб выпіў ён за лёс шчаслівы.
Заходзь у хату! Гаспадыня
Нясе ужо аладкі з мёдам,
Дастане ў свірне, з жоўтай скрыні,
Святошнай пляшку «асалоды»;
Наліўка так у нас завецца,
На ёй гарыць агеньчык сіні.
Як вып'еш,— дойдзе аж да сэрца,
А п'еща,— нібы мёд пчаліны.
Калі ж яшчэ пірог з грыбамі,
Калі яшчэ з смятанай каша
І верашчака — ды з блінамі,—
Дык у вачах святло запляша,
І лаўкі пойдуць упрысядку,
І печ сама упрэцца ў бокі,
І пойдзе ўсё сваім парадкам:
І песні, і гульня, і скокі.
Ты зняў сягоння шлем сталёвы,
Зайшоў спачыць да нас у хату,
І ўсё тут для цябе гатова —
Савецкай Арміі салдату.

1945 г.

* * *

— Дзяўчынка, галубка, ты ведаеш, можа,
Чыё ля дарогі красуецца збожжа?
Не бачу я вёскі, не бачу я хаты,
Дык чый ураджай тут расце так
багата?

— Тут вёску даўно ўжо чужынцы спалілі,
Людзей тут няма,— іх усіх паланілі,
Тут бой быў вясной,— мы пабілі
фашыстаў,

Засеялі поле зярном залацістым.
Шуміць наш палетак, шуміць ён і спее,
Як шчасце народа, як наша надзея.
— Дзяўчынка-галубка, а дзе ж той
араты,

Не бачу зямлянкі, не бачу я хаты.
Куды ж ён падзеўся, той сейбіт
цудоўны,

Што поле засеяў так складна, так роўна?
— Засеялі родныя нашы салдаты!
Салдат быў і сейбіт, салдат быў араты.
Пасеяўшы, з боем падаліся далей,
Іх новыя ўперадзе бойкі чакалі!
Во! Бачыш, дзядуля, драўляныя слупы,
Так звалены ў яму варожыя трупы.
На іх навалілі тут жвіру і гліны.
— А нашы салдаты?
— Пайшлі да Берліна!
Як ворага змогуць, дык прыйдуць дахаты,
Каб шчасна спажыць ураджай той багаты.

1945 г.

* * *

— Чую, маці мая,
Нейкі звон чую я.
Абатры мае вочы ад слёз.
Чую, гоман ідзе па зямлі,—
Гэта войскі з паходаў пайшлі,
Вецер гул іхніх крокаў данёс.
Любы прыйдзе дамоў,
Ён і жыў і здароў,
Прынясе яго конь вараны...
На кані тым — чырвоны чапрак,
Нібы сокал, мой любы юнак...
Чуеш? Бубны гудзяць і званы?
— Што глядзіш ты здарма,
Гэта звоніць зіма,
Гэта ў бубны забіла мяцель.
Ляж, дачушка мая, адпачні,
Вочы-зоры на хвілю самкні,
Разбяру я пасцель...
. . . .
Спіць дзяўчынка і ў сне
Усміхаецца мне —
Хлопец любы прысніўся ёй зноў.
Ты спыніся, мяцель, не гудзі,
Ты дзяўчынку маю не будзі,—
Хай ёй сніцца любоў.

1945 г.

* * *

Ты сягоння ноччу закрычаў у сне...
Стала неяк жудка і сцюдзёна мне.
Дзе ты быў душою ў гэты ціхі час?
Крык такі вось самы чула я не раз:
Помню, у палаце раненыя спяць,
Цяжка дышуць, смага, вусны іх гарадь,
Тоўпяцца прад імі вобразы вайны,
І тужліва стогнуць і крычаць яны.
Ты ж здароў і дома, ты ж цяпер пры мне.
Што ж цябе так мучыць нават тут,
у сне?
Пацямнеў адразу пастарэўшы твар,
Быццам цісне грудзі стома і цяжар.
Я кранулся мякка смуглых рук тваіх,
Каб кашмар спыніўся і каб боль уціх,
Каб пачуў, што дома ты,— не на вайне,
Каб заснуў спакойна, ціха ля мяне.
Печка дыша жарам... З вокан аж да зор
Распасцёрся белы, снегавы прастор.
Дзеці спяць у ложках. Вецер не
шуміць,—
Нават ён імклівы на пярыне спіць.
Заглядае ў вокны месяц залаты.
Што ж цябе так мучыць?
Што ж так стогнеш ты?
Нават ціхай ноччу, тут вось, ля мяне,
Чую,— не са мной ты! Зноў ты на вайне.

1945 г.

МАЙ 1945 ГОДА

Сонейка праменні лье шырока,
Яны льюцца, звоняць і спяваюць.
Таюць хмаркі ў сіняве высока,
Матылькі стракатыя лятаюць.
Пахне дзіўна кожная сцябліна,
Дыша лісце клёнаў пад расою.
І стаіць бярозка, як дзяўчына,
З русаю распушчанай касою.
Гэта вобраз роднае краіны
Ў ёй расцвіў у гэты ранак мая,
Ў час, калі сурова над Берлінам
Суд народаў Армія спраўляе.
Горад чорны ўгору падняў рукі,
Не задушыць нічыёй свабоды,—
Плаціць сёння ён за кроў і мукі
І за гора, што прынёс народам.
Хай згарыць жа ён агнём пякельным!
Хай згарыць дашчэнту, да заглады!..
Май ідзе к нам з песняю вясельнай,
А к яму — з грамамі кананада.
Палымнеюць пурпурныя зоры
На Крамлёўскіх пасівелых вежах.
Па савецкай стараны прасторах
Носіцца вясенні ветрык свежы.
Ён сцягі чырвоныя калыша
Над Масквой, над Мінскам,
Сталінградам.
Тут у нас цяпло, спакой і ціша,
А Берліну — граюць кананады.
Чорны спрут, загнаны ў падзямелле,—
Пруціцца у полымі, у дыме.
Кроў ён піў! Дык вось прыйшло
пахмелле
І навісла хмарай над Берлінам.
Бо наўкруг усталі грозныя сілы,
Грознай сілы суддзі-веліканы...
Прыгавор адзін яму: магіла!
Дык жа згінь навек, фашызм паганы!

1945 г.

СКАРБЫ

Вось чаго ў жыцці я не зраблю ніколі:
Не прадам я сэрца, не прадам я волі,
Не прадам я песні...
Хоць бы мне за гэта
Каля ног зλажылі скарбы ўсяго свету.
Я жыву без лішку...
Многа мне не трэба:
Маю свой прытулак і кавалак хлеба.
Дык нашто мне скарбы, хоць і ярка свецяць,
Што рабіць мне з імі і куды іх дзеці?
Ёсць у мяне скарбы...
Іх ніхто не бача...
Гэта: калі вочы з радасці заплачуць,
Гэта: калі песня цераз край пальецца,
Гэта: калі сонца ў вокнах засмяецца,
Гэта: калі кветкі пах раняюць кволы,
Калі шчасце раптам льсніцца навакола
І гарачай хваляй затапляе грудзі,—
У мяне такія ёсць, былі і будуць...

1945 г.

Прыйдзе, я ведаю, тая пара,
Стол мы паставім у ценю двара,
Вынесем лаўкі пад клён залаты,
Сядзем за стол. Сядзеш з намі і ты.
Чарку высока узнімем у круг,—
Дык жа з сустрэчаю, брат мой і друг!
Вып'ем, закусім, нальём зноў зараз.
Ціха пачнеш ты суровы свой сказ
Аб акружэнні, няволі гадах.
Зведаў ты гора, але не зачах,
Вынес нямала і вось, паміж нас,
Сёння вядзеш свой праўдзівы расказ.
Як жа мы доўга чакалі цябе!
Маці не знесла тугі і ў жальбе
Вочанькі-зоры закрыла навек,—
Зацерушыў яе магілку снег.
Брата спаткаўшы сягоння свайго,
Воч мы не можам адвесці з яго.
Тут ён ізноў, малады і жывы,
Толькі ў нахіле сівой галавы,
Толькі ў запаўшых глыбока вачах
Тоіцца цяжкі пражытага жах.
Любы! Забудзься аб тым, што было,
Сонца над хатай струменіць цяпло,
Клён так прыветна, любоўна шуміць.
Дружнай сям'ёй будзем добра мы жыць.

1945 г.

МАГІЛА

Шумяць кавылі над магілай,
Схіляюцца мяккія травы,
Туман разаслаўся бялявы,
Узняўся над вербай пахілай.
І хто тут ляжыць пахаваны,—
Не ведаюць вербы і елі.
А вецер данёс да кургана
Маленькія зерняткі хмелю.
Хмель хмаркай зялёнай завіўся,
Асеў на высокім кургане.
Дубок маладзенькі прыжыўся,
Расце, і шуміць, і не вяне.
За тое, каб жыць нам на волі,
Каб дыхаць паветрам свабодным,
Зляглі пад курганам саколы —
Салдаты зямлі маёй роднай...
Жывыя ж, каб болей ніколі
Не ганьбілі край наш чужынцы,
На варце ў палёце саколім
Стаяць над праменным гасцінцам.

1945 г.

ДОБРЫ ДЗЕНЬ, БЕЛАРУСЬ!

Заняўся золак на усходзе,
Нясмела выглянуў прамень.
Устань, свабодны мой народзе,
Ідзе твой ясны, добры дзень!
Як дзіўны конь залатагрывы,
Ўстае з-за лесу сонца ясь...
Паводдзі спушчаны на нівы,
Плятуць вясёлкавую вязь.
Устань, народ, да творчай працы,
Устань да новых перамог,
Будуй заводы і палацы,
Шляхі шырокія дарог!..
Над вольным краем сонца ўсходзіць,
Гарыць вясёлкавы прамень...
Устань да працы, мой народзе,
Ідзе твой ясны, добры дзень!

1945 г.

* * *

Як жа хочацца лета!
Сядзець бы пад ліпай,
Каб шумела яна нада мной,
Каб квітненнем яе густа ліпень абсыпаў,
І гудзелі каб пчолы на ёй...
Мне бы слухаць, як дзесьці, далёка за
вёскай,
Дзеўкі песні у полі пяюць,
Мне бы слухаць спеў гэты
і ў далі пачуць,
Як бор цёмны гудзіць маладым
адгалоскам.

1945 г.

ДОБРЫ ВЕЧАР!

Зорны сіні плашч адзеў на плечы
І спакойна на сады ідзе
Беларускі цёплы добры вечар,
Зоры запаліўшы на вадзе.
Ціха дрэмлюць у задуме пожні,
Парна дыша ўзораны папар,
Шчасна шэпча штосьці колас кожны,
Месяц чоўнам плавае між хмар.
Дзень прайшоў гарачай творчай працы,
Велічных народных перамог,
Вырастаюць вёскі і палацы,
Новых вуліц роўны шлях пралёг.
Мы — творцы жыцця! Шляхамі тымі
Пойдзем мы за шчасцем новых дзён,
Што крыламі ззяюць залатымі
Над пурпурам баявых знамён.
А цяпер прыйшоў наш добры вечар.
Поўны шчасных і таемных мар,
Зорны плашч накінуў ён на плечы
І асеў на ўзораны папар.

1945 г.

САКАВІК

Снег усё засыпаў густа,
Ахінуў, нібыта хустай,
Ўсе палеткі, сцежкі ён.
Спіць пад пухкім снегам поле,
Сніць яно аб новай долі
Свой вясенні, ясны сон.
Сакавік прыйшоў сачысты,—
У бярозе ён бязлістай
Гоніць свой кіпучы сок.
І ў ажыўшых жылах клёну
Сок салодкі, сок зялёны
Да галля уверх пацёк.
Вербы пухам абляцелі,
На вяршыні цёмнай елі
Зноў пупышкі зацвілі.
Залацістая сасонка
Зашумела гучна, звонка
Шум панёсся па зямлі.
Сніцца полю: з кожнай хаты
Выйшаў радасны араты
На калгасны вольны лан,
Лемяхі узнялі глебу,
Каб разліўся — аж да неба —
Збожжа светлы акіян.

1945 г.

ВЯСНА

Яшчэ снег атуляе даліны
Зледзянелай і жорсткай карой;
Яшчэ хмары, набраклыя сінню,
Сеюць крупы вячэрняй парой;
Яшчэ ноччу сціскаюць марозы
Сцен набухшых драўляны насціл,
І звініць шклом маністаў бяроза,—
Сівер вецці ёй быццам ашкліў;
А з-пад стрэх капяжу сталакціты
Ў гурбу снегу уткнулі насы,
Сонца ззяе у кроплях празрыстых,
Яны ж звоняць на ўсе галасы!
Сонца ззяе.
Абмытае неба
Засвяцілася неяк ясней;
Хмаркі так, без усякай патрэбы,
То стаяць, то спяшаюць далей,
Быццам птахі на моры на сінім,
Ўсё плывуць у напрамку адным.
У паветры паблісквае іней,
А над стрэхамі — курыцца дым.
Разгукаліся пеўні на вёсцы,
Дзесьці чуецца гоман...
Іду
Над разбуджанай рэчкай па дошцы
І гляджу ў маладую ваду.
Яна свеціцца чыста між снегу,
Яна льецца і звоніць, пяе:
— Не стрымаць майго вольнага бегу,
Бо вясна яму сілу дае!
Хоць мароз і спрачаецца смела,
Аж пагрозна начамі трашчыць.
Я звіню! Я плыву! Я запела!..
Я хачу скінуць путы і жыць!

1945 г.

УВЕСНУ

Снег ляціць бліскучымі іскрамі,
Мокрай ватай на вокны сцелецца,
І сплывае кроплямі быстрымі —
Ні то дождж, ні то мяцеліца...
Мокнуць стрэхі.
Намоклі вуліцы.
Сонца свеціць.
Сняжынкі кружацца.
Топаль змёрзлы да вокан туліцца.
Ветрык з ім захацеў падужацца.
Ручаінаў шум усхвалёваны,
Ён цурчаннем звініць, разносіцца...
Мо таму, да цябе скіравана,
Мая песня на волю просіцца.
Ты, Радзіма мая далёкая,
Сустракаеш вясну свабодная,
І шумяць твае рэкі шырокія,
Абдымаюць прасторы родныя.
Дык квітней жа вясновай ружаю,
Васількоў расквітай блакітамі,
Мая любая, ясная, мужная,
З маім сэрцам навекі злітая!

1945 г.

ЛЕТА

Лісцем квола клёны звоняць,
Ліпа ў сонцы пахам млее,
Белы ліст бяссільна роніць,
Адквітаючы, лілея,
Каласы у ясным сонцы
Звіслі пад цяжарам жыта,
А пшаніца, як чырвонцы,
Сплавам полымным наліта.
Лён шаўковы сінявокі,
Як згусціўшаеся неба,
Канюшыны лан шырокі,
Як сцяна. Касіць бы трэба...
У траве суніц чырвоных
Палымнеюць жарна краскі,
Хоць лісточкаў цень разбёных
Скрыла іх аздобнай маскай...
Матылькі, як снег квяцісты,
Крыллі — яснасць агняцветаў,
Пчолкі з пожняю пушыстай,
З цёплым, жоўтым пылам кветак...
. . . .
Дзесь стракочуць на загоне
Лабагрэйкі-стракатухі,
Дзесьці кветкі слёзы роняць
Пад нажом, ад цяжкай скрухі...
І камбайн ідзе, праходзе
Каласістым, зыбкім морам,
Каб пры добрае пагодзе
Зернавыя ссыпаць горы...
Агарод наліўся сокам
Агуркоў, гароху, рэпы,
Памідор з чырвоным бокам,
Тыква — цвету кураслепу.
Зойдзеш — выйсці не захочаш,
Тут прывабна, там прыемна,
Пяліць боб сляпыя вочы,
Толькі жджэ ён нас дарэмна.
Мы гасцілі у гароху,
Побач з рэпкай і маркоўкай,
Вабіў мак яшчэ нас троху

Недаспеўшаю галоўкай.
Скора вечар шэры сядзе
На палеткі ў плашчы зорным,
І зальюцца у прысадзе
Дзеўкі песняю задорнай.
На жалейцы заіграе
Пастушок, прыгнаўшы з поля...
Песня льецца, нарастае
І ільсніць, як наша воля.

1945 г.

Каб умела лятаць я вышэй за арла,—
Не на скалах бы голых гняздо я звіла.
Ёсць краіна, што мне за жыццё даражэй,
Ёсць рабіна,— магілку яна сцеражэ,
Я пры той бы рабіне жыла.

Каб я звонкім малым салавейкам была,
На рабіне б зялёнай гняздо я звіла.
Над магілай героя і ўночы і ўдзень
Я спявала б, а звонкая песня з грудзей,
Як бурлівая б рэчка, плыла.

Каб я шэрай зязюляю стацца магла,
Я б лятала ўвесь дзень ад сяла да сяла,
Там, дзе людзі працуюць цяпер як нідзе,
Там, дзе новая доля у госці ідзе,
Кукавала б аб шчасці людзей.

Каб я гонкаю ластаўкай стацца магла,
Пад калгаснай страхою гняздзечка звіла,
І на ліпе старой, што ля вокан цвіце,
Я б да дружбы сваіх навучала дзяцей,
Каб там дружба заўсёды жыла.

1945 г.

ДЗЯЎЧЫНЕ

Засмейся! Твой смех, як ручай у лагчынцы,
Журчыць пералівам вясновым...
Заглянеш у вочы такой вось дзяўчынцы,
І думка акрыліцца словам.
Крылатая думка, як сокал той вольны,
Нясецца ад сэрца да сэрца,
Сімфоніяй дзіўнай, шырокай, прывольнай,
З праменнямі сонца спляцецца.
І родзіцца радасць... з прасторам, як мора,
І родзіцца шчасце, багацце...
Засмейся, дзяўчына, загіне хай гора,
Хай грудзі напоўняцца шчасцем!

1945 г.

ПЕСНЯ

Хачу, каб плыла ты свабодна з грудзей,
Ляцела да блізкіх, да родных людзей,
І ўсё, аб чым сэрца і марыць і сніць,—
Хай льецца у песні, і зззяе, і льсніць.
Хачу, каб плыла ты свабодна з грудзей
Туды, дзе прамень сіні зорка прадзе,
І з ёю над хатамі ў зорнай начы
Струменіла радасць, што ў слове гучыць.
Хачу, каб плыла ты свабодна з грудзей
Туды, дзе мяцеліца бою гудзе,
Да кожнага сэрца байца данясла
Бязмежжа кахання,
                бяздонне цяпла.
Хачу, каб свабодна плыла ты з грудзей
І ў час перамогі, як вораг падзе,
Пабедную славу вясціла да хмар,
Ўзляцеўшы над светам, як волі штандар.

1945 г.

ДУША ГУЧЫЦЬ

Здаецца мне, што я — не я, часамі,
Што песнямі напоены прастор
Дрыжыць ва мне, і свеціцца агнямі,
І напаўняе краявід да зор.
Узняць бы мне рытм песні так высока,
Каб моц зямлі у гэту песню ўліць,
Няхай плыве яна туды, далёка,
Дзе Беларусь азёрамі ільсніць.
Хай звонка, галасіста
Над нівамі, над сёламі плыве,
Хай адаб'ецца адгалоскам чыстым
У сэрцы тых, хто ў шчасці там жыве.

1945 г.

ГЕРОЮ

Я табе не жонка, не сястра, не маці,
А партрэт твой маю у сваёй я хаце,
На куце пачэсным ручніком абвіты:
Ты глядзіш там смела, проста і адкрыта.
На кашулі шэрай ордэн мякка ззяе,
Туліцца да сэрца зорка залатая...
І скажу паціху...
Часта сэрцу сніцца,
Што і я магла бы гэтак прытуліцца
Хоць бы на хвілінку і, замкнуўшы вочы,
Чуць, як сэрца палка у грудзях стукоча.
Не скрану я з месца зорку залатую.
Толькі стукат сэрца мужнага пачую
І скажу паціху: «Сокал ты мой мілы,
Ведай, што цябе я шчыра палюбіла».
Кожны дзень я стаўлю прад тваім партрэтам
Кветкі палявыя, росныя букеты...
Загудзіць у небе самалёт над хатай,—
Мне здаецца, гэта ты, мой госць крылаты,
Ўслед гляджу я доўга птушцы
срэбнакрылай,
Шэпча мне надзея: вернецца твой мілы.

1945 г.

МОРА

Я тужу аб моры...
Сніцца мне яно:
Свецяцца глыбіні, у каменнях дно,
І ўздымае смела грудзі буйных хваль
Вецер, што нясецца над вадой удаль.
Мора дыша...
Ціха зыбіцца прыліў,
Хтосьці агняцветы ўкола запаліў,
І рытмічна-гулка шэпча штось пясок,—
Цяжкі, нерухомы, ён асеў і змок.
Я тужу аб моры...
Сніцца мне яно:
Быццам воды бурна дыбяцца сцяной,
І кідае вецер шумны, пенны вал
На гранітны выступ нерухомых скал.
Набягае хваля жоўтая, з пяском,
Дно скрыпіць, і гнецца, і грыміць, як гром,
І назад скідае сотні тон вады
З грывай серабрыстай пеністай грады.
Я тужу аб моры...
Сніцца мне яно:
Вечар ціхі, цёплы... Ты сядзіш са мной.
А далёка дзесьці свеціцца маяк —
Шчасця і спакою залацісты знак.
Ціха-ціха ўночы шалясціць прыбой...
Як мне добра сёння вечарам з табой!
А ў прыморскім парку, на вяршынях дрэў,
Ходзіць адгалоскам ціхі мора спеў.

1945 г.

ЕЛКА

Апранула з белай ваты андарак,
Ногі ўсунула у белы, цёплы пух,
Не дабрацца к ёй марозу аніяк,
Кружыць снег над ёю роем белых мух...
Хоць і вельмі урачыстая яна,
Веліч проста знерухоміла яе,—
Збоку мжыцца пахам радасным вясна,
Бо галінка пах смалісты ў сонцы лье.
Хоць усю яе ахутала зіма
У бліскучы, у пуховы, мяккі снег,
А стаіць яна, як маладосць сама,
Ў ёй і радасць, і вясёлы звонкі смех.

1945 г.

ЗІМА

Пад коўдраю белай заснула зямля,
Снег сцелецца, сцелецца, сцелецца...
На просецы чорныя кучы галля
Закрыла пярынай мяцеліца.
Павіслі галіны цяжарныя дрэў,
Замерзлі на соснах іглінкі,
Птушыны нідзе не пачуецца спеў,
Бясшумныя кружаць сняжынкі.
А вецер чуць дрэўца якое кране,
Снег звіхрыцца белым узрывам,—
І ўзнімуцца вецці і дрэўца ўздыхне,
Як грудзі людскія,— шчасліва.
Паўзе паміж лесу махнаты канёк
І сані з ахапкам саломы;
Засыпаны снегам, як чорны пянёк,
Дзед едзе адкульсьці дадому.
Між волатаў-дрэў, праз снежны навес,
Маленькімі сані здаюцца...
Дрымотна стаіць знерухомеўшы лес,
А ўкола — сняжынкі снуюцца.

1945 г.

ДЗЯЦЕЛ

Залатою у сонцы здалася сасна,
Скуль вазьміся,— і дзяцел тут шэры.
У халаце — як доктар... Павадка адна,
І нямілыя вельмі манеры.
Дзюбай стукае, крывіцца, важна глядзіць,
А не чуе, што дрэўцу балюча.
Юра крыкнуў паціху: — Эй, далей ляці!
Што дзяўбеш? Нашто дрэўца ты мучыш? —
Дзяцел глянуў на Юру: — Не знаеш мяне,
Палячыць мне сасонку патрэбна.—
Дзюбу ўзняў, як сякеру, і — зноў па сасне,
Толькі гул раздаецца пад небам.
Юра ручкі зламыў, аж звініць галасок:
— Доктар-дзяцел! Сасонка здарова...
Бачыш, спелая шышка ляціць на пясок,
Аж жывіцай запахла дуброва.
Дык нашто ты калечыш? Навошта дзяўбеш?
Доктар-дзяцел, ты толькі паслухай...—
Дзяцел кінуў сярдзіта: — Калі падрасцеш,
Тады будзеш мець лепшае вуха.
Я вось чую: скрыгоча ў кары караед,
А ён дрэву, павер ты мне,— шкодны.
Я сасне памагу і здабуду абед,
Бо я зранку, як бачыш, галодны.

1945 г.

ТАПОЛЯ

Дом стаяў Купалы пад таполяй гэтай,
Каля дому ружы у садку цвілі,
Тут гучалі песні нашага паэта
Аб шчаслівай долі роднае зямлі.
Тут складаў ён вершы, тут пісаў паэмы,
Тут свае ён творы слаўныя тварыў,
У душы паэта тут гучалі тэмы —
Так, як льецца ноччу пошум у бары.
Наляцела буры грозная навала,
Вораг дом спапеліў, знішчыў кветны сад...
Песняра-паэта паміж нас не стала,
Згінуў ён, як верны арміі салдат.
Тут цяпер ні хаты, ні садка... Нічога.
Цэгла. Сум таполі. І глухі пустыр...
Вецер шэры попел гоніць па разлогах...
Скора засвітае нам жаданы мір!
Мінск тады ў руінах больш ляжаць не будзе,
Тут будоўлі песні шчыра зазвіняць,
Светлую сталіцу зноў збудуюць людзі —
Дом Купалы новы будзе тут стаяць!

1945 г.

Прывітай сыноў сваіх, матуля!
Край ты наш любімы, край каханы...
Да грудзей тваіх мы сэрца тулім,
Мы залечым жудасныя раны.
Ты устанеш новай, прыгажэйшай,
Беларусь, сыноў здабыта кроўю...
Ты яшчэ нам стала даражэйшай,
Грудзі новай поўніш нам любоўю.
Мы увайшлі сягоння на святыя
Любае Радзімы нашай межы...
Сож тут край пясчаны хваляй мые,
Цёплы вецер вее з Белавежы,
Вып'ем мы празрыстае вадзіцы,
Мы напоўнім ёю нашы шлемы,
Аж у сэрца яна будзе ліцца,
Так — як з сэрца льецца верш паэмы.
Да зямлі мы ціснемся губамі,
Як сыны да маці — з прывітаннем...
Бо навекі звязана ты з намі,
З нашай доляй, з нашым існаваннем...
Йдзем мы ў нашы вёскі, нашы хаты
І пачнём нанова гаспадарыць.
Годзе ўспамінаць, ўздыхаць і марыць,
Што наш край быў да вайны багаты...
Кожнаму па здольнасці работа,
Хто за што — дружна, а з імпэтам,
Засявайце поле! Пройдзе лета —
Восень нас спаткае умалотам.
Адбудуем мы нанова вёскі,
І ў кожнай нашай новай хаце —
Назаўсёды расквітнее шчасце,
Не пральле ніхто ніводнай слёзкі.
Мы засучым рукавы да локцяў,
Хто тапор, хто лом, а хто лапату...
Рукі запрацуем да пазногцяў —
Ну, а край наш будзе зноў багаты!

1946 г.

Можа, нават не захочаш,
А згадаеш ты мяне,
Калі цёплы вецер вочы
Лёгкім подыхам кране.

Ці жаўронак заспявае,
Узляцеўшы над раллёй
У празрысты ранак мая,
Ты разгледзіш вобраз мой.

Нечакана я з'яўлюся
Вось такая, як цяпер,
Гляну ў вочы, засмяюся,—
Толькі смеху ты не вер,

Без цябе мне будзе сумна,
Дзе б я толькі не жыла,
Я ўсур'ёз, не легкадумна
Табе сэрца аддала.

Толькі доля не судзіла
Нам на свеце ў шчасці жыць...
Нам расстацца — хопіць сілы,
Сіл не хопіць — не любіць...

Не заліць забыцця водам
Сэрца вернага агонь
І тады — як пройдуць годы
І калі збялее скронь.

1946 г.

9 МАЯ 1945 ГОДА

Прыйшла перамога! Такога ніколі
Свет шчасця не ведаў. Як ветрык над полем,
Як дождж той над прагнаю, высахшай нівай,—
Быў сэнс таго слова бясконца шчаслівы...
Па грозных дарогах, праз дымныя далі
Ішлі мы і волю сваю адстаялі.
Як выказаць словам, што ў гэтыя хвілі
Мы ўсе адчувалі? Аб чым гаманілі?
Як біліся сэрцы пачуццем гарачым?
І ўсё выглядаць раптам стала іначай,
І свет паказаўся ў той час харашэйшы,
І знікла туга, і ад сонца яснейшы
У чырвані, ў ззянні йшоў Дзень Перамогі...
Не! Шчасця ніхто з нас не ведаў такога!

. . . .

Я стаяла ля акна маўкліва,
Не магла я вымавіць ні слова,
Аганькі наўкол плылі імкліва,
Чуліся вясёлыя размовы.
Гэта людзі ўставалі ўночы,
Гэта людзі шчасна гаманілі...
Слёзы шчасця арасілі вочы,
Але сэрца сціснуў боль на хвілю.
Ўспамінала тых я, што ніколі
Не прыйдуць з паходу к нам дахаты,
Што за шчасны лёс, за нашу долю
Паляглі на полі, як салдаты.
Мо і я не раз апошні плачу,
Бо і мне ўжо не судзіла доля
Блізкіх, дарагіх маіх убачыць:
Муж спіць там, дзе Дон шуміць на волі.
Хай боль гэты ў радасці затоне
Усясветнай — хоць бы на сягоння!

. . . .

Я хачу з людскім патокам зліцца
І іду па вуліцы сталіцы.
Дзень яшчэ чуць сонейка заняўся,
А народу колькі навакола!
Тут дзявочы звонкі смех раздаўся,
Яму ўторыць смех мужчын вясёлы.

А народ, святочна прыадзеты,
Залівае вуліцы і плошчы.
Сонейка устала па-над светам,
Бляску воч людскіх яно зайздросціць.
Свеціцца Масква. Гараць штандары.
Зелень, кветкі, музыка і песні.
Здзейсніліся сёння нашы мары,
А жыццё усе надзеі здзейсніць.

. . . .

Сягоння Масква майскім сонцам сагрэта,
Пранізана шчасцем, ірдзіцца і ззяе.
Як радасна бачыць праменнасць мне гэту,
Што сэрца Масквы да краёў налівае!
Я помню Маскву сорак першага года,
Паўзмрочнасць падвалаў, фашыстаў налёты,
І громы гармат, што ляцелі з заходу,
І грукат зенітак, і гул кулямётаў.
Снег слаўся на вокнах сярэбранай ватай,
Мароз данімаў у нятопленым доме,
І провад без току, ад снегу махнаты,
Вісеў на замшэлых слупах нерухома.
Год новы я помню — і ёлку у хаце,
І свечкі на ёлцы, і іней халодны...
Стаяла прад намі яна ў светлай шаце,
Як быццам у лесе зімою лагоднай...

. . . .

Масква! Сталіца! Калыска славы!
О, як жа сёння ты ўся прыгожа!
О горад — сэрца нашай дзяржавы,
І хто ж з табою зраўняцца можа?

1946 г.

Ты адна для нас, любімая Радзіма,
Ты адна такая на шырокім свеце.
Ходзяць бліскавіцы з громам, бурай,
дымам,—
Ты ж спакойнай зоркай цераз хмары свеціш,
Ты адна, што дорыш шчасце і надзею,
Не баішся буры, цемры і напасці...
Сонечны твой воблік на ўвесь свет яснее,
Для ўсяго ён свету — праўда, мір і шчасце.

1946 г.

Сонца заззяла, ўстаў горад наш мілы,
Поўны рабочага, творчага шуму.
Трубы на ўскраінах дзесь задымілі,—
Хмаркі нясуцца, як лёгкія думы.
Людзі на працы ад самага рання.
Шпарка растуць ля руін рыштаванні.
Дом устае на зруйнованым пляцы,
Стройныя лініі новай будовы
Нам нагадаюць былыя палацы,
Толькі ўзлёт іх імклівы і новы.
Хто будзе жыць тут у гэтых кватэрах?
Хто ў нас харомы такія заселіць?
Дзеці чые будуць бегаць па скверах?
Як і між кім гэта шчасце падзеляць?
Той, хто муруе прыгожы дом гэты,
Той, хто пасадзіць сады каля хаты,
Будзе зімою цяплом іх сагрэты,
Будзе іх ценем у спёку абняты.

1946 г.

Вось учора і сягоння
Незвычайнай нейкай з'явай
Мне у сэрца песня звоніць,
Што ідзе мой дзень яскравы.
Што ідзе ён, шчасця поўны,
Поўны гордага імпэту,
Па шляху шырокім, роўным,
Па квяцістых далях лета.
Я не ведаю, як доўга
Будзе мара сэрца раніць,
Днём чакання залатога
Турбаваць да хвалявання.
Толькі ведаю,— чакаю
Я праяў зусім нязвычных
Ад квітучых красак маю,
Што гараць успыхам знічак.
І цяпер я не гадаю,
Спадзявацца мне ці варта,—
Веру моцна ў сонца маю
І у шчасце веру ўпарта.

1946 г.

БЕЛАРУСЬ

Агністымі успыхамі
Гараць зарніцы белыя.
Жытнёвымі уздыхамі
Плывуць палеткі спелыя.
Зямля мая далёкая,
Зямля мая цудоўная,
Радзіма сінявокая,
Каму красой ты роўная?
Мо ёсць і прыгажэйшыя,
Каму што ў свеце глянецца.
Мая ж найдаражэйшаю
Да смерці мне астанецца.

1946 г.

МАЛАДОСЦЬ

Дарагі ты ў жыцці нашым госць,
Залатая пара — маладосць.
Ўсе мы помнім час радасны гэты,
Калі сэрца натхненнем гарыць,
Калі сіла у жылах бурліць
І не ўсе яшчэ песні прапеты.
Усё, што ў свеце найлепшага ёсць,
У табе гэта ёсць — маладосць.
Помню ўзлёты дум светлых і чыстых
І імкненні гарачай душы,
Прага ведаў і прага спяшыць
Да крыніцы пазнання празрыстай.
А цяпер — ўсе багацці свае
Маладосці душа аддае,
Вопыт наш даць патомкам мы рады.
Ўсе вялікія продкаў удары —
Ты ідзі і ўсім сэрцам бяры,
Наш шчаслівы, багаты нашчадак.

1946 г.

ХОДЗІЦЬ МЕСЯЦ

Ходзіць месяц угары,
Шум знямогся у бары,
Пасядзім хвіліну ціха,
Ты са мной не гавары.
Зоры палі на ваду,
Промні ясныя прадуць,
А спакою свайму сэрцу
Аніяк я не знайду.
Паў ад дрэва чорны цень,
Хвалі гушкае ячмень...
Мне ўспаміны сэрца раняць
Сваім болем цэлы дзень.
Вечар сінюю смугу
Рассцілае на лагу.
Я забыць яго, мой дружа,
І хацела б — не магу!
Не спыніць нам цёмных хваль,
Што плывуць кудысьці ўдаль,
Як жа думаць мне аб шчасці,
Калі сэрца сціснуў жаль?
Быццам хвалі, йдуць гады,
Нікнуць даўняга сляды,
Толькі ён ў вачах заўсёды,—
Што не вернецца сюды.
Ходзіць месяц угары,
Шум знямогся у бары,
Ну, а ты мне аб каханні
Лепш зусім не гавары.

1946 г.

* * *

Гоніць вецер хмаркі ў сінім акіяне,
Мкнуць яны на захад, нібы стада птах.
То замгліцца сонца, то вясёла гляне
І рассцеле долу залацісты шлях.

Шчасце атуляе маладыя пары,
Ноч нясе спачынак, асалоду сна...
Гоніць, гоніць вецер стомленыя хмары,
Толькі я сягоння буду зноў адна!

1946 г.

Маё шчасце міма толькі што прайшло,
Закрануўшы сэрца залатым крылом...
Сэрца сцялі болем сум, туга і жаль.
Прамільгнула шчасце незваротна ўдаль.

Ці ж калі на свеце гэтак дзе было,
Каб дарогай шчасце міма сэрца йшло?
Даганяць? Дарэмна! Крыллямі ўзмахне,
Праляціць яшчэ раз міма ля мяне.

Сумна-сумна стала. Шлях ахутаў мрок.
А ісці — патрэбна!
Ну, за крокам крок.
І прывыкнуць вочы, і прывыкнеш ты —
І не будзе страшна гэтай цемнаты.

Мо засвецяць зоры на тваім пуці
І без шчасця можна праз жыццё прайсці?
А яно? Вось міма толькі што прайшло,
Зачапіўшы сэрца залатым крылом...

1946 г.

Радзіма! Ты любай была мне да болю,
Радзіма! Цудоўны мой яблынны цвет...
Мне бачны лясы твае, бачна мне поле,
Дзе ўціснуты першы дзіцячы мой след.
Убачу народ — непахісны ў змаганні,
І роднага неба блакітны прастор,
І ясныя зоры — вясной, на світанні,
І ціхія гладзі люстраных азёр.
Я еду дамоў! Не ў госці, да часу,
Я еду ўзняць, аднавіць гарады,
Засеяць палі неабсяжных калгасаў
І міру навечна адзначыць сляды.
Засеем палі і сады зноў насадзім,
Радзіма, ты ўстанеш у новай красе!
Табе мы ў працы ніколі не здрадзім,
Навекі з табою мы звязаны ўсе!

1946 г.

Не раз у нас думы
Сняваліся з сумам
І песні гучалі праз слёзы,
Калі над кастрамі
Сівымі начамі
Палонныя ніклі бярозы.
Жылі мы у лесе,
Ён — вецці навесіў,
Замершы на варце трывожнай,
Аднекуль здалёку
Лез скрогат і рокат
Машын на накатах дарожных.
Забухалі зычна
Ў цішы непрывычнай
Узрываў зыбучыя цені,
А крыллі пажару
Лунналі пад хмары
Скрозь чырвань сасновых бярвенняў.
Ў глыбокае ночы,
Калі патароча
Мрок густа навесіў да долу,
Ішлі партызаны
З вінтоўкай, наганам,
Пакункам грымотнага толу.
Варожыя доты
Мы рвалі з налёту,
Чыгунку і склады ўзрывалі,
І, як навальніца,
Мы неслі чужынцам
Смерць — з лесу таёмнае далі.
Мы нішчылі сілу,
Што край паланіла,
Спадаючы раптам, як хмара,
І ноччу не спіцца
Праклятым чужынцам,
Ім мроіцца страшная кара.
З працоўнае масы —
З заводаў, з калгасаў

У лесе збіраліся людзі,
За край свой каханы —
Ішлі ў партызаны...
Было так...
Заўсёды так будзе.

1946 г.

Месяц хмары арэ залацістым нарогам,
Цераз шэрыя скібы праслізнуўся востры.
А дзве зоркі смяюцца — малыя — з старога,
Яснакосыя, шустрыя зорачкі-сёстры.
Беларусь! П'яным водарам травы наліты,
Гай ківае прыветна чубатай вяршыняй,
І плыве і плыве неулоўнае жыта
Па шырокіх калгасных прасторах краіны.
Я іду...
А дарога у змроку бялее
І віецца між ніў, распасцёртых бязмежна.
Дзіўна соладка сэрцу: збыліся надзеі —
Я ізноў на Радзіме маёй незалежнай.
Я ізноў — у свабоднай маёй Беларусі,
Зноў хвалююць мяне тут і гукі і пахі.
Не зламалі яе ў паднявольным прымусе,
І свабодна ідзе яна радасным шляхам.

1946 г.

* * *

У вырай далёкі лятуць журавлі
Ад любай, утульнай бацькоўскай зямлі,
Лятуць, а за імі спяшаюць мяцелі,
А то б на чужыну яны не ляцелі...

Ты чуеш тужлівы, падвоблачны крык,
Важак да далёкіх палётаў прывык,
Вядзе ён трыкутнік увесь за сабою,
Напоўніўшы даль развітальнай журбою.

Схаваліся жабы — ніводнай няма,
Вужак гэтаксама схавае зіма.
Куды ні павернешся — некуды дзецца.
А то б не ляцелі нікуды, здаецца.

Лятуць... А я ціха на ўзбоччы стаю —
І думаю сумную думку маю:
Вось так жа і мне вылятаць давялося,
Калі ў родным краі нам цяжка жылося.

Як сэрца балела! Як плакала я!
Была нас вялікая ў бацькі сям'я,
І часта мы, дзеці, сядзелі без хлеба,
Гняздо нам, як птушкам, кідаць было трэба...

Мінула пара — зарунела вясна,
Снягі і ільды растапіла яна.
І гоман птушыны калыша ўзлессі —
Вяртаецца вырай і я — звонкай песняй.

1946 г.

ПАРТЫЗАНКА АЛЕСЯ

Тут, у гэтым вось зялёным лесе,
Камсамольцы нашы штаб трымалі.
Партызанка ў ім была — Алеся,
Першая у самай труднай справе.
І яе адну не раз, бывала,
Слалі партызаны у разведку...
Вораг хітрасці сплятаў нямала,
Але ён запутваў яе рэдка.
Быццам шапку-невідзімку мела
Смелая, адважная дзяўчына.
І дайсці яна усюды ўмела,
І была ўсяму ў яе прычына;
То ў яе хварэла дзесьці цёця,
То пад ноч адбілася авечка,
То вуцяты згінулі ў балоце,
То гусяты уцяклі на рэчку...
І здаецца ўсім такой прастушкай,
Што й да трох яна злічыць не можа.
А сама — навострыць вочы, вушкі,
Адпраўляецца у стан варожы...
Вось ідзе яна. Шуміць пацiху
Лес стары; сучок часамі трэсне...
— Накаціла на Радзіму ліха,—
Разважае дзеўчына балесна...
Рассцілаецца за лесам поле,
Плюскае пацiху ў логу рэчка.
Промні сонца — проста ў вочы колюць,
Залiваюць, залатыя, сцежку.
Дзеўчына ідзе...
Навокал пуста,
Нейк навокал вельмі страшна ціха...
Гнецца траўка пад нагою з хрустам,
І раса гарыць трывожным ўспыхам.
На Алесі — світка-саматканка,
На нагах — старэнькія барлячы,
Глянеш — дык ідзе жанчына зранку
За жывёлінай сваёй, няйначай...
Грукнула пацiху у акенца
У апошняй хаце, да бабулі.
І чаго ж так гулка б'ецца сэрца?

Што ж так ціха? Можа, ўсе заснулі?..
Адчыняе дзверы...
На падлозе
Ляжыць бабка, пры ёй — дзетак двое.
І дрыжыць Алеся у трывозе:
— Ды што ж гэта робіцца такое!
Лужа нацякла аж да парога,
Ліпкая, чырвоная, густая...
Бараніла, знаць, дзяцей нябога
І цяпер іх моцна абнімае.
А бабулі прынясла Алеся
Новы шыфр для гэтай перапіскі...
Як сказаць ёй, што яе у лесе
Упісалі ў ганаровы спісак?
Ў бор ідзе Алеся, ног не чуе,
Цісне стома маладыя грудзі:
— Доўга ж нам цярпець бяду такую?
Доўга гад над намі панам будзе?!
Зафырчэла на шашы машына:
— Едуць, валацугі, забіякі...
Залягла ў глыбокай каляіне,
Дастае гранату для атакі.
Прытаілася...
Машына едзе
Легкавая, поўная вайсковых.
— Толькі б хто да часу не дагледзеў
Месца майго патайнога схову!..
Блізка, блізка ўжо...
І вось Алеся,
Як у школе, за даўнейшых часаў,
Кідае гранату...
І у лесе
Разляглося тысяча раскатаў,
Аглушыла, дзіка тузанула,
Блiснула вужакамі-агнямі...
Толькі ў ночы — праз туман — пачула,
Што плыве яна па-над палямі...
Неслі яе хлопцы, усю ў павязках,
Рваўся ціхі енк з грудзей дзяўчыны...
А ля дрэваў зіхацелі каскі
І валяліся кускі машыны.

. . . .

Чайка белая у паднябессі

Лётае і квола, квола квіліць...
Пахавалі юнакі Алесю
Пад курганам гэтым — у магіле.
Шалясціць у дрэвах вецер ціхі,
Хіляцца галіны з пераборам...
Адарваўся жоўты ліст з успыхам
І удаль скаціўся па разорах.
Ў паднябессі —
белай чайкі гукі,
А курган узняўся над далінай...
І дзяўчаты, ўзяўшыся за рукі,
Тут ішлі той самай каляінай
І спявалі песні аб свабодзе,
Аб шчаслівай вольнай нашай долі,
Аб героях нашых, аб народзе,
Што рабом не зробіцца ніколі,
Што з баямі вырваў перамогу,
Цераз боль і смерць, праз жах і мукі...
Йшлі дзяўчаты гэтаю дарогай,
Радасна узяўшыся за рукі.

1946 г.

Калі гора грудзі сцісне
І слязьмі напоўніць вочы,
Калі хмара нізка звісне,
Сплыць з вятрамі не захоча,—
Не чакай, пакуль разгоніць
Хмары моцны, бурны вецер!
Хто смялей шляхі бароніць,
Той лягчэй ідзе па свеце.
Дык змагайся ты за долю
Для сябе і для народа,
Расквітнела каб на волі
Наша доля і свабода,
Каб захопнікаў праклятых
След засыпаў буйны вецер,
На будове ж дзён багатых
Будзь мастак найлепшы ў свеце.

1946 г.

* * *

Заспявайце песню!
З даўніх пор
Кажуць: праца спорыцца пры песні.
Дом будуем новы, хай жа ён
Мары аб жыцці шчаслівым здзейсніць.
Сонца кіне ў шыбы промняў сноп,
Загарацца вокны ясным бляскам.
Выйдзем мы з зямлянак і трушчоб.
Дом нас светлаю спаткае ласкай.
Заспявайце песню, хай ямчэй
На будове спорыцца работа.
Хай расце ён,— радасць для вачэй,—
Сонечнай залiты пазалотай.
Выведзеш дзяцей з падземных стрэх
І ўвядзеш ў пакояў новых ззянне;
Абзавецца шчасны, звонкі смех,
І з вачэй дзіцячых ён прагляне.
Ганак скрыпне ветла...
                                        А з акон
Будуць ліцца сонечныя блікі.
Дом расчыніць дзверы з дзвюх старон
У гасціннасці сваёй вялікай.
Ён рассцелецца святлом падлог
І запахне чыстым пахам смольным,
Каб усякі з нас ізноў тут змог
Бачыць быт шчаслівы і прывольны.
Дык спявайце ж песні!
                                        Як нідзе,
Трэба нам, каб спорылася праца.
За жыццё, за дабрабыт дзяцей
Мы гатовы з сіл усіх змагацца.

1946 г.

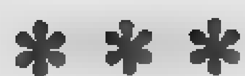

Вярнуліся з франтоў байцы,— з агню і дыму,—
Яшчэ ў вачах не знік трывожны след вайны.
Любоўна, радасна вітае іх Радзіма,—
На адбудовы фронт ідуць усе яны.
У цяжкі гэты час, калі падбіты ногі,
Заные цела ўсё, і стома ахіне,—
Аркестр зайграе марш...
І зазвіняць разлогі,
І сілы новыя штось ў сэрца удыхне.
І жыць захочацца,
на сонца ранкам выйсці,
Забыць пра цяжкі баявы паход,
Даць мускулам спачыць,
даць адпачынак мыслі,—
Вярнуць жыццё за пяць ваенных год.
А шчасце — то ж не сон!
Народнай вынік працы!
Гарачы, агнявы, напружаны уздым!
І рукі ёсць у нас, і сіла, каб змагацца,
Мы перамогу й тут здабудзем, адстаім...
Гудзіце ж навакол нам, перамогі маршы,
Мы выступаем зноў ў працоўны наш
паход,
У бой за новы ўздым на фронце гаспадарчым.
Да новых перамог, вялікі мой народ!

1946 г.

* * *

Па шашы густа йдуць машыны.
Шорах глушыць матораў гул,
То на асфальце шапочуць шыны.
Па шашы густа йдуць машыны,
Кідаюць бляскі ўпартых скул.

Сумуюць рукі па працы спорнай.
І на свабоднай сваёй зямлі,
Забыўшы скруху навалы чорнай,
Краіне гордай і непакорнай
Машыны ў працы дапамаглі.

1946 г.

З гэтай стромкай сасонкі,
Што смалісты пах роніць,
Дошак тоўстых і тонкіх
Напілуем сягоння.
Згоніць востры фуганак
З нашых дошак шурпатасць,
Будзе сонечны ганак
І падлога для хаты.
Вось тады ужо — шчасце
Асталюецца ў хаце,
Назаўсёды аддасць нам
Песні ўсе і багацце.
Будзем жыць мы шчасліва,
Будзем жыць мы багата,
Напілуем мы жыва
Роўных дошак на хату!

1946 г.

ВЯСНОЙ

Выйдзі раніцай у поле —
жаўры песні там спяваюць,
Плуг шырокі адкідае масляністы чорны вал;
Трактарыст, як той асілак,
з маладой, упартай сілай
Уздымае шыр палеткаў
аж да хмар — навіслых скал.
А яны, як горы, ўсталі,
наслаіліся шырока,
Пагражаючы абвалам,
звіслі каменнай сцяной.
Асвяцілі іх праменні,
пранізаўшы зверху, збоку,
І зайграла ў іх вясёлка
над зямлёю веснавой.
Па абшары трактар ходзіць,
трактарыст спявае песню,
Жаўры звоняць у блакіце,
цягне водарам з раллі.
Глянь наўкола!
Гэта ж, дружа, наша роднае Палессе
Кадзіць пахам урадлівай,
плугам ўзвіхранай зямлі.

1946 г.

Яшчэ не ўсе з руін узняты гарады,
Яшчэ з-пад попелу не ўсе паўсталі сёлы,
Хаця вясной квітнеюць нам сады
І птушак чуецца напеў вясёлы.
Ды трэба нам ісці да новых перамог!
Узважыць цяжкасці усе на ўласных плечах.
Круты пад'ём! Але няма другіх дарог,
І новы дзень ідзе нам насустрэчу.
Хай не палохаюць нас жахам перашкод,
Мы ў сілуураслі, і нас ніпто не зломіць!
Не будзем мы скрыпець, як дрэва у надломе,
Альбо марнець без сіл, нібы намокшы сноп!
Шмат цяжкасці было... Мы ўсё перамаглі.
Нас гартаваў агонь ваеннае навукі.
Дык жа не зложым мы спакойна нашы рукі,
Калі так многа працы на зямлі!

1946 г.

У палях блізка слоце канец:
Зімка ляжа пярынаю снежнай,
Статак белых, пярнастых авец
Віхр пагоніць па небе бязмежным.
А сасонку у шкло апране
Снежань звонкі і белабароды,
І чуць ветрык галінку кране,—
Зазвініць яна ў пацерках лёду.
Прыйдзе час. Сонца гляне цяплей
І растопіць лядовыя глыбы,
У празрыстых азёрах, бы ў шкле,
Замільгаюць срабрыстыя рыбы.
Абляціць пухавы агняцвет
Вербяныя чырвоныя лозы,
І, на ўвесь на абвеснены свет,
Разальюць пах свой п'яны бярозы.
Першы гром лог, папар страсяне,
Дзверы травам да сонца адчыніць.
Аб зялёнай пахучай вясне
Заклякоча бацян над лагчынай.
Паплывуць чарадой дзень за днём
Цераз ясныя неба блакіты,
І пад сонечным, цёплым святлом
Ускалосіцца буйнае жыта.
Час настане і жаць і касіць,
Лета дзень — корміць месяцы года:
Будзем дружна у працы спяшыць,
Каб мацнела багацце народа.
Каб раслі мы у сілу, як бор.
Каб, як звон, наша слава гучала!..
Будзе пахнуць мядовы чабор
На паўднёвых, салодкіх прывалах.

1946 г.

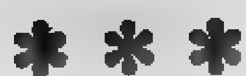

Ў поўдзень ад вёскі вясёлай гурбой
Выбеглі дзеўкі на рэчку купацца.
Хлопцаў яны прывялі за сабой
У перарыў сенакоснае працы.
Пырскі ляцелі ад плюскату цел
Смуглых, імклівых, жывых і вясёлых;
Плёс заіграў, зашумеў, і запеў,
І закружыўся у шумнае кола.
Лёгка удалі дрыжала вада,
У вочы сінь неба глядзела глыбока,
Срэбных аблокаў устала града
На краявідзе далёка...

1946 г.

Пыл узняўся на дарозе,
закруціўся слупам шэрым,
Перагнуўся,
разламаўся
і панёсся на пустыр...
Вербы, лозы і бярозы
ўсё шумяць, шумяць без меры,
Гнуць вяршыні, быццам хочуць
прытуліцца да зямлі.
А з-за лесу едзе хмара...
Падымаецца гарою.
Чорнай. Грознай. Навальнічнай...
Лес гамоніць, шапаціць,
Неспакойны і трывожны
віхр рыхтуецца да бою:
Вось сарвецца,
вось закруціць,
панясецца, загудзіць...
А на лузе — каля стога —
завіхаюцца дзяўчаты.
Пот гарачы росіць вочы,
шчок пламеніцца пажар.
Стог расце, расце ўсё вышай,
нібы ў неба ўбіцца хоча,
Покуль дождж пальецца густа
з навальнічных чорных хмар.
Вецер вырваў клок з навою,
пакаціў па сенажаці...
Зашумеў над стогам раптам
ледзяны, халодны вір,—
Лозы гнуцца,
плачуць лозы
над балотнай траскай гаццю,
Падхапіўся пыл з дарогі
і расплыўся удалі...
Піск і гоман...
Стог высокі...
А маланкі ніжуць неба,

Град танцуе танец белы,
колькі грацыі у ім!
А дзяўчаты прызацiхлі,
закапаліся у сена,
Толькі шчокі — жар гарачы,
толькі вочы — як агні.

1946 г.

* * *

Сёння дзень устаў такі багаты,
Ўвесь убраны ў павуціння шаты!..
І плывуць-плывуць у промнях сонца
Шаўкавістых нітак валаконцы.
Быццам тэлеграф, ад траўкі к траўцы
Іх вятры наўкола расцягнулі,
Кропелькі на нітках, як на лаўцы,
Пасядалі побач і заснулі...
У паветры — цеплыня і ціша,
Ветрык нават нітак не калыша.
Лес увесь у жоўтай пазалоце
Шалясціць асеннім ціхім тонам.
Апрануўся у парад чырвоны
Клён, нібы не па сваёй ахвоце,
Нібы восень ў гэты чысты ранак
Да яго прыйшла неспадзявана.
Ліпы суха шалясцяць лістамі,
Ім бярозкі ўтораць шэптам ціхім:
«Ой, ідзе, ой, надыходзіць ліха —
Белая зіма ды з маразамі.
Прыйдзе сцюжа, сцюжа, сцюжа, сцюжа,
Наша лісце паўкідае ў лужы...»
К небу ўзняты тонкія былінкі
Каласкоў: яны цяпер пустыя.
Кветкі пазгіналі нізка шыі,
А на іх павіслі павуцінкі,
І яны засохлі і счарнелі
І нібы ніколі не квітнелі.
Не сумуйце ж, ліпы, вербы, клёны,
Закрасуеце яшчэ нанова.
Ападуць лісты,
Каб зноў зялёны
Вы вясной убор адзелі новы.
Не навек жа будзе зімка тая
З лёдам, снегам, сцюжай і марозам,
Пралятуць дзянькі, як птушак стая,
Зашумяць зноў радасна бярозы.
Дзе жыццё— і смерць там быць павінна,
Змена йдзе на свеце несупынна.

Гаснуць зоры.
А на небе дальнім
Не убачыш ты пустога месца:
Новыя агні там запалалі,
І да нас прамень іх данясецца.
Сонейка за лес зайшло учора,
Сёння ўзыдзе зноў над лесам скора.

1946 г.

ПЕСНЯ

Янку Купалу

Расплываецца шырока
Веснавое песні кола,
Зачапілася за дрэва,
Па-над лесам паплыло.
Адгукнулася ёй рэха
Гулам звонкім і вясёлым
І назад чароўным спевам
Адгалоскі прынясло.
Я сальюся сваёй думкай
З хваляй той раскалыханай.
Хай мяне туды закіне,
Дзе сінеюць тоні вод.
На пляцы шырокім неба
Сіні вечар паліць іскры,
І таемна асвячае
Ён імклівы наш палёт.
Хваля гулкая нясецца
І напеўнасцю калыша
І чароўнасцю хвалюе
Непаўторнаю яна.
Толькі плыць бы так бясконца,
І не знаць дрымотнай цішы,
І гучаць у дзіўным спеве,
Як напятая струна...

1946 г.

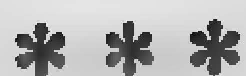

Каб магла я зоркаю гарэць!..
Зайздрасць сумам сэрца заснавала.
Мне б твае праменні, зорка, мець,—
Я б не так іх скупа рассявала.
Запаліла б іх ва ўсю я моц
І распырскала б у ноч шырока,
Аж туды, дзе дыша цёмны Сож,—
Над зямлёй Радзімы яснавокай;
Насукала б струн я залатых,
Нацягнула б на вяршыні бору,
Каб паслухаць, як на струнах тых
Бор зайграе ціхім пераборам.
Ўсю сябе з душой народа зліць,
Абысці краіну напрадвесні,
Каб усё спазнаць, усё адкрыць
І злучыць у звенні звонкай песні;
Загрымець, як той вясенні гром,
Бліскавіцамі прарэзаць хмары
І праліцца песенным дажджом
На Радзімы родныя папары.

1946 г.

БАЛТЫКА

Неба — сінька і охра.
                                    А мора — як сталь,
Пахне соллю і вострай жывіцай.
І ляжыць вось такая бязмежная даль
І ў канвульсіях ўся мітусіцца.
І чаго не хапае, раз'юшанай ёй?
І чаго яна корчыцца гэтак?
Мо таму, што зіма? І што дні карацей?
Што згарэла на сонейку лета?
Быццам вока, слязьмі налітое да дна,
Хваля йдзе у зыбучым уздыме
І мацуецца з болем, дрыжыць, як струна,
Калі смык яе гукам абніме.
Ўрэшце кінецца з громам на бераг круты
І самлее у гэтым абвале...
І, разбітую, бераг адкіне у тын,
Не адчуўшы спагады, ні жалю.
Там падхопяць яе і падцягнуць назад,
І шумяць, і плывуць, і нясуцца...
І адкуль гэты ўздым? І чаго гэты спад?
І нашто ў такой роспачы б'юцца?

1946 г.

ЗІМОЙ

Ўжо сонца бялёсыя вейкі самкнула
І цені ляглі на прастор.
Над хатаю супяцца сосны панура,
Як быццам замёрз нават бор.
Жар палкі ідзе ад цаглянай ляжанкі,
Прыветна ірдзіцца агонь.
Шуміць самавар. І пара са шклянкі
Цяплом волкім дыхае ў скронь.
А ёсць у нас край, дзе ні снегу, ні сцюжы,
Ні гэткіх марозаў няма.
Цяпер там квітнеюць чырвоныя ружы
І дыхае цёпла ліман.
Там пальмы растуць, прамяністае лісце
Узняўшы у неба блакіт,
Мімозы спускаюць пахучыя кісці,
Устаўшы кустамі ракіт.
Джыгіт чарнавокі з прыгожай грузінкай,
Гартанныя зыкі зуры,
Гарачы уздым агнявое лезгінкі,
Таемныя ўздыхі вясны...
Зіма, знаць, таксама сумуе аб гэтым:
Таемна, як быццам у сне,
Малюе мімозы, гірлянды, букеты
І пальмы — ў мяне на акне.

1946 г.

8 Зак. 1506

ПАЛЬМА

Пальма! Распырснуты веер зялёны,
Ўзняты праменнямі к ясным блакітам.
Зубчата-стрэльчатых веццяў карона
Дожджыкам цёплым рупліва абмыта.
Свеціш ты блікамі яснага сонца,
Лісце раскінуўшы вольна, шырока...
Госця паўдзённая ў нашай старонцы.
Вабіш красою ты нашае вока.
Ці ж не сустрэлі цябе мы гасцінна?
Побач з бярозкаю белай пасадзім.
Росы асыплюць твой стан і галіны,
Будзеш расці, ненаглядная, ў садзе.

1946 г.

ДУБ

Дуб зялёны узняўся, нібы волат магутны.
Ціха шэпчацца лісце, нават зблізку нячутна,
І вяршыняю гордай ён зусім не хістае,
А ўгару яе ўзняўшы, як карону трымае.
Сонца песціць вяршыню, цёплы дождж яе
мочыць.
Дуб стаіць нерухома і за хмарамі сочыць.
Над ім буры грукочуць, над ім плавяцца зоры,
Ён не ведае страху, ён не знае пакоры.
Каля дубу бярозка узнялася высока,
Белакорая станам і ліствой яснавока;
Залаціцца на сонцы кучаравае вецце,
Зіхацяць завушніцы, нібы пацеркі свецяць.
Хіліць голаў бярозка да зялёнага дуба.
Люба побач стаяць ім, прыгожым, ой люба!..

1946 г.

Сягоння сонца глянула з-за хмар,
Такое яснае здалося, як ніколі,
І болей зелянейшым стаў папар
Пасля дажджу, што падаў без патолі.
Стаяць лужайкі мутнае вады,
А сонца чыстае у поўным бляску
На поле разлілося, на сады
І свеціць нам гарачай, чыстай ласкай.
Свяці нам, сонейка! Цяплом дыхні!
Занадта шмат вісела хмар над светам.
І мы пасля халодных навальніц
Праменнямі тваімі не сагрэты.
Ды верым, моцна верым мы табе
І паглядаем на цябе з надзеяй,
Што ты пры першай веснавой сяўбе
І нас і нашую зямлю сагрэеш.

1946 г.

ЛЯСНОЕ ВОЗЕРА

Там, дзе збегліся гонкія дрэвы цясней,
Праз расніцы зялёнай асокі
Углядаецца ўвысь,
Небнай высі сіней,
Задуменнае возера вока.

Над вадою навісла паўдзённая ціш
І трапечацца ў сонечным бляску.
Не узнімецца птушка, не выгляне мыш,
Цішыня навакол, як у казках.

Толькі тонкія крыллі лясных матылёў
Шалясцяць ледзь прыкметна у хмызе.
Ды часамі ўздыхне малады вербалоз
Над вадой, што замерла унізе.

Але зранку,
                    на сцежках, што йдуць цераз бор
Да вады, тут застаўся адбіты
Нейкі тонкі малюнак, як дзіўны узор:
Гэта след ад звярыных капытаў.

Йшлі тут дзікія козы, кабан і ліса,
Заяц след палахлівы пакінуў.
Цецярук-прыгажун — сіняпёры касач
На сцяжыну пяро сваё скінуў;

Тут бабёр на палац свой бярвенні валок,
Воўк цягаўся на золку з ваўчыхай,
І мядзведзь тоўстай лапай садраў сівы мох,
Да вады саступаючы ціха,

Каб, удосталь напіўшыся, зікнуць між дрэў
У імглістай заслоне туманаў...
У той час у бары галасіста звінеў
Спеў птушыны, вітаючы ранак.

1946 г.

Праз рэшата цяжкіх, вадой насмяглых хмар
Дождж льецца без канца.
Заліў увесь абшар.
Слюдой танюсенькіх, нязначных валакон
Сцякае, сочыцца па шкле сівых акон,
Як быццам плача свет...
Гляджу —
здаецца мне,
Што лета цёплае прайшло у нейкім сне...
. . . .
А ўчора
у квітнеючы абшар
Лілося сонца, як праменны жар,
Рака смяялася. Мы йшлі на сенакос.
Я сена віламі ўскідвала на воз,
Ты воз той ладаваў і усміхаўся мне...
Наяве ўсё было ці мо у нейкім сне?

1946 г.

БОР ШУМІЦЬ

Люблю я ў лес пайсці адна. Ў наплыве дум
Люблю прыслухацца, аб чым гамоняць дрэвы.
У дрэва кожнага адметны, ўласны шум,
Настроены — яму ўласцівым толькі — спевам.

Як быццам гусельных былін шырокі сказ —
Шум соснаў залатых, глыбокі, зважны, чуткі.
Напоўнены па край якімсьці цёплым смуткам,
Ён грудзі наліваў натхненнем мне не раз.

У елак гук другі — прасцейшы, дамавіты,
Ён ноты нізкае: ў аркестры — кантрабас.
Скрыпічны соснаў лад, дзе-недзе ў тэкст уліты,
Вядзе кароткі свой і сухаваты сказ.

Грукоча хмурна дуб. Так часам дзед стары
Бурклівы бай вядзе сваім малым унукам.
Трасецца чуб сівы, узносіць дагары,
Як моцныя сукі, мазолістыя рукі.

Асіна ўся дрыжыць, як горкая ўдавіца,
Пялешчуцца лісткі, ў іх б'ецца боль і жах:
Адна яна, адна... Куды ёй прытуліцца?
І адзіноты сум калоціцца ў лістках.

Дзяўчынкай маладой бярозка з краю ўстала,
Шуміць, пяшчотная, і свеціццаліствой.
Сярожкі золатам праменяцца на ёй —
К ёй светлая пара кахання завітала.

У дрэва кожнага свой выгляд, мудры шум,
Напоўнены — яму ўласцівым — рытмам спеву.
Люблю я слухаць, як шумяць у лесе дрэвы
Пад гаману маіх разважных дум.

1946 г.

ВОСЕНЬ

Тужыць вятрыска між ніў апусцелых
І распачліва галосіць.
Гоніцца з ворахам лісцяў зжаўцелых,
Злосны на шэрую восень.
Летам любіў ён гайдацца свабодна
Ў хвалях зыбучага жыта.
Плыць у калысцы упруга-лагоднай
Коласаў зернем налітых.
Пахамі цёплымі мяты нагрэтай
Сонна палі патыхалі.
Потым — камбайны прыйшлі на палетак,
Жыта паспелае зжалі.
Знята усё. Пачарнелі наўкола
Сумныя, мокрыя гоні.
Тужыць вятрыска. Яму невясёла
Ў голай пустэчы сягоння.

1946 г.

* * *

I

Далёка за вёскай іграе гармонь,
То звонка, то ціха, працяжна.
Мы выйшлі з табою — далонь у далонь,
Ты ў вочы глядзіш мне уважна.

«Я думаў, няўжо не пазнаеш мяне,—
Сказаў ты з усмешкай лагоднай.—
Я доўга пражыў у чужой старане,
Свая мне тым больш стала роднай...

А ты як жыла?..» Помню вечар такі...
Стаялі мы побач ля мора.
Плылі параходы, і іх аганькі
Хісталіся ў шызых прасторах.

Маяк загараўся штохвілю і гас,
Мігаючы вокам чырвоным,
А з палуб далёкіх ляцелі да нас
Мелодый святочныя тоны.

У парку прыморскім згусцілася цьма.
І ў гэтым чароўным сутонні
К табе галавой я прынікла сама,
Адчуўшы твой подых на скроні...

Ты скора паехаў кудысь на заход,
У энскі атрад пагранічны,
А потым — пісаў, два-тры разы у год,
Аб нашым спатканні нязвычным.

І — раптам замоўк.
Прахадзілі гады.
Прыцьмілася прошласць сутоннем,
І сцерліся ўсе успамінаў сляды,
Каб зноў уваскрэснуць — сягоння.

Забытыя годы чаргою ідуць
І сэрца ўспамінамі раняць...
Ўсё шчасце жыцця — і ліхую бяду —
Я бачу, нібы на экране.

II

Спаткала ў жыцці я такую любоў,
Якая не многім даецца.
Як казка, як чары праменныя слоў,
Яна апавіла мне сэрца.

Як добра, як шчасна мы з любым жылі
У тыя нялёгкія годы,
Калі мы з разрухай бой трудны вялі,
Ў баях адстаяўшы свабоду.

Тады нам не раз не хапала ўсяго
І хлеба падчас не хапала,
І ўсё ж — у каханні бязмежным яго
Мне шчасце нязменнае ззяла.

Мы так працавалі! Ён быў аграном,
Наладжваў паўсюды калгасы,
Я — сына расціла, ўладкоўвала дом,
Хапала і сіл мне і часу

З любімым да позняе ночы сядзець,
Яму памагаючы ў працы.
Мы звыклі ўсім цяжкасцям ў вочы глядзець,
Нічога ў жыцці не баяцца.

Казаў мне любімы: «Да шчасця ідзём
Цяпер гуліверaўскім крокам,
Пры гэткім уздыме працоўных людзей —
Ад нас камунізм недалёка!..»

А потым... Прыйшла тая чорная ноч,
Зацьміўшая дзень наш багаты,
Пагасіўшы ззянне праменістых воч,—
Любімага вывелі з хаты...

Пайшла працаваць і ўсю сілу душы
У працу — для шчасця народа —
Уклала... І толькі ў начное цішы
Я плакала — доўгія годы...

Вось так я жыла... А цяпер — памаўчым,
І больш не пытайся, мой дружа...
Час — доктар, умее ён раны лячыць
І сэрца, змярцвелае ў сцюжы.

1947 г.

Ярка над Іслаччу зоры гарацЬ,
Водбліскі іх зіхацяць на траве.
Глуха, як бубны, бярвенні бубняць —
Лес сваім ходам да мора плыве.

Вогнікі скупа блішчаць на плытах,
Чуецца песня далёка ўначы,
Лёгка лунае ў паветры, як птах,
Быццам ад хлопцаў не можа ўцячы.

Хлопцы звязалі бярвенні ў плыты,
Гоняць іх смела удаль-далячынь.
А над ракой навісаюць масты,
А пад мастамі бушуе быстрынь.

Трэба мець вока на хібах вады,
Трэба руку капітанскую мець:
Ёсць непраходныя ў хвалях хады,
Можна і ў процьму з плытом паляцець.

Толькі плыты праганяў тут не раз
Наш атаман — плытагон малады.
Ды вось ні разу ў вірах не завяз
І не збаяўся таемнай вады.

1947 г.

Рэчка смяялася...
Смех зіхацеў,
Ў дробных падскоках на плыні ірдзіўся.
Ты — пераплыць да мяне не хацеў,
Ты — над абрывам спыніўся.

Сонца іграла разлівамі струн,
Конікі ў жыце узнялі трывогу,
Дым ад кастра закурыўся над логам,
Воблакам плыў на гару.

Рэчка смяялася... Смех зіхацеў,
Смех дрыгацеў на выносістай хвалі.
Ты паглядаў на мяне з тваёй далі,
А пераплыць да мяне не хацеў...

Я на пясок залацісты лягла,
Мяккі, шаўковы, глыбока прагрэты;
Ліў на мяне ён патокі цяпла,
Быццам мяне прыгалубіла лета.

Рэчка смяялася... Смех зіхацеў,
Смех у падскоках вясёлых ірдзіўся.
Сон на павекі мне ціха зляцеў.
Ты мне чамусьці прысніўся.

1947 г.

ГАДЗІННІК

Стары наш гадзіннік вісіць на сцяне,
Цік-так і цік-так ён шапоча бяздумна,
А колькі ўсяго ён нагадвае мне...
Гляджу на яго — і мне робіцца сумна:
Ён цікаў вось так і ў маёй маладосці,
Сынок мой тады быў дзіцёнкам малым,
А той, хто нядоўгім у доме быў госцем,
У снах толькі к нам ходзіць з нябыту імглы.
Ён сам і купіў той гадзіннік у хату,
У новую хату — як радасць прынёс...
А воч яго шэрых у вейках махнатых
І сёння ўспомніць мне трудна без слёз.
Жылі як у казцы сям'ёю шчаслівай,
І сын наш — уцеха бацькоўская — рос...
Так часам сад кветны — прыгожы на дзіва
За ноч адну згубіць без жалю мароз.
Бяздушна гадзіннік адлічваў гадзіны,
А годы цяжкія над намі цяклі...
Спачатку — айчыннай вайны ліхалецце,
Йшлі людзі на бой і на смерць людзі йшлі,
Фашыстаў змяталі, як бруднае смецце,
З свяшчэнных прастораў савецкай зямлі.
Народ наш вайной не хадзіў на нікога,
А б'ем мы таго, хто нарушыць спакой —
Хай будзе усім векавой асцярогай
Бясслаўная гібель фашысцкіх палкоў.

1947 г.

ЗЕМЛЯКУ

Зямляча мой, дзе б ты ні жыў,
Народ цябе, як брата, прыме,
Калі Радзіму ты любіў,
Калі не здрадзіў ты Радзіме.
Была вайна — быў горкі час...
Па свеце раскідала доля
Ад Беларусі многіх вас
У край чужы, дзе ты без волі.
Я ведаю, не проста вам
Са звычным бытам развітацца,
А можна ж, жывучы і там,
Заўсёды беларусам звацца.
Калі Радзіму ты любіў,
Калі не здрадзіў ты Радзіме,
Народ цябе, як брата, прыме,
Дзе б ты ні жыў, дзе б ты ні быў.

1947 г.

Я хвілі гэтай не забуду...
Суровых слоў сказаўшы шмат,
Што годы не звярнуць назад,
Такога не бывае цуду!
Ў любоў не веру я тваю,
Дык да яе няма спагады,
Што я свабодзе маёй рада —
І гэту радасць не таю...
У крэсле моўчкі ты сядзеў,
Твой погляд трудны рэзаў грудзі...
І боль там быў, і сум, і гнеў —
І воля, што парывы студзіць...
І — раптам штось бліснула ў воку!
І цяжка, цяжка стала мне...
У воч тваіх глыбокім мроку
Набраклі слёзы ўглыбіне!
Жах ахапіў мяне!
Ты плакаў, ты!
Які не ведаў, што такое слёзы!
Прагляне сонца так, праз стужу і марозы,
І веснавеем зашумяць кусты...
Як вецер хіліць ў дол траву,
К табе я сэрца прыхіліла,
Абняўшы плечы, галаву,
Я да сябе іх прытуліла.
Заціхла ўсё... Без дум, без слоў,
З'яднаныя адным парывам,
Ўявілі мы: жыве любоў!
І будзе жыць, пакуль мы жывы.

1948 г.

Помніш? Музыкі да нас даляталі гукі,
Шалясцеў пяшчотліва каля ног прыбой,
І без слоў спляліся ў нас самі нашы рукі,
І ты ціха мне шапнуў: «Добра мне з табой!»

Потым лёс цябе удаль з гор тваіх закінуў.
Ды сустрэчу нашу мы ўспомнілі не раз,
Грэла сэрца нам цяпло гэтых успамінаў...
Ды — дзяліла нас жыццё, не спытаўшы нас.

Хоць праз далі мы з табой і сягоння дружым,
Час прайшоў — і змены ён, дружа мой,
прынёс...
Нараканнем познім далі не асмужым.
І — пішу апошні раз...
Ну, не трэба слёз!

1948 г.

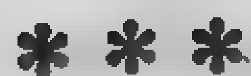

Прыйдзі сюды! Прыйдзі так проста, як учора,
І ціха сядзь пры мне... І не кажы ні слова!
Люблю я памаўчаць, калі душа гаворыць
І льецца ў шчыры верш яе нямая мова.

Ўзнікае успамін, як ніць з клубка віецца,
Ўстаюць з мінулага дні, месяцы і годы...
І ўсё жыццё маё шырокай хваляй льецца,
Як роднай Іслачы плылі ў дзяцінстве воды.

Ты ўвёў мяне ў той свет, дзе дум высокіх кола
Гучыць мелодыяй у вобразах дзівосных...
Радзіма сніцца мне — яе гаі і сёлы,
Шыр каласістых ніў, лугі ў рамонках росных...

І песня ўжо гучыць і просіцца у словы,
І словы у радкі кладуцца, быццам самі...
Як добра мне з табой!
Пачуццяў шчырых мова
Бязграннасць вобразаў адкрыла перад намі.

1948 г

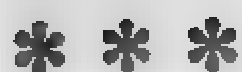

Кветка бэзу — у росквіце пышным,
Яшчэ сонейкам дня не сагрэта.
Дзе цвіла ты ў куточку зацішным?
І прыйшла ка мне свежым букетам.

Хай сабе людзі кажуць, што хочуць,
Я букет прыгарнула да сэрца,
Утапіла ў ім твар мой і вочы,
Можа, хтосьці закпіць, засмяецца —

Толькі мне гэта будзе ўсё роўна,
П'ю я шчасце у бэзавым паху...
Маё сэрца каханнем так поўна,
Што няма ў ім ні жалю, ні страху!

1948 г.

Песняй не таргуем мы «на вынас»,
Песня — гэта сцяг у нас рабочы,
Яна гімнам ў нас гучаць павінна
І заўсёды перад строем крочыць.
Мы спяваць па найму не умеем,
Не гучаць за грошы нашы ліры.
Мы — як сейбіт зерне — песні сеем,
І яны ў народзе ўсходзяць шчыра.
Яны вольныя у нас — бясконца...
Як той вецер на світанні свежы,
Ўдаль, ушыр, увысь — ляці да сонца!
Ніхто крылляў песні не падрэжа.
Калі песня шчырая — у сэрцах
Адаб'ецца адгалоскам шчырым,
Ёй далёка рэха адгукнецца
У народных, у глыбокіх вірах.
І прабудзіць волю да змагання,
І запаліць той уздым агнёвы,
Што сягоння ўзносіць рыштаванні
Ў бурных тэмпах нашай адбудовы.

1948 г.

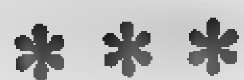

Ты мне не гавары, што шмат у нас не так,
Што зроблена не ўсё падчас не так, як трэба.
Што сёння чалавек стаў не такі дзівак,
Каб працаваць за грош ці за кавалак хлеба...
Не гавары мне так!
Я помню, йшлі на бой
За наш савецкі край галодныя салдаты...
Да і ты сам не раз — і я не раз з табой
Пасля работы йшлі галоднымі дахаты.
А бачыш — што ўзышло з такой народнай працы?
Які імклівы ўзлёт, якія дасягненні.
Год пяцьдзесят — і зрок не можа ўжо угнацца
За ходам нашых спраў...
Народу верыў Ленін!
Мы пралажылі шлях — шырокі, як абрус,
Далей той весці шлях дзяцей мы навучылі.
Матае недзе там ці не — на злосны вус
Наш недруг, толькі нас не спыніць ні на хвілю...
Мы ведаем — яшчэ ў нас шмат чаго няма,
Не ўсё падняць зараз як трэба давялося,
А толькі вецер бур паход наш не стрымаў,
Хоць шмат перацярпець нам труднага прыйшлося.
Ты не палохайся, хоць сапраўды цяпер
Замала ў нас дарог для аўташын прыгодных,
Ў нас будзе ўсё, ты знай, ты мне душой павер,
Працуе на ўсю моц народ наш благародны.
Ён падпіраў плячом зямлю у трудны час,
Гатоў быў сам аддаць кусок апошні хлеба,
Каб пяцікутных зор бляск светлы не загас,
Умеў ён здавальняць нічым свае патрэбы.
Чаму ж цяпер, калі жыццё у нас пяе,
Як рэчка, скінуўшы аковы, ледаходам
Гаворыш з болем ты пра роздумы свае?
Ты вер, ты крэпка вер у моц свайго народа
І ў сілы ўласныя, мой дружа, моцна вер!

1948 г.

БУДУ МАРЫЦЬ АБ ІМ

Заспявай, мая родная, песню маю,
Што калісьці спявалі з табою...
Я дум светлых сваіх прад табой не таю,
Ў сэрцы кволіцца ціха любоў...
Ён мне слова кахання так ціха шапнуў,
Быццам шэлест прабег па траве...
Цёплы вецер вясны мне ў вочы дыхнуў
І кружаліць пайшоў па Маскве...
Дзень стаў дужа прыгожы. Святлом і цяплом
Ахінуў ён зычліва мяне.
Не! Ніколі так добра мне жыць не было,
Не любіла я гэтак раней...
Заспявай! З тваёй песняй хачу я паплыць,
Як на крыллях, за шчасцем маім...
Буду марыць аб ім і сны светлыя сніць...
Лёс звязаўшы — з другім...

1948 г.

Кінь ты, дзяўчына,
Яго кахаці —
Ён мае жонку,
Ён мае маці.

Ён мае дочку,
Ён мае сына —
Нашто чужая
Яму дзяўчына?

Ён чарнабровы,
Статны, прыгожы,—
Словам і зрокам
Цябе заварожыць.

Ды ён ніколі
Сям'і не кіне!
Ой, цяжка будзе
Беднай дзяўчыне!

Ён сабе жарты
З табой жартуе.
Толькі ж ці жартам
Возьмеш такую?

Такой каханнем
Сагрэеш грудзі,—
Вернаю жонкай
Век яна будзе!

Як гаспадыняй
Стане у хаце —
Будзе там шчасце
Песні спяваці.

Такой — за радасць
Дзявочай волі —
Даць трэба праўду,
Даць трэба долю.

1948 г.

ТУЖУ ПА ТАБЕ Я

Тужу па табе я...
Так марыць аб хмарцы пустыня.
Зямля так у спёку расы жыватворнай чакае.
Ці дзень загарыцца, ці вечар апусціцца сіні,
Ад гэтай тугі я спакою не маю.
Цяпер ты далёка. І працай адказнай заняты.
З пуцёўкай райкома — працуеш на Ўсходзе Далёкім...
Я часта сачу, як імкнуцца у бок той аблокі,—
Туга мая гоніць туды іх ці вецер крылаты?
Ты пісьмаў не пішаш.
Ні слуху адтуль, ані весткі.
І дзе ж табе ведаць тугі маёй цяжкую сілу,
Адкуль табе знаць, што цябе я навек палюбіла,
Таму толькі ночы бяссонныя сведкі.
Хоць слоўца б дайшло. І калі ты прыедзеш дадому?
Штодзень вашы хлопцы прыходзяць да нас на
гулянкі
І песні пяюць, беларускія нашы вяснянкі.
Я толькі насустрач не выйду нікому, нікому...
Тужу па табе я. Так хмаркі чакае пустыня,
Зямля так у спёку расы жыватворнай чакае,
Ці ночка падзе, ці світанак узнімецца сіні —
Ад гэтай тугі я спакою не маю.

1948 г.

НА ПАЛЕССІ

Там, дзе калыхалася дрыгва,
Дзе рыдаў апоўначы кулік,
Выплыла мурожная трава
І схіліўся радасны мятлік.
Дзе шумелі сосны ў вышыні,
Дзе кусціўся векавечны мох —
Жыта буйнае плыве ка мне
Скрозь бязмежны зааранны лог.
Дзе у пушчы хата лесніка
Адзінокі падымала дым —
Горад белы глянуў ў сіні скат,
Ў хвалі серабрыстае вады.
Дзе прагніўшая ляжала гаць,
А на ёй куляўся з грукам воз —
Шыны мякка па шашы шуршаць —
Едзе з зернем залатым абоз.
Хто балоты гэтыя асушыў?
Хто засеяў зернямі палі?
Хто ўладар багатых гэтых ніў,
Дзе калісьці бедна мы жылі?
Доля ў край наш не сама прыйшла,
Ўзяў яе з баямі чалавек.
Над Радзімаю зара ўзышла —
Каб свяціць нам радасна ўвесь век.
Ранак тчэ ружовыя смугі,
Распыляе іх увысь, ушыр...
Будзь шчаслівы, край мой дарагі
І народ мой, волат, багатыр.

1948 г.

СОНЦА

Сонца маё, сонца,
Звон, цяплом наліты!
Звоніш ты бясконца
Каласамі жыта.

Шлеш праменняў россып
На зямлю старанна,
Апусціўшы косы
Аж да траў духмяных.

Гостра пахне глеба
Прагаю нясытай —
Выліцца ёй трэба
Буйнародным жытам.

Нарадзіць ёй горы
Залатой пшаніцы.
Вось — плыве, як мора,
Стала каласіцца.

Гостра пахне ніва
Буйным пладароддзем,
Для людзей шчаслівых
Яна шчасце родзіць.

Вось — ляжыць у сонцы,
Промнямі прашыта,
І шуміць бясконца
Каласамі жыта.

1949 г.

* * *

Я так доўга была адзінокай —
Маё шчасце вайна здратавала.
Ты ўвайшоў нечакана сягоння,
Ну, а я — быццам долю спаткала.

Што з табой увайшло ў маю хату?
Успаміны з мясцін маладосці,
Постаць друга ў шынелі салдата.
Як прыемны мне гэтыя госці!

Дык жа сёння нязвычнае ранне,
Промні шчасна дрыжаць залатыя,
Накрываем мы стол для снядання,
Бачу я твае рухі жывыя.

Не ідзі ты сваёю дарогай!
Хай яна ў адзіноце снуецца...
Я чакала... З надзеяй чакала,
Што ля хаты маёй, ля парога
Маё беднае шчасце прачнецца.

1949 г.

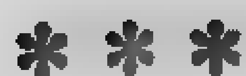

Абмежавана зместам слова.
Занадта бедны наш язык.
Пявучых струн — багата мова:
Хвалюе сэрца кожны зык.

Пальюцца гукі — жах агорне...
Іх глыбіня — як акіян,
Як неба тонь у час вячорны,
Якім бязмер ва ўладу дан.

Душа бязмеру аддаецца,
Прад ёй узнікне зорны шлях,
А сэрца гулка-гулка б'ецца,
І сэрцу цесна у грудзях.

1949 г

ЖУРАВІНЫ

Ўюцца над мохам цянюткія вецці,
Дробныя кветкі, як зорачкі, свецяць.
Потым, на ложку пуховага моху,
Родзяцца перлы — што зерне гароху.

Срэбную россып іх ветры абвеюць,
Ў сонцы асеннім яны ружавеюць,
Ціха ляжаць, нерухома і сонна,
На белым моху раскінуўшы гроны.

Подых зімы, свіст шалёнай завеі
Ціхі спакой над балотам развее.
Гроны ляжаць, быццам срэбныя слёзы,
Сцятыя жорсткай рукою марозу.

Лёд іх сціскае, калоціць завея,
І чырванеюць яны, саладзеюць
І даспяваюць у горы сцюдзёным,—
Не ў дабрабыце, спакойным і сонным.

1949 г.

КРАІНА САВЕТАЎ

Ты —маці свабоды, Краіна Саветаў,
Ўсе ведаюць гэта.
Не толькі савецкім шчаслівым народам
Патрэбна свабода!
Патрэбна яна усім людзям на свеце,
Ўсёй нашай планеце.
Ты чуеш, у ночы ёсць звон несціханы —
Збіваюць кайданы!
Хапіла рабам і насільства і болю,
Ім хочацца волі!
Каб збыцца пагарды, знявагі і здзеку
І стаць чалавекам,
Мы чуем, як негры крычаць ў Алабаме:
«Не будзем рабамі!..»
Паўсталі народы, ідуць з ліхалеццяў
Па цэлай планеце,
І будзе іх доля шчаслівай і гордай
Без «сэраў» і «лордаў»...

1949 г.

НА ЗАСТАВЕ

Над гарой зарніцы плавяцца,
Не відаць на небе зор.
Толькі хмары кучаравяцца
Над нямым бязлюддзем гор.

Нам сцюдзёна пад палаткаю.
Навакола цішыня...
Ты прывычнаю ухваткаю
Асядлаў свайго каня.

Конь прадзе вушамі чуткімі,
Косіць вогненны пагляд,
Церушыцца шчэбень грудкамі
З-пад капыт, як вадаспад.

Едзеш ты ў імжу малочную,
У далёкі свой дазор,
Дзе блукаюць цені змрочныя
Між высокіх шпіляў гор.

Дарма неба ў хмарах хмарыцца,
Страшыць бліскамі зарніц.
Дрэннае нішто не здарыцца —
Мы не дрэмлем ля граніц.

1950 г.

* * *

На папары заараным рандалі нажамі рэжуць
Пласт шырокі, пласт дзярністы, што прасцягся
аж да хмар.
І узносіцца угору пах зямлі разрытай свежы,
І ўздыхае пад нажамі імі ўзрэзаны папар.

Галкі чынна крочаць следам, падбіраюць штосьці
ў дзюбы,
Гаспадарліва і рупна аглядаючы раллю,
Севакі ўжо прачышчаюць у сявалак лёгкіх трубы,
Каб лягло раўнютка зерне у нагрэтую зямлю.

А людзей няшмат на полі. Ў кожнага загад асобны.
У сявалак ад насення распіраюцца бакі.
Урачыста, як прыстала гаспадарным хлебаробам,
Правярае брыгадзір наш ўсе радкі і ўсе раўкі:

Можа, часам сыплюць густа, і расточкі, ўстаўшы
шчоткай,
Не падымуцца угору і не вырастуць як след,
Мо зусім няма засеву, як зямлёй заб'ецца лётка,
І радок не ўкрые зелень — хоць і ёсць сявалкі
след.

А зямля ляжыць пад сонцам і пахучым парам
дыша,
А на ёй радкі раўнютка пралягаюць аж да хмар,
Быццам тут народ паэму аб народным шчасці піша
І прад намі аркуш белы — не узораны папар.

1950 г.

СЦЯГІ, ЯК ЗОРЫ

Кастрычнік сонечна ідзе
Па вуліцах Масквы, па плошчах.
Над галавамі у людзей
Сцягі, як зоры, ён палошча.
Заліты вуліц берагі
Калонамі людзей шчаслівых,
Ў дзень гэты, сэрцу дарагі,
Масква, як песеннае дзіва...
На Краснай плошчы Маўзалей,
Дзе спіць сном вечным родны Ленін,
Праз шлях змагання і надзей
Ён нас давёў да вызвалення —
І далі гэткія адкрыў,
Якіх ніколі мы не зналі...
І нас усіх узняў парыў
Здабыць і новых даляў далі.
Таму аж свеціцца прастор
Такім вясёлкавым прадвеснем,
Таму вышэй крамлёўскіх зор
Масква раскалыхала песні.

1950 г.

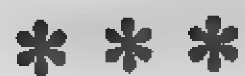

На прыволлі, сярод поля, у праменнях ясных сонца,
Ў звон прадвесня лійся, песня, песня радасці жыцця,
Аб вялікіх, слаўных дзеях арлянятаў-камсамольцаў,
Слаў палёт іх смелай думкі, жар жывога пачуцця.
Гляньце! Арміяй вясёлай йдуць саколкі і саколы
З гарадоў, пасёлкаў нашых, з-пад калгасных,
родных стрэх
Разбудзіць над пусткай цішу...
Йдуць з пуцёўкай камсамола,
Каб гудзеў там шум матораў, звонкі спеў,
вясёлы смех.
На прасторах стэпу гладкіх забялеліся палаткі,
Ля палатак дым шугае, разгарэліся кастры,
Тут і хлопцы маладыя і прыгожыя дзяўчаткі
Плугі-бараны рыхтуюць, правяраюць трактары.
Ў полі шчэ снягі бялеюць. Толькі у даліне
мглістай
Ручаі звіняць і вецер гне сухія кавылі...
Скора трактар навасёла тут падніме пласт
вячысты,
Ўзвіхрыць нетры сном скаванай, нечапанае зямлі.
Лёг бяскрайна стэп шырокі, не агледзіш яго вокам,
Не аб'едзеш даль прастораў і праз месяц на кані,
Абляцець яго адразу не здалее быстры сокал,
Ні арол, што стэп пільнуе з недасяжнай вышыні.
Камсамольцы! Вам пад сілу за такую справу
брацца,
Засявайце вы зярняты ў першародныя пласты,
Не кавыль сухі — пшаніца будзе ў стэпе
калыхацца
І шугаць, як у разводдзе, ўсплёскам сцёблаў
залатых.

1950 г.

Паэма

ПА ТРАСКІХ ГАЦЯХ

Костачка сягоння ўстала рана,
Калі водар з лесу плыў духмяны
І чуць узышло над лесам сонца
На ружовай, пухкае пялёнцы...
А праменны зайчык ўжо на ложку,
Скокнуўшы, заласкатаў ён ножку.
Пазяхнула дзеўчынка спрасонку:
— Ты чаго ласкочаш мяне, сонка?..
Дома пуста. З лапкаю паднятай
Кот ганяе мячык сярод хаты,
Певень хутка шугануў за дзверы,—
Нездаволен нешта пецька шэры,
Ўзняў высока грэбень свой чырвоны,
Ко-ко-ко... крычыць сярдзітым тонам.
Костачка спусціла к долу ножкі
І саскочыла ціхутка з ложка.
Нацягнула на сябе сукенку —
Ззяў сіняк над праваю каленкай,
Гэта ўчора, ўпаўшы на палена,
Збіла Костачка сабе калена.
На дварэ было таксама пуста.
Толькі парсючок, маленькі, тлусты,
Рохкаў ля сцяны ў салодкай стоме,
Ды грабліся куры у саломе.
За дваром адхон жаўцеў пясчаны,
Склеп у ім. Са склепа кожны ранак
Маці несла буракі, капусту,
Бульбу, моркву...
Жвір з лагодным хрустам
Сыпаўся на Костачкіны ножкі
З рыхлае, пясчанае дарожкі.
А за ўзгоркам бор стаяў сасновы,
Меднастволы, зеленагаловы
І па насыпе ішла дарога.
Дрэвы выраcталі на адлогах,
Дуб, арэшнік, вербы і рабіны,
А над імі — соснаў верхавіны.
Йшла дзяўчынка сцежкаю. А дрэвы
Нахіляліся над ёй са спевам,
З нейкім сумным і таемным шумам,

Быццам бор стары аб чымсьці думаў
І шумеў ў задуме зволькна, ціха...
Ці мо спаў — і ў сне вось гэтак дыхаў...
Злева, ўнізе,— мох, кусты, балота,
Журавіннік, пікі ачарота,
Мухамораў — нібы хто натыкаў...
Камароў і мошак там — без ліку,
Над дарогаю таўкуцца слупам,
Быццам хто праз сіта сее крупы.
У вадзе расселася асока.
А над ёй лазіннік. Далей, збоку,
Жоўтым вогнікам скрозь мхі імжыцца
Пышная купава, чамярыца,
Воўчы бэз, чарнічнік жаўтаваты
Паміж елак сініх і кашлатых.
А направа над дарогай — сосны...
Зрокам не дастаць карон выносных,
Ствол мядзяны, чуць хістаюць станам
Ў зелень кучаравую прыбраны
І гудзяць — як гуслі-самагуды,
Урачыстым, лётным, спеўным гудам.
Ў лесе шумна. Птушкі — ранку рады —
Сыплюць шчэбет, звонкія рулады,
А туман яшчэ вісіць на дрэвах,
Нібы спіць пад звонкі посвіст спеву,
Апавіўшы шызай дымкай вецці,
Быццам ноч яшчэ стаіць на свеце.
Збоку выглянуў жаўтавы промень,
Ён праслізнуўся жывы, рухомы,
І рассыпаўся ў дрыжачых росах,
На арэшын буйналістых косах,
На лазінніка зялёнай грыве
І расцвіў праменіста і жыва.
Костачка стаяла на дарозе
У нямой, зачараванай позе,
Не магла дзяўчынка зварухнуцца:
Промні шчодра сыплюцца і льюцца,
Расквітаюць палка на галінках...
У ажурнай фэразі рабіна
Раскідала маладыя вецці
І таксама пацеркамі свеціць.

Уражанні дзяцінства! З поўнай сілай
Вы ў душы жывеце да магілы.
Раз адбіўшыся ў душы дзіцячай,
Будзеце ўсё жыццё маячыць
Ў памяці адбітна і яскрава,
І не мае час над вамі права.
Пройдзе век. У старасці глыбокай
Слых ступее, мгла засцеле вока,
Памяць — як трава на сонцы звяне,
Што было учора ў ёй, не ўстане,
А дзяцінства ўражанні там жыва
Ўсе свае хаваюць пералівы.
Ты крані, і выйдуць на сустрэчу
Успаміны з галавы старэчай,
І язык, пад дахам тых уражань,
Аб стагодняй былі ўсё расскажа,
Усё прыпомніць, да здзябла малога:
Ўсё жыве у галаве старога.
Так і ранак краскамі багаты
У душы дзіцячай, чулай, узнятай,
Вобразам праменістым адбіўся:
Ўсё жыццё у снах ён потым сніўся
І малой і сталай ужо Кастусі
Уяўленнем роднай Беларусі.

Ў Костачкі браты былі і сёстры:
Эдзік — хлопчык смелы, бойкі, гостры.
Ён чытаць любіў. Чытаў запоем.
Ўсюды кніжкі ён насіў з сабою.
За сталом — не браў у рукі лыжкі,
Покуль не было пад носам кніжкі
Ці хаця б абрывачка газеты.
Маці лаяла яго за гэта.
Віця быў наймешны. Яснавокі,
Ў кудзерках льняных над лбом высокім,
Мяккі, ціхі, добры і лагодны
І ва ўсім з старэйшым братам згодны,
Бо любіў яго ўсім сэрцам шчырым
І лічыў за бацьку-камандзіра.

Сястра Стася — ўсім была, як маці,
Бо з дзяцей старэйшая у хаце,
Рухамі павольная, спакойна
Малышовы замірала войны,
Ўсіх іх песціла, часала, мыла,
Вінаватых — ласкава карыла,
Хоць была старэйшай ненамнога —
Выпаўняла ролю педагога.
І яшчэ была дзяўчынка — Інка,
Каравокай, смуглаю грузінкай
Вырастала дзеўча ў роднай хаце
Ад бялявае літоўкі маці.
Бацька — быў аб'ездчыкам у графа.
Ля стала ў яго стаяла шафа,
Ў ёй два клеймы, нейкіх тры пячаці,
Пухлы і таўсты скорасшывацель,
Шмат квітанцый, шмат канторскіх кніжак,
Паміж шафай і сцяною — лыжы,
А над ложкам дубальтоўка звісла,
Патранташ ніжэй — ў парадку сціслым,
Там прылады ўсе для палявання,
Цікавей за ўсё, да аглядання.
Бацька не любіў хадзіць да пана
З штучнай, прымусоваю пашанай,
Не умеў ён карк згінаць, як трэба,
Перад панам за кавалак хлеба,
Што атрымліваў за сваю працу.
Калі ж змушан быў к яму з'яўляцца,
Не любіў стаяць там ля парога.
Не цягаў з парубак ён нікога,
Ні з грыбоў, ні з ягад. Дык не ў пана —
А ў сялян ён цешыўся пашанай.
Быў ён ростам — як той дуб, высокі,
Белазубы, смуглы, каравокі,
Гаспадарны дома і вясёлы,
Музыку любіў і песні. Ўкола
Сабіраў дзяцей усіх штовечар,
Каля кафельнай зімою печы,
Летам — каля ліпы у гародзе,
І сам першы песню ім заводзіў.
Хор звінеў. А голас лёгкі Стасі
З таго хору дзіўна выдзяляўся,
Чысты, звонкі, свежы і высокі,

Ён шугаў над песняй і глыбока
Хваляваў пачуццяў палкіх сілай,
Што душа яе у гук бруіла.
Бацька быў сталяр. Дык хор дзяціны
Шоў з аркестрам. Сам ён мандаліны,
Балалайкі звонкія, гітары
Майстраваў цудоўныя, як мары,
І вучыў іграць. Найпершай — Стасю:
Ёй гітара дзіўна надалася,
А за ёй узяла і мандаліну
Ў свае рукі здольная дзяўчына,
І на балалайцы потым міла
Ўсіх дзяцей яна іграць вучыла.
Эдзік ўжо іграў на мандаліне,
Балалайка заспявала ў Іны,
Костачка не йграла і не пела,
У кутку, маленькая, сядзела,
Толькі вочкі ў яе палалі,
Як другія пелі і igралі.
Костачка дзічком расла у хаце,
Мо занадта строгай была маці,
А дзяўчынка кволай і ўражлівай
І да сэрца ўсё прымала жыва.
Ёй усіх чамусьці было шкода,
Хвалявала сэрца ёй прырода,
Пойдзе ў лес, бывала, ці у поле
І нічога ёй не трэба болей.
І глядзіць і слухае, знямеўшы,
Дробным тварам неяк пабялеўшы
Бору шум ці збожжа гоман спелы,
Быццам сказ аб дзеях слаўных, смелых
Аб радзімай, любае краіне,
І цікава гэта ўсё дзяўчыне.
К рэчцы прыйдзе і глядзіць на воды,
Думкі йдуць за хваль празрыстых ходам,
Ў шуме хваль нясецца спеў чароўны,
Поўны суму, летуценняў поўны.
Загудзіць зімою завіруха —
І яе яна павінна слухаць,
Вецер за акном жалобна вые,
Ёй хвалююць сэрца гукі тыя
Нейкім болем, поўным асалоды:
Моц гучыць у голасе прыроды.

І чытаць яшчэ яна любіла,
Пушкін ёй, Міцкевіч былі мілы,
Канапніцкай шчырыя матывы
Хвалявалі сэрца яе жыва
І будзілі сквапную спагаду
Да людзей, гарачым спеўным ладам.
Бацька даставаў газеты, кніжкі,
Хоць не меў ніколі грошай лішку,
Падпісаўся ён якраз на «Ніву» —
Тоўсты быў часопіс. І шчаслівы
Былі дзеці, рад быў з імі татка,
З тым журналам шмат ішло дадаткаў
Кніг усякіх, што патрэбны дзецям,
Бо ж цягнуліся усе к асвеце.
Бацька сам, бывала, сцісне рукі:
— Удаліся дзеці да навукі,
А вучыць іх — не хапае сродкаў...
Не куру я, не глушу я водку,
Ўсё жыццё працую шчыра, дбала,
Ну а грошай не хапае стала.
Ды і скуль тут быць той добрай долі,
Дзесяціны тры зямлі, не болей,
За гумном ляжаць маленькім клінам:
Бульба там, пшаніца, канюшына,
Ярына, яшчэ палоска жыта —
Ўсё збяры і ўсё ж не будзеш сыты —
Бо ж сям'я! А за работу плата
Гэты клін пад лесам, ну і хата,
Ды грашмі дадатак невялікі.
Поле часта набягаюць дзікі,
Таму ноччу пілнавацца трэба,
Бо зусім астанешся без хлеба.
Дзеці часта там кастры палілі
Звечара. І іскры ў неба плылі,
Дым клубіўся чорны, кудраваты,
Полымя лізала сук кашлаты
І хісталася змяіным згібам
Ля карча, як вогненнага грыба.
Капала смала з гарачым шыпам,
Быццам хто чырвонцы ў попел сыпаў.
Дзік баяўся выпаўзаць на ніву,
Калі трос агонь чырвонай грывай.

Дзетвара расла сабе памалу,
А з ёй побач гора падрастала:
Дзеці — то не лес, што ўгору пнецца,
Трэба ўсім абуцца і адзецца,
Трэба ж і вучыцца. Ўжо у школу
Трое бегаюць аж у пасёлак.
А у хаце двое: Віця, Іна,
Маці іх вучыць была павінна,
Бо гарнуліся да кніг таксама:
Пакажы буквар... Вучы нас, мама...
Маці ўладная. Суровай складкі,
Рост малы, а твар бялявы, гладкі,
Гаспадыняю была адменнай
І з бядой спраўлялася нядрэнна:
Пяць дзяцей расло у яе хаце,
Гаспадарка ўся была у маці,
Парсючок, і куры, і карова,
Хоць была і моцнай і здаровай,
Трудна ёй было. Не раз бывала —
І дзяцей і долю праклінала.
Яна моцна верыла у бога,
Дом, дзяцей трымала жорстка, строга,
Працаваць вучыла і маліцца,
Пець літаніі па той кантычцы,
Дзе такія богу йшлі пахвалы,
Ад якіх стары дурэў памалу...
(Гэтак бацька гаварыў са смехам,
Не баяўся ён за жарт той грэху.)
Маці лаяла яго за гэта:
— Бог зжыве, зжыве цябе са свету,
Бо не толькі сам жывеш без бога —
Дзецям засціў да яго дарогу...
Бацька на той крык яе смяяўся:
— І нашто табе той бог твой здаўся?
Там яму ужо на небе млосна
Ад кантычак ад тваіх жалосных.
Падхалімства, гэта ж горш ад глуму,
Калі ён разумны. Ты ж падумай,
Пачалі б мяне хваліць, як бога,
Не сцярпеў бы здзеку я такога!
Ў падхалімстве праўда не днявала,

А нашто яму твая пахвала?
Дапамогі просіш — то ж дарэмна,
Да падмогі ён, відаць, не кемны,
Не памог табе ні ў чым, ніколі,
І прасіць яго не трэба болей.
Так і кідала дзяцей: то к богу,
То да кніг, да спеву маладога,
Да аркестра бацькаўскага ўвечар,
Маці уздыхала каля печы,
Потым і сама к ім прыставала
І кантральта нізкім падпявала.
У далёкім Панямунку, ў вёсцы,
Вырасла яна і на палосцы
Бедака Бусілы жала жыта.
А спяваць умела знакаміта!
І таму спявала у касцёле
Ў хоры, пры аргане штонядзелю.
Ксёндз заняўся здольнаю дзяўчынай,
Пад апеку ўласнай гаспадыні
Здаў яе. Бо голас гэткі мела,
Што аб ім ўжо слава загудзела:
— Бусілоўна! Талент! Дар багаты!
Слухаць яе йшлі ўсе штосвята,
Бо плыў голас, злучаны з арганам,
Нібы срэбны звон раскалыханы.
Вось адтуль была ў яе і вера,
Расчыніў касцёл дзяўчыне дзверы,
Ксёндз гардзіўся звонкай яе славай.
Толькі бацька, стройны, кучаравы,
Падвярнуўся і павёў к алтару —
Гонар вёскі ўзяўшы сабе ў пару.
Бацька быў бунтар. Не зносіў ўлады
Царскай, панскай, боскай... Да упаду
Спорыць мог, што, каб народ падняўся,
Ад улад тых толькі б пыл астаўся,
І не мог ён зразумець, навошта
Жывіць люд брыду сіл творчых коштам.
Як вясна ламае лёду крыгі —
Сон народны хвалявалі кнігі
Аб грымотным рэвалюцый гудзе,
У якім здабудуць волю людзі.
Бацька ледаход той шчасны славіў,
Костачку на стол пры лямпе ставіў.

А яна чытала з палкім ўздымам,
Што свабода ўспыхне над Радзімай,
Як зара цудоўная на ўсходзе,
Калі воля займецца ў народзе.
Маці толькі грудзі перахрысціць:
— Што ты толькі робіш, антыхрысце!
Да чаго дзяцей сваіх даводзіш?
Веру ўжо украў у іх, як злодзей,
А цяпер бухторыш процi ўлады?
Як мірыцца мне з табою, гадам?

А да бацькі ўдзень, і нават ноччу,
Шоў народ сялянскі і рабочы
За жывым і друкаваным словам,
Дух будзіў ў людзей іх лёс суровы,
Дык шукалі іншай долі весняй
Ў шчырым слове, у агністай песні,
У жывой спагадзе чалавечай,
Што гасіла смагу і пустэчу.
Можа, пушча гоман той скрывала,
Можа, здрада там не начавала,
Толькі бацька, ўвесь як звон свабоды,
Шырыў працу, не праз дні — праз годы.
Ён казаў: народ пазбудзе гора,
У свабоды ясныя прасторы
Ўвойдзе ён. Ў яго не будзе пана,
І цару не будзе ён падданы,
І ні ксёндз, ні поп, ні прыстаў люты
Ліць не будуць ў мозг яго атруты.
Нібы сонца блісне бляск свабоды
Над гаротнай доляю народа.
Да ляснічага дайшло, што ў лесе
Часам чутны гукі вольных песень,
Што на сходках дух там вельмі вольны,
Што чытаюць кніжкі там супольна,
Што аб'ездчык — бунтаўшчык.
Ну, словам,
У ляснічага ўжо план гатовы,
Трэба неспакойнага пазбыцца:
Выклікаюць бацьку у ляснiцтва...

*

Шмат, ой, шмат бясхлебнікаў ты зпала,
Любая Радзіма! Іх нямала
Блукала па траскіх тваіх гацях...
Дзве фурманкі, вось і ўсё багацце,
Бурая карова каля возу,
І сям'я уся ідзе абозам.
Ў Сугвазды з пагоркамі і глінай
Лёс сям'ю аб'ездчыка закінуў.
Вёскі, вёскі... Вузкія палеткі,
Могілкі, жыцця былога сведкі,
Ржа паела на крыжах жалеза,
Між крыжоў — кусты крывыя бэзу,
Белы пыл узносіцца за возам,
У гаях плакучыя бярозы,
Вось і дом. Малы садок за хатай,
Паміж яблынь, сліў і груш кашлатых
Ўстаў маліннік, нібы шчотка, густа,
Град пяток з маркоўкай і капустай,
Апляцёных буйнаю макрыцай,
Лебяда над ёю серабрыцца.
А за домам сажалка у гліне,
Ўся ў зялёнай, дробнай, вязкай ціне,
Карасёў у сажалцы багата,
Аер свеціць шышкаю касматай.
Там канава. Над канавай кладка,
Новы шлях. Усё пачні спачатку...
Новы пан. І новы быт, бяднейшы,
Стаў аклад яшчэ намнога меншы,
Значыць, нэндзе гляне ў вочы зблізка.
А у хаце — новая калыска,
Ўвосень нарадзіла маці Ядзю
Ў новай хаце, пры бязлістым садзе.
Дом пусты, халодны, як стадола.
Была Ядзя, як былінка, квола,
А з каляд не стала ўжо і хлеба.
Маці больш не турбавала неба,
Не прасіла міласці у бога,
Не жадала бацьку лёсу злога
За бязбожнасць. Як маглі, абое
Ваявалі з горам і бядою.
Эдзік у Ашмянах быў у школе.

Стася у Валожыне. Тут болей
Зручна, бо бліжэй усё ж дахаты.
Малышовай Костачка важатай
Стала. Іх сама яна вучыла,
Хоць сама у школу йшчэ хадзіла.
Не даваліся задачкі Іне,
Возьмецца рашаць — і тут жа кіне,
А вучыцельніца — бо малая,
Навучыць не ўмее, толькі лае.
Віця да задач быў вельмі здольны,
Толькі вочкі свецяцца свавольна,
Спрытна вывучае ён таблічкі,
Хоць малы, хоць ростам невялічкі
І гадамі надта йшчэ не сталы —
Да навукі вельмі быў удалы.
Костачцы было нярэдка трудна,
Хоць была дзяўчынка не маруднай,
Памагчы, бывала, трэба маці
Ў гаспадарцы, і прыбраць у хаце,
І вучыць, ды і самой вучыцца,
Пасядзець таксама пры сястрычцы,
І у кніжцы, утапіўшы вока,
Плыць у край якісь другі, далёка...
Аж сварылася нярэдка маці:
— Карасіны шмат ідзе у хаце,
Не палі агня да позняй ночы!
Не сляпі над кніжкай дарма вочы,
Не паненка ты, не у палацы,
Прывучайся змалку лепш да працы.
І нашто ёй кніжная навука?
Не умее ўзяць іголку ў рукі,
Ні зварыць, ні хлеб спячы. Павінна
Прывыкаць да гэтага дзяўчына.
Гувернанткаю табе не стацца,
За касу і серп пара ўжо брацца!
Костачка дзіця сядае гушкаць,
А на ложку кніжка пад падушкай.
Костачка гусей пагнала ў выган,
А пад пахай, як заўсёды, кніга.
Костачка пасе карову ў полі:
Тут святла і часу ўжо даволі!
Маці ёй нясе сняданне ранкам,
То аладкі з ложкай падсмятанку,

То часамі бульбяныя дранкі,
Смажаныя ў здоры, без смятанкі,
То кусочак хлеба з белым салам...
Сонейка над лесам толькі ўстане,
А Красуня языком сцінае
Ўсцяж траву. А Костачка чытае...
Маці скажа: «Еш, мая Кастуся».
Сядуць побач. Ў беленькім абрусе
Хлеб, бліны... Карміць пастушку трэба,
Ёй нясуць кусок найбольшы хлеба,
Бо ж яна устаць павінна рана,
Калі сон салодкі, як мядзвяны,
Клеіць вейкі у яе, нябогі,
І устаць няма ніякай змогі.
А усё ж ўстае, бо ўстаці трэба.
На дварэ хмурнее змрочна неба,
Халадок бяжыць па сонным целе,
Жаўрукі адны ужо запелі,
Маці йдзе з падойнікам з аборы:
— Выганяй Красуню, дзеткі, скора!
Сонейка узыдзе, пацяплее...
Костачка ідзе, а ногі млеюць,
Не ачнулася яшчэ дзяўчынка:
Вось паспаць яшчэ б хаця хвілінку...
За дарогай цёмны гай дубовы —
Костачка вядзе туды карову,
Срэбная раса ёй студзіць ногі.
Пень шырокі ўстаў каля дарогі,
Навакола бульбяное поле.
Жорсткая трава ёй ногі коле...
Села каля пня, раскрыла кнігу
І, як вязень, скінуўшы вярыгі,
Паплыла ў цудоўным спеўным ладзе,
Нібы пчолка залатая ў садзе
Сярод кветак, дзе, як кроплі мёду,
Ззяюць словы дзіўнай асалодай...
Бацька мякка часам маці кажа:
— І нашто ты дзецям рукі вяжаш?
Хай сабе чытаюць, калі хочуць,
Кніга ім на свет адчыніць вочы.
Кніга — то ж асвета чалавеку,
Цяжка жыць на свеце неумекай.

Год прайшоў. Памерла раптам Ядзя,
Нібы красачка завяла ў садзе.
Вочкі сінія свае самкнула
І навек, маленькая, заснула.
Першы раз у хаце смерць гасціла,
Першы раз там клалі у магілу
Роднае, сваё і дарагое.
Костачка спазналася з тугою:
Смерць маленькае сястрычкі мілай
Знойкім болем сэрца апаліла.
Таямніца смерці. Ўстаўшы блізка,
У душы адмецілася рыскай...
Колькі потым стала там адмецін!
Колькі гора прыняла на свеце.
Першая найбольш была балючай,
Успамін аб ёй найболей мучыў.
Летам Эдзік, радасны, вясёлы,
На вакацыі прыехаў з школы,
Ехала на лета ў хату Стася.
За сталом уся сям'я сышлася.
Бацька цешыўся з таго бясконца,
Добры твар яго свяціў, як сонца,
Гутаркі вяліся там аб школе,
Працаваць хадзілі ўсе у поле,
Вечарамі зноў спявалі песні.
Водгукі далёка спеў той неслі.
І пад цёмным небам калыхалі...
А над хатай цёпла зоркі ззялі.
Голад, нэндза, вечная нястача,
Лёс цяжкі, затурканы, жабрачы.
Кожны пан, хто толькі сілу мае,
Над табой што хоча вырабляе,
І усё ж сплывае хмара гора
Пад любоўны рокат разгавора.
Так і бацька. Ён з дзяцьмі шчаслівы,
Ён вясёлы, смешна жартаўлівы,
І за стол са смехам дружна сядуць:
У мундзірах бульба — на парадзе,
Агуркі салёныя з кадушкі,
Дранікі — як пухлыя падушкі,
Падсмятанак к ім, гэта мяшанка
Малака пракісшага з смятанкай.
Стол не пышны. Весялосці ж колькі!

Бульбіну разрэзаўшы на долькі,
Рэжаш агурок, слязісты, гостры,
Пах карэнняў аж свідруе ноздры,
Еш яго, халодны, слізкі, сочны.
На стале красуюцца два кочны
Кіслае капусты — жоўтай, смачнай,
Ліст празрысты, сокамі прасячан,
Еш, і хочацца бясконца есці,
Толькі больш жывот ужо не месціць.
Костачка закончыла ўжо школу
Пачатковую. Не мог пасёлак
Даць ёй шыршыя за гэта веды.
А на вёсцы раптам да суседа
Сын, студэнт, прыехаў, рад — не рады,
Выгнан з інстытута царскай ўладай.
Бунтаваць задумаў і за гэта
Пад надзор папаў да бацькі летам.
Быў Вінцэсь разумны і гарачы,
Ўвесь агонь душы сваёй юначай
Ён аддаць хацеў свайму народу,
Барацьбе за шчасце, за свабоду.
Сам прабіўся хлопец да навукі,
Голаў залатую меў і рукі,
Ў вёсцы стаў вучыць дзяцей і сталых
І да бацькі заглядаў, бывала.
Зноў лістоўкі, зноў у лесе сходкі.
Хоць абоіх лёс не быў салодкім:
Сваё шчасце бачачы у гэтым,
Шырылі вакол сябе асвету.
З Костачкай Вінцэсь заняўся зразу.
Маці ўжо не шкадавала газы,
Бо вучыцца прагнула дзяўчына.
Йдзе урок. За крэслам, ззаду, Іна,
Сочыць за сястрой бліскучым вокам,
Не прапусціць ні здзябла з урока.
Каля Іны і маленькі Віця,
Не уступіць ён нікому ў спрыце.
І ў лёт ён ловіць мудрасць ведаў.
Юркі хлопчык, мілы непаседа.
Бацька рад. Ён сам, здаецца б, неба
Прыхіліў, каб толькі ведаў хлебам
Накарміць дзяцей. Сам ледзь пісьменны,
Ён прычынай долі сваёй дрэннай

Бачыў, што народа да навукі
Не пускаюць ўлады царскай рукі.
А народ увесь, то ж гэта сіла!
Каб яго навука акрыліла,
Дзе ж тае магчымасці граніца,
Ды чаго змаглі бы мы дабіцца!
А ў царовай ўладзе павучынай
Талент весь народны марна гіне.
Колькі ж геніяў зямля не ўбачыць
Ад таго, што люд сляпец нязрачы,
Што яму навукі сонца скрыта,
Што ён цёмны і навек забіты.

*

Бедны тата! Вось бы ты дажыўся,
Калі гэткі далягляд адкрыўся
Усяму, зямлі тваёй, народу...
Калі сонца узышло свабоды,
Калі служыць нам усім навука,
Даючы народу веды ў рукі.
Вось усцешыўся б ты, бацька мілы,
Ўстаўшы сёння з цёмнае магілы,
Ты бы зліўся з нашым гонкім рухам,
Нашым дням ты быў бы блізкі духам.

*

Дома шмат яшчэ бывала спораў:
— Мы з Кастусяй набярэмся гора,
І нашто навука ёй, дзяўчыне,
Выйдзе замуж, будзе гаспадыняй,
А яна нічога не умее...
Костачка ж, як летні дзень, яснее,
Вучыцца, грызе граніт навукі,
Веды самі йдуць дзяўчыне ў рукі,
І Вінцэсь здаволены на дзіва
Вучаніцай здольнай і руплівай.
Ёй адзінаццаць гадоў. Нямала
Яна розных кніжак прачытала,
Пасучы гусей, кароў улетку.
Плакала над кніжкаю нярэдка...
Альбо громка, ўстаўшы ў полі ў позу,

Вершамі здзіўляла вербалозы.
Эдзік з ёю быў на дзіва дружны
У занятках з кніжкамі напружных.
Яны разам удваіх чыталі,
Нават маму слухаць прымушалі,
І яна ўжо слухала з ахвотай
Вечарам, закончыўшы работу.
Костачка пісаць пачала вершы.
Ды ніхто не бачыў спроб тых першых,
Бо яна ў столік іх хавала
І той стол на ключык замыкала.
Здарыўся у бацькі траф шчаслівы:
Ён натрапіў дзесь на «Нашу ніву»,
Нашу, беларускую газету.
Ён прынёс дамоў, як шчасце, гэта:
— Бачыце, на роднай нашай мове
Вершы і артыкулы, аповесць,
Як гучыць па-роднаму, прыгожа,
Кожны зразумець усё тут можа.
У газеце той быў верш Купалы.
Костачка уголас прачытала,
І такі быў просты ён і блізкі,
Нібы тая песня над калыскай,
Толькі не ўсыпляе, але будзіць
І аб чымсьці новым кажа людзям,
Коласа там вершы гучна плылі,
І яны як бы са сну будзілі —
І вялі кудысьці спежкай вузкай
Да шырокай долі беларускай.
Першы раз так проста, шчыра, смела
Муза беларуская ім пела
І, крануўшы сэрца нотай шчырай,
Клікала ў якісь далёкі вырай
З душнае, гаротнае цямноты
Ў стромкія і трудныя высоты.
Эдзік з Костачкай сядзелі ціха,
З воч луналі жаркія успыхі,
Ім здавалася, лягла ў разлогах
Вольная, шырокая дарога,
А народ ідзе па ёй да мэты —
Родным словам ветла абагрэты...
Костачка ўзяла пяро, і словы
Паліліся самі. Роднай мовы

Хвалявалі сэрца яе гукі.
Першы раз пяро ўзяла у рукі,
Верш той загучаў радзімай мовай,
Цёплым, свойскім беларускім словам,
Эдзік аж падскочыў: «Гэта ж дзіва!
Дай, пашлём яго у «Нашу ніву»!»
— У газету нашай Беларусі?
Не пашлю я, Эдзя, я баюся,
Гэта ж толькі спроба і не болей,
Не адважуся паслаць ніколі!
— Я пашлю! Я сам пашлю, Кастуся,
Я пад тваім вершам падпішуся,
Сам пашлю яго! — Вось гэтак першы
Ў «Нашу ніву» быў пасланы вершык.
Колькі ж радасці было у хаце
Бацьку, дзецям, нават строгай маці,
Калі з Вільні к ім прыйшла газета,
Дзе быў надрукован вершык гэты.
Костачка ў канец яго зірнула,
Там стаяла коратка: Э. Буйло.
Радасна крычаў, смяяўся Эдзя,
Бегаў ён з газетаю к суседзям:
— Я малы, а стаў ужо паэтам!
Праўда, то не я, то... Костка гэта.

Час ідзе. Растуць памалу дзеці,
А ў бацькоў з вачэй не радасць свеціць,
Бо ўсяго штодзень то болей трэба:
Кніжак, вопраткі, абувы, хлеба.
Цiснуў пан, бо слух дайшоў да пана,
Што аб'ездчык даў суччо сялянам
Падбіраць у лесе, у той карысці
Дровы даць людзям і лес ачысціць.
Пану той карысці было мала:
Дроў купіць бы грошай каштавала!
Тут жа вы ім дарма далі дровы!
Хто такую даў вам установу?
Зноў фурманкі. Зноў той скарб жабрацкі
На вазах, па гацях б'ецца траскіх,
Ў Вішнева, на новую пасаду.
Адравонж — у зелені прысадаў
Новы дом,— а ўся бяда старая,
За сям'ёй, як дамавы, блукае.

Новы пан, пыхлівы, хамаваты:
— З хлопэм не бондзь, пан, за панібрата,
Хлоп ест хлоп, а пан ест панскі слуга,
З шляхціцамі то юж справа друга...
А ты стой прад ім і слухай гэта,
Ад распусніка, ад прайдзісвета,
Калі сам ты «хлоп» і за знявагу
Даць адпор няма ў цябе адвагі,
Бо дзяцей ў цябе паўнютка хата,
Бо ты бедны, ён жа, гад, багаты.
Ты без хаты, ён жа у палацы,
Ты слуга, а ён твой «хлебадаўца».
І прывык той вылюдак ад веку
Хлопа не лічыць за чалавека.
Ў прошлае сышоў год бурны, пяты,
Што затрос пасадам можнай шляхты,
Дык цяпер яна сядзела смела,
Бура больш грымотна не гудзела,
Затаілася яна да часу
У грудзях гаротнай «хлопскай» масы.

*

Вылет маладых з гнязда пачаўся:
Першаю пайшла на службу Стася,
Год пятнаццаць усяго было дзяўчыне,
Калі ў двор ўзялі за ахмістрыню,
Каб хоць крышку дом свой падтрымаці.
Пасмутнела без яе у хаце,
Добрай бо была. Усіх любіла,
Цёплае душы вялікай сілай,
Ўсім была падмогай і апорай,
Даглядала скрыўджаных і хворых,
К ёй усе гарнуліся у хаце,
Ўсім малым яна была за маці.
Колькі раз віну сястры ці брата
Возьме на сябе: «Я вінавата...»
І такую вытрымае буру,
Як лазінка ад ліхой віхуры...
Костачка ішла за Стасяй следам.
Ой, ніхто не чуў, ніхто не ведаў,
Як было дзяўчынцы часам цяжка,
Бацькава старэнькая сярмяжка,

Што за коўдру доўга ёй служыла,
Колькі слёз ты пад сабою скрыла:
І за ўсіх душа яе балела,
Яе бацька, вольны, шчыры, смелы,
А яму і ёй вядомы толькі
Яго горкай паняверкі болькі.
Шкода ёй і строгай, хмурнай маці:
Пяць дзяцей гадуецца у хаце.
Гаспадарка ўся ў яе. Увечар
Ног не чуе, не разгорне плечы.
Дзеці вучацца, дык хто паможа?
Толькі уздыхае: «Божа, божа...»
Эдзік у далёкае Ашмяне
Між чужых, як ліст сарваны, вяне,
Паўгалодны, хоць і тут не сыта,
Не дагледжаны і не абшыты,
Ў пошуках крыху святлейшай долі
Вучыцца ў чужой, далёкай школе.
У школу бегаюць Віцюша, Іна
З хлеба чорнага сухой скарынкай,
У твар ім глянеш, толькі свецяць вочкі,
Ў Віценькі — бы ў полі васілёчкі,
Нібы вішанькі, у смуглай Інкі:
Шкода брата і сястры-дзяўчынкі.
Пехатой ідуць у муць мяцеліц,
Вецер снег ў вірах шалёных меле,
Набівае рукавы, кішэні,
За каўнер піхае снегу жмені,
Прапаўзаюць цераз гурбы, долы,
Бо ж не блізка, бо далёка школа.
І дзяўчына выхаду не бачыць,
Часта горка і надрыўна плача,
Памагчы нічым яна не можа,
Гора блізкіх сэрца ёй трывожыць
І хвалюе думкай не дзіцячай,
А яна маўчыць і толькі плача.
— Бедны ты, ох, бедны, родны тата,
Так і гнуцца век перад багатым,
Так і жыць нявольнікам бяздольным.
А душой ты ж проста сокал вольны!
Як жа цяжка жыць табе, такому,
Без куска зямлі сваёй, без дому,
Прадаваць сябе за хлеб той чорны.

*

Ў Вішнева, ў малы дамок пры садзе,
З Вільні к маці прыязджала Ўладзя.
Рыхтавалася к спатканню маці,
Дым ішоў каромыслам у хаце,
Едзе Ўладзя, донька дарагая,—
З радасці хвалюецца старая,
Костачку па твары дробным гладзіць:
— Ты яшчэ не знаеш маёй Ўладзі!
Яна ў Вільні, вучыць дзетак малых,
Хоць да школьніцы сама падобна.
Маладая, ёй семнаццаць будзе,
А за ўзрослую ўжо лічаць людзі.
Костачка ў дом гэты ходзіць часта,
У садку, пад ліпаю купчастай,
Вучыцца чытаць там па-французску,
Шмат у гэтым доме кніжак рускіх,
Іх таксама Костачка чытае.
Тут яна душой адпачывае,
У Эмільі Юльеўны заўсёды
Слова добрае. І ёй не шкода
Траціць часу на дзіця чужое.
Яна садзіць Костачку з сабою
І урок вядзе штодзень заўзята,
Удзячнасць дзеўчынкі — уся ёй плата.
Бо нічым аддзячыць больш не можа
Костачка! І гэта не трывожыць,
Бо Эмілья Юльеўна прывету
Не шкадуе для дзяўчынкі гэтай.
І калі у час яна не прыйдзе,
На сустрэчу ёй старая выйдзе,
Ёй у той час не сядзіцца дома,
Йдзе паціху сцежачкай знаёмай,
Йдзе і ціха, скрушна уздыхае:
— Дзе ж яна, мая Кастуся тая?
І ў яе быў горкі лёс сірочы:
З Францыі у пошуках работы
Ехала ў наш край к чужым дзяўчына
Боннаю к панам. Была павінна
Быць слугой разбэшчаным панятам.
Цяжка беднаму паміж багатых!
Цяжка зносіць іхнія капрызы,

Цяжка ўладжваць усе калізы,
Цяжка так вучыць панят, каб словы
Лезлі самі ў вушы і галовы
Гультаям, як лезе хлеб у зубы.
Пан лісліві. Пані лае груба.
Ой, цяжкі ў чужыне лёс сірочы,
Колькі слёз было праліта ўночы,
Толькі ноч ды белая падушка,
Дзеўчыны адзіная падружка,
Слухала і плач і скаргі тыя,
Болем, крыўдай, горам налітыя.
Між чужых, яна усім чужая.
Каму скажа? З кім паразмаўляе?
І народ навокал незнаёмы,
Што гаворыць мовай невядомай,
Людзі ўсе, як ледзяныя крыгі,
Гаварыць? А як? Хіба на мігі.
А краса ж яе была на дзіва:
Вось таму і быў той пан лісліві,
Тонкі стан, як яблынькі у цвеце,
Белы тварык, люба паглядзеці,
Чорных кос густых жывая хваля
Ўсю яе да долу закрывала,
Пышныя, курчавыя, густыя,
Аж хісталі ёй цяжарам шыю.
З чорных воч, у доўгіх веек цені
Ўсцяж плылі лагодныя прамені,
Ад красы тае у поўным цвеце
Аж святлей рабілася на свеце.
Мо таму і сталася, што ўрэшце
На Эмільцю ўздзелі ўбор нявесцін.
Стала жонкаю яна, з ахвотай
Гэткага, як і сама, бядоты,
Што аб'ездчыкам служыў у пана
І ў яе быў моцна закаханы.
Як яны дамовіліся толькі?
Як раскрылі душ сірочых болькі?
Гаварыў жаніх па-беларуску,
А нявеста толькі па-французску,
Толькі стала ўжо усім вядома,
Што жыве Эмільця ў сваім доме,
Любіць муж яе — як сонца росы,
Свеціцца пры ёй, русавалосы,

Ля сваёй прыгожай гаспадыні,
Сваё жоначкі, сваёй княгіні.
У гэтым доме, пры зялёным садзе
Нарадзілася дачушка Ўладзя,
З сінімі, як васількі, вачамі,
З светлымі, як промні, валасамі,
А з крывёй — зусім не беларускай,
І душой гарачаю, французскай.
Падрастала дзеўчынка прыгожай,
Тварыкам малым да маці схожа,
І нікому не удасць у спрыце,
Толькі вочкі — васількі у жыце,
Толькі косы, льноў на сонцы ззянне,
Толькі твар, як неба на світанні.
Вось цяпер яна прыехаць мусіць,
І Эмілья Юльеўна Кастусі
Пра усё пражытае гаворыць.
А ўжо вечар сходзіць на падвор'е
І зара апошнія прамені
Кідае на ліп вяршыні жменяй.
Аж прыцьміліся вяргіні ў садзе,
Калі дзверцы адчыніла Ўладзя,
Белая, як з мармуру, дзяўчына.
Буйных кос курчавая лавіна
Золатам асыпала ёй плечы.
Вочы галубень, гарадь, як свечы,
Вусны, як чырвоныя каралі,
Так усмешкай мілай і зайгралі,
Расквітнелі полымем ружовым.
Музыкай запелі яе словы.
Костачка замерла ў скромнай позе
Ля шклянога ганку, на парозе.
Смеласці яе як не бывала,
Як сіротка, у цяні стаяла.
Раптам ёй чамусьці так здалося,
Што чужая тут яна. Што досыць
Жыць ёй тут, чужую красці ласку,
Ўладзя вось, як кветка, нібы краска,
Як звярнуцца к ёй, такой прыгожай?
Ці ж дружыць са мной такая зможа?
Маці косы Уладзі шчасна гладзіць:
— Пазнаёмся з Костачкай, Уладзя,
Вучаніцаю маёй руплівай...

Ўладзя глянула зусім зычліва,
Падала руку з прыветнай ласкай,
Костачцы усё здаецца казкай.
Ёй святлей зрабілася ў садзе
Ад прыязнае усмешкі Ўладзі,
І яна ўжо болей не дзічыцца,
Сэрца яе ў словы хоча ўліцца,
Словы цёплай, шчырае падзякі
За дабро, за ласку...
Ночы знакі,
Зоры густа зацвілі ў небе,
Костачцы малой дамоў йсці трэба,
Яна ж сэрцам прырасла да Ўладзі,
Што лагодна плечы яе гладзіць.
Ў яе косы залатой каронай,
Погляд нейкай думкай праяснёны,
І стаіць — спакойная, як ціша,
Толькі вольна і глыбока дыша.
Ой, прыгожая, як мальва ў садзе,
У той час была дзяўчына Ўладзя.
Праз красу квітнеючага цела
Светлая душа яе глядзела
Зрокам, поўным ззяння і задумы.
Гэтак рэчка ў сонцы льецца з шумам,
Гэтак бор, абліты дзіўным ззяннем,
Дыша пахам свежым на світанні.
Ў Костачкі чамусь замерла сэрца,
Быццам будучнасць раскрыла дзверцы
І прадбачаннем дыхнула ў грудзі:
Другам верным табе Ўладзя будзе.
І тады, калі у цяжкім горы,
Ляжа на цябе навалы змора,
І тады, калі асудзяць людзі,
Моцнаю апорай яна будзе.
І тады, калі дарогу страціш,
Калі бура паламае гаці,
Вывядзе цябе на шлях, да мэты,
Вернай, чыстай дружбы промень гэты.
Калі згубіш веру, згубіш сілу,
Калі шчасцем здасца мрок магілы —
Дружба гэта непахісным ззяннем
У сцямнелы зрок твой ясна гляне.
Калі мрок густы счарнелай ночы

Аж да дна налье цямнотай вочы
І знямее дух ад цяжкай мукі,
Яна з цемры выведзе за рукі,
Шлях пакажа...
Костачцы здалося,
Што ўсё гэта ў сэрца ёй лілося.

*

А жыццё за горла брала дома.
Ні адной сцяжыначкі відомай,
Як пазбыцца тых умоў драпежных?
Як устаць на ногі незалежна?
Бо ўжо лепей легчы ў дамавіну,
Чым глядзець, як бацька ломіць спіну,
Чуць, як долю праклінае маці,
Калі хлеба не хапае ў хаце.
Не стае абутку і адзежы,
Жаласць сэрца, як нажамі, рэжа,
І кусок не йдзе табе у горла,
Толькі охнеш: «Лепш бы я памёрла!»
У гэты час, цяжкі ён быў бясконца,
Ўладзя душу асвяціла сонцам:
— Едзем ў Вільню! Слухай маёй рады,
Там напэўна знойдзецца пасада,
Працаваць там будзеш і вучыцца,
Рыбінай аб лёд дакуль тут біцца?
Едзем да мяне! Не маю лішку,
Пажывеш аднак да працы крышку,
Там, глядзіш, і ўзнімешся на ногі.
Кожны варт ў жыцці свае дарогі!
Вільня, Вільня, горад Гедыміна,
Шлях жыццёвы пачала дзяўчына,
Зтуль у свет вялікі, свет шырокі...
Ты й сягоння устаеш у воку
Шпілямі сваіх высокіх вежаў,
Чую бэзу пах цудоўны, свежы
Ў тваіх парках, у садках пры хатах.
Чую шум твой радасны, узняты.
Вілія! На залатыя плёсы
Кінула ты ручаіны-косы.
З Замкавай гары відаць далёка!
Вуліцы, завулачкі навокал.

Ў цэнтры — ў неба ўбіліся гмахі,
Распасцёршы, нібы крыллі, дахі
Ў небе сінім, ясным і прасторным.
А далей, стуліўшыся пакорна,
Паміж дрэў скуколіліся хаты,
А над імі сосны ўверх узняты,
А ля іх кусты густыя бэзу
Веццямі у вокны хатак лезуць.
Костачка прыехала да Ўладзі
У хатку гэткую ў цяністым садзе,
Дзе кусты улазілі ў вокны.
Дождж снаваў слюдзяныя валокны,
Восень скінула убор зялёны
З бэзу. Толькі між ствалоў чырвоных
Соснаў, нібы промень лета,
Блукаў клён, у чырвань ўвесь адзеты.
Увайшла. Ў пакоі шмат галовак...
У каго пяро, ў каго аловак,
У каго буквар, у іншых кніжка.
Ўладзя крэйдай словы дзецям піша,
На шырокай школьнай, чорнай дошцы —
Словы белыя на чорнай плошчы.
Уладзя, скончыўшы свае заняткі,
Костачку вядзе ў другую хатку,
Дзе ў яе пакойчык невялічкі.
Пад акном вяргіні, быццам знічкі,
Жоўтыя галоўкі паўзнімалі
І ў акно лагодна заглядалі.
У пакоі столік, крэсла, ложак,
Табурэтка з скрыўленаю ножкай.
На стале — і булка і вяндліна,
Частавала Костачку дзяўчына,
Прынімала як сястру, як друга,
Ўладзя новую сваю падругу.
А назаўтра — трэба йсці ў людзі,
Дзе ёй праца будзе — ці не будзе...
Адчыняе яна скромна дзверы.
Усюды пішуць... Шмат, відаць, паперы,
Шчоты стукаюць... Грымяць машынкі...
Гарманіст так йграе без запінкі,
Як грыміць дзяўчына на клявішах
І, не гледзячы на знакі, піша.
Костачка звяртаецца нясмела

Да начальніцы ў блузцы белай,
Што сядзіць у ясным кабінеце.
Цар над ёй з царыцай на партрэце...
Стол вялізны, а на ім убранне,
Аж ідзе з яго у вочы ззянне.
Працаваць? А што яна умее?
Не, у нас няма для вас надзеі,
Спец'ялістаў нам, бывае, трэба...
Што ж, на свеце болей рук, як хлеба...
Костачка ідзе і ног не чуе.
Дзень прайшоў, яна усё вандруе.
Два прайшлі, яна не знойдзе працы,
А навокал гордыя палацы,
Там жывуць другога складу людзі,
Так яна ніколі жыць не будзе.
Выйдзе, толькі слёзы уцірае,
Хто, за што бяздольную карае,
Не патрэбна ты, відаць, нікому —
Так і тут, як там, у родным дому.
Ўладзя дух падтрымлівае ў Косці:
— Ляж! Спачні! — лагодна гэтак просіць
І кладзе яе на ўласным ложку.
Вось табе кілбаскі з хлебам трошкі,
Зараз будзем смачна мы абедаць...
Ўладзя! Уладзя! Ці магла ты ведаць,
Як твая любоў, твая спагада
Яе сэрца напаўнялі ладам...
Бо ж вакол была бяда, пустэча.
Да цябе яна ішла штовечар,
Уся напоўнена тугой балючай,
Так яе людскі той холад мучыў,
Абыякавасць да яе долі.
Ёй не вынесці таго ніколі,
Каб не ты, цудоўная падруга,
Ты адна была ёй ў горы другам.
Мо і доўга б так яшчэ вялося.
Уладзі й тут дапамагаць прыйшлося,
За яе падмогай і парадай
Атрымала Костачка пасаду
У вёсцы Чаўшклі, у беларускай школе.
Ёй нічога і не трэба болей!
Яна зможа быць карыснай людзям!
Як жа працаваць яна там будзе!

Чаўшклі. Вёска, дваццаць хат пад лесам.
Лес густы галінамі навесіў
Чорны цень над хатамі малымі.
Хто яе і як у вёсцы п737рыме?
Конь маленькі ўвесь ужо у пене.
Ў Костачкі забрызгана адзенне
Глінаю з калёс. Вакол балота.
Ад таго і конь пакрыўся потам.
Чамадан падскоквае у возе,
А вазніца ў яўнае трывозе —
Мост магло дажджом ля вёскі знесці,
А аб'езд — гані яшчэ вёрст дзесяць.
Мост на месцы. Конь паўзе паціху.
Ў вокнах — аганькоў вясёлых ўспыхі.
А яна на холадзе астыла.
Лес шуміць панура і няміла.
Дзесьці брэшуць нехаця сабакі.
А у лужах свецяцца, як макі,
Зоры. Як жа ясна яны свецяць!
Як яе там прымуць, як прывецяць!
Дом чужы сваім ёй будзе домам,
Між людзей чужых і незнаёмых...
З мосту конік на ўзгорак пнецца,
Як жа жыць цяпер ёй давядзецца?
Ой, халодныя на свеце людзі,
Як жа жыцца ёй між імі будзе?
Колькі слёз ёй Вільня каштавала,
Дарма там парогі абівала
Ў пачуцці нялюдскім і ганебным:
Ты нідзе, нікому не патрэбна.
Ўжо па вуліцы гручыць фурманка,
Ўжо вазніца скіраваў да ганка,
Воз накрыла чорным ценем хата
Ад страхі абвіслай і кашлатай.
А яе, «прадстаўніцу навукі»,
Паднімае дзядзька той на рукі,
Як дзіцёнка. З хаты насустрэчу
Цётка: — Вас чакаем цэлы вечар.
Дык заходзьце ж.— Плашч з яе знімае
І пуховай хусткай атуляе:
— Мусіць, змерзлі? Бо ужо не лета,
Ахініцеся хусцінкай гэтай.

І вячэра ўжо у нас гатова...
Костачка сказаць не можа слова,
Ёй так добра, так на сэрцы міла.
Чым яна такое заслужыла,
Што жанчына у вясковай хаце
Падышла к ёй, як сястра, як маці...
У будове, каля хаты новай,
Пах настойны ад смалы сасновай,
Доўгі стол і лаўкі навакола.
Гэта і была ў вёсцы школа.
Кожны дзень у школу, на світанку,
Дзеці йдуць, чуць блісне золак ранку,
Костачка ўстане — і багата
Ў ёй снядання...
Ёй прыносяць з хаты,
Кожны тыдзень з іншай — пажыўленне.
Каша тут, бліны, тварог, крупеня,
Боршч, бараніна, кусок свініны,
Свежае, гарачае... Данінай
Гэта йшло ёй за яе навуку.
Хлеб запрацаваны! Песні гукам
Ты ўваходзіш ў нізкай хаткі дзверы...
Ці ты чорны, белы альбо шэры,
Ты смачнейшы ад усіх прысмакаў
З ласкі панскай. Зведаў тое ўсякі,
Хто чужы той хлеб быў змушан есці,
Хоць бы ў бацькі, горш яшчэ у цесця,
Горш яшчэ ў чужых, з жабрачай ласкі.
Горкі гэта хлеб, для горла вязкі.
У школу йшлі малыя з букварамі
І старэйшыя — яны ўжо самі
Па-славянску псалтыры чыталі.
Іншыя ўжо граматна пісалі.
Костачка усіх іх рассадзіла,
На тры аддзяленні падзяліла —
І вучыла, душу ўклаўшы ў гэта,
З нейкім ўзнёслым, радасным імпэтам.
А штовечар ў школу йдуць сяляне.
І у кожнага з іх шмат пытанняў.
Костачка чытае ім газеты,
Ёй хапае часу і на гэта.
З кніжак запазычаныя веды
Дазваляюць ёй вясці бяседы

Аб усім амаль, што іх цікавіць.
І дзяўчыну ўжо па вёсцы славяць:
— Добрая яна, ва ўсім паможа!
Дай здароўя ёй, ласкавы божа...
Першы дзень смяяліся ў школе:
— Ой, настаўніца! Ды дай ёй волю,
Яна ж лялькамі іграцца будзе.
Бо ж малая... Гляньце толькі, людзі!
Вучыць хоча — а сама малая...
А урок прайшоў, малышка тая
Правяла яго спакойна, строга.
Хоць і страх таміў яе, нябогу,
Але, практыку прайшоўшы дома,—
Разгубіцца не магла, вядома.
Ну а потым, усё пайшло як трэба:
Вочы дзетак, сінія, як неба,
Шэрыя, як змрок ці цемень ночы,
Пазіралі ёй напружна ў вочы,
Калі кнігі ім яна чытала
Ці расказвала пра што, бывала.
Год прайшоў, і пачаліся беды:
Прыстаў пра настаўніцу праведаў,
І аб тым, што вучаць там па-руску,
І яшчэ прытым па-беларуску.
Ён прыехаў на урок у школу:
— А чаму тут сцены у вас голы
І няма вялічаства партрэта?
У рускай школе вельмі дрэнна гэта...
А за ім наведаўся у школу
Поп, і быў ён вельмі невясёлы:
— Чаму вучні не пяюць малітвы?
А на покуці снапочак жыта,
А на ім сярпок. А дзе ж іконы?
Ксёндз прыехаў, вельмі абражоны:
— Школа. Тут жа каталікув многа,
Трэба ж вучняў прыхіляць да бога.
Катэхізмам іх вучыць у школе.
Свецкіх кніг у шафе ў вас найболей,
А рэлігія, то ж, проша пані.
Так жэ пшэдмет ест до выкладання...
Час ішоў. Усё так-сяк вялося,
І усё ж сысці прыйшлося

З яснай, простае дарогі,
Бо казна не дала дапамогі,
А сялянам падняць школу цяжка.

*

Костачка у Вільні зноў. І Ўладзя
Клапаціцца аб другой пасадзе
І кусок апошні з ёю дзеліць.
Не багата там, вядома, елі,
І не мякка там абедзве спалі,
Толькі дружбы гэтакай не зналі
Ні ў харомах залачоных, графскіх,
Ні ў палацах беласценных панскіх,
Ні ў кулацкім, у багатым доме...

*

Костачка прыйшла у «Нашу ніву»,
Дзе быў надрукован верш шчаслівы,
Што яна калісьці напісала.
У рэдактара ўжо шмат ляжала
Яе вершаў новых. Час ад часу
У газеце яны друкаваліся,
І не нова ўжо было ёй гэта.
Акружылі тут яе паэты
Шумным, радасным сяброўскім колам,
Прывітаннем шчырым і вясёлым.
Пацiскалі рукі, аглядалі
І усе, наперабой, пыталі,
Скуль яна бярэ для вершаў тэмы?
Ці чытала іхнія паэмы?
Ці сама паэму мо напіша?
Костачка ад радасці чуць дыша,
Уся збянтэжанасць адразу знікла,
У абставінах такіх нязвыклых
Адчуваецца яна, як дома,
Усе знаёмы, усім яна знаёма.
Іх знаёмымі зрабілі вершы:
К ёй Купала падышоў найперш
І прамовіў: «Ты Буйлянка, мусіць,
Ну, а я Купалаю завуся,
Пазнаёмімся». Схіліўся к долу,

Пацалункам брацкім і вясёлым
Прывітаў яе прыязна, шчыра.
А тады ўжо залатая ліра
Янкі громка, на ўвесь свет гучала,
Костачка ж чуць дыхаць пачынала.
Вершыкі яе звінелі ціха...
Толькі сэрца палкага успыхі
Іх гучанне цёпла ажыўлялі,
Шчырым тонам вершыкі гучалі,
І таму Купала іх прыкмеціў,
І таму ён Костачку прывеціў,
Нават верш ёй напісаў цудоўны,
Ў друк пусціўшы з прысвячэннем поўным.
Ён рэдагаваў ёй потым кніжку
І пісаў: «Шлі вершаў болей крышку,
Бо хачу, каб тоўстай была кніга.
Ты ж пісаць умееш вершы мігам!»
Так прайшла зіма, вясна...
                                        Улетку
Выйшла кніжка ў свет. «Курганнай
                                                  кветкай»
Костачка сама яе назвала,
Імя гэтае ўхваліў Купала.
Кніжка сэрца яе акрыліла.
Ці яна калі аб гэтым сніла,
Што паэткай будзе Беларусі?
Калі пасвіла гусей — і гусі
Ёй дзіцячыя шчыпалі ногі?
«Кожны варт ў жыцці сваёй дарогі» —
Так сказала ёй аднойчы Ўладзя.
Сэнс вялікі ў гэтых словах ўкладзен.
Ў «Нашай ніве» працаваў Бядуля,
Яго вершы беларусы чулі
І аповесці яго чыталі,
Песняра любілі ўжо і зналі.
Хоць ён з Костачкай спрачаўся стала,
І яна Бядулю паважала
За яго зваротак спеўных кола,
Поўных суму і настрояў кволых,
Поўных нейкай радасці тужлівай,
Трапяткіх і палкіх пераліваў.
Цётка там з'яўлялася нярэдка,
Ужо вядомай будучы паэткай.

Яе голас калыхаў, як сполах,
Дух народны ў гарадах і сёлах
І да бою за свабоду клікаў
У нянавісці к панам вялікай.
Костачка ў яе бывала доме,
Цётка, як старэйшая, вядома,
Памагала словам і парадай,
Памагчы і больш была бы рада,
Толькі шмат было ў яе работы,
Ну, а сілы нішчылі сухоты,
І яна усё часцей, бывала,
На тахце, як прыйдзеш к ёй, ляжала.

З Вільні кінула дзяўчыну доля
У Горны Скробаў, ў тое Дзеўчаполле,
Дзе памешчык Дзеўчапольскі з сынам
Нанялі настаўніцай дзяўчыну,
Каб яна прыгатавала Толю
Ў першы клас гімназіі, не болей.
Ўжо зіма мяце снягі наўкола,
Сад стары у гурбах. Невясёла
Елка цёмная глядзіць у вочы,
Нібы ў хату папрасіцца хоча.
Дом стары. Рыпіць у ім падлога,
Шорах нейкі ў ночы йдзе і скрогат,
Нібы хтосьці напалохаць хоча.
Лямпачка прад абразамі сочыць
За дзяўчыны баязлівым рухам,
Вецер стогнам налівае вуха
І бразжыць галінамі па стрэсе.
Дуб стары сукі свае развесіў
І скрабецца у сцяну украдкай.
А на сценах ў радавым парадку
Маянай шляхты цёмныя партрэты.
Зброя. Шаблі. Тонкія стылеты
Накрыж роўна да сцяны прыбіты.
Карабін даўгі павіс сярдзіта,
Пара стрэльб, рыштунак тут усякі,
Улады панскай грозныя адзнакі.
Дзеўчапольскі сам, стары, з ганорам
З ёй пра продкаў пра сваіх гаворыць.

Удавец. Нядаўна страціў жонку.
Толя сын, падобны да ўнучонка,
Хлопчык мілы, белы, ясны, жвавы,
Не атручан радавою славай,
Просты быў, уважлівы і мілы.
Костачка хлапчыну палюбіла,
Бо, пазбыўшыся пяшчоты маці,
Ён прыліп лагодна да дзяўчаці.
Костачка (ёй школа беднай сніцца),
Хлопцу каб зручней было вучыцца,
Узяла яшчэ дваіх, вядома,
Не сялянскіх, пана аканома,
Двух сыноў узяла яна і міла
З захапленнем усіх траіх вучыла.
За сталом ў вялізарным пакоі
Толя і другіх тых хлопцаў двое,
А яна ў гарачым упаенні
Пушкіна чытае ім тварэнні,
Выкладае ім літаратуру...
За сцяной памешчык ходзіць хмура:
— Вы з чужымі гэтак жа, як з Толем,
А яму увагі трэба болей,
Бо адзіны я плачу за гэта!
І душа, захопленнем сагрэта,
Нібы кветка на марозе, вяне.
Ёй так прыкра... Панскага задання
Яна выканаць ніяк не можа.
У занятках выдзяляць нягожа,
Гэта дрэнна уплыве на Толю,
Таварыства дух жыве ў школе,
Ён павінен роўным быць між імі.
— Вы забыліся! Яго з другімі
Я і не раўняў і не раўняю.
Нават пэўнасці яшчэ не маю,
Ці прыстала быць яму з галотай,
Гэта ж хлопы! Ён жа пан...
А потым,
Вы таксама ведайце: вы ўзяты
Ў дом высокай радавітай шляхты!
Вы настаўніца! За стол са мною
Вас саджу. Дык жа і вам няварта
З хлопамі братацца. З прывітаннем
Вы руку ім падаеце, пані!

Гэта ў маім доме не прыстала...
І прашу вас помніць гэта стала!
Костачцы аж дух у грудзях спёрла.
Словы гневу запяклі ёй горла.
Вочы паляцца агнём гарачым.
Ды з абурэння яна не плача,
Толькі выбухам, амаль што крыкам
Рвуцца словы:
— Ласкі той вялікай —
Членам быць сям'і у вас — не трэба!
Праца мне дае кавалак хлеба!
І каму падаць руку — я пана
Не спытаю! Да людзей пашану
Я вялікую у сэрцы маю.
Хто у пана хлеб свой зарабляе,
Хто жыве на свеце ўласнай працай —
Мае права чалавекам звацца!
Слова «хлоп» мне не кажыце болей!
Чула я яго ўжо даволі!
І пайшла яна з пакою хутка...
Пан стаяў, і пану стала жудка:
Гэткая маленькая дзяўчына
Слухаць пана ва усім павінна,
А яна — куды там! Разышлася,
Аж гарыць уся, аж затраслася,
І нічога ён тут не дабіўся:
Поглядамі, бачыш, не сышліся!
Але к Костцы быў прывязан Толя.
Пан быў змушан не вязацца болей,
Бо настаўніца, хоць самавольна,
А вучыць дзяцей надзвычай здольна.
Ахмістрыня у двары старая,
Аднаго ёй вока не хапае,
На жніве саломай накалола,
Хваравіта і на выгляд квола,
Костачку ўзялася даглядаці.
Шкода ёй было таго дзяўчаці,
Што ў жыццё з агнём вялікім рвецца...
Загарачае ў дзяўчыны сэрца!
Чуць яна засмуціцца, бывала:
Вольнага паветра не хапала,
Ёй прымус той панскі быў не мілы,
Ён у працы ёй аптуваў крылы,

Гэта горыччу паіла думы,
Гэта сэрца налівала сумам.
Скажа ёй сардэчна Антаніна:
— Пані вышай быць таго павінна!
А сварыцца з панам — недарэчы!
Семдзесят гадоў лягло на плечы
Ўжо яму. Ну, пабурчыць і сціхне.
Паважае вас ён. Дык не лішне
І старому паказаць павагу.
Ваш жа выбух, на маю увагу,
Гэта порах. Успыхне і загасне.
Толькі нельга ўспыхваць так напрасна.
Вы па-свойму ўсё рабіце,
А ў дробязі — і уступіце.
Па драбніцах бой даваць — дарэмна,
І стары, дальбог, зусім не дрэнны.
Панскіх мух у носе ў яго многа,
Дык не нам перарабляць старога!
Зерне праўды мелі тыя словы.
Костачка зрабілася суровай,
З панам вельмі мала гаварыла
І дзяцей па-свойму ўсё ж вучыла.
Поступы ішлі ў іх на «выдатна»,
Дзеці былі да навукі здатны,
Толя здаў экзамен.
І дахаты
Ехала Кастуся, як на свята,
Каб бацькоў праведаць. Дом пахілы
Быў якісьці сумны і панылы.
Бацька пастарэў. Стамлёнасць маці
Стала яшчэ болей праступаці.
Інка вырасла ўжо ў дзяўчыну,
Шчокі свецяць, нібы журавіны.
Віця стаў ужо падлеткам жвавым,
Вочы сінню наліты яскравай,
Вучань ён рамесленае школы,
Як заўсёды, добры і вясёлы.
Стася служыць дзесьці ахмістрыняй,
Горка, цяжка, сумна там дзяўчыне.
Эдзя вучыцца яшчэ ў Ашмяне...
Цёплым, шчырым было прывітанне.
Падарункі Костачка прывезла.
Дзікаватасць у дзяўчыны счэзла,

Яна светла, радасна смяецца.
Бацька — самы блізкі яе сэрцу,
Бацька больш за ўсіх тут рад сустрэчы,
Ля сябе трымае цэлы вечар.
Сто рублёў яна прывезла грошай,
Не было ў яе уцехі большай,
Калі іх дала у рукі маці...
Многа радасці было у хаце,
Шмат навін ад Костачкі пачулі...
А у ночы, калі ўсе паснулі,
Вымкнулася дзеўчына на ганак...
Радасна яна усхвалявана.
А вакол спакой, начная ціша,
Ціха, сонна сад за хатай дыша,
Клён стары лісточкамі шапоча,
Быццам ён прывеціць яе хоча.
А на небе зоркі, зоркі-znічкі
Ёй міргаюць ветла, як сястрычкі.
Месяц серп навесіў над бярозай,
Цень кідаюць нікла вербалозы...
Ноч стаіць. А шорахі і шумы
Заварожваюць, чаруюць думы.
Тут яна ізноў. Ў віры зваротным
Заляцела чайкай быстралётнай...
А куды зноў кіне яе доля
Пасля Вільні, Чаўшкль і Дзеўчаполля?
Дзе палёт яе зноў праца спыніць?
Што нясе дзень заўтрашні дзяўчыне?

*

Даўняе! Устаеш ты змрочнай з'явай,
Памяці ўзрываеш ледаставы,
Цёмныя, як ноч, навалы гора,
Калі дні жыцця плылі, як змора,
І душылі мрокам безнадзейным —
Нібы прывід нейкі мрочны, хвейны.
Устае з нябыту год пракляты:
Йшла вайна. Разбурэнне і страты...
Немцы напаўзалі, як вужакі,
А пад Рыгай грозныя атакі
Адбіваў наш Эдзік з сваёй ротай...
Хлябыснулі ліўні кулямёта

І прабілі маладыя грудзі...
Больш ніколі весці ў бой не будзе
Ён байцоў сваіх, так сэрцу мілых,—
Лёг юнак ў халодную магілу.
А за ім услед пайшла і Стася.
Верасень дубы у чырвань красіў,
Залаціў ён клёны, вербы, ліпы,
Золатам магілу ёй абсыпаў.
Недзе ў родным беларускім Гродне
Спіць сном вечным Стася і сягоння.
Бацька з смерцю іх не мог змірыцца,
Што ні ноч яму пачалі сніцца
Яго згібшыя без часу дзеці —
І пайшоў за імі бацька трэцім...
Маці доўга йшчэ жыла у Іны,
Працавала горача, няспынна,
Як прыхільніца Савецкай ўлады.
Поўная вялікае спагады
Да жыцця, што расквітала ўкола,
Выраклася цэрквы і касцёла,
І, забыўшыся пра катахізмы,
Заклікала ў гурток марксізма
Ўсіх сваіх старэнькіх адналетак,
Ім сама прачытвала газеты,
І, прыняўшы праўду сэрцам чыстым,
Стала беспартыйнай камуністкай.
Сёння і над ёй шуміць бяроза...
Шмат гадоў яна раняе слёзы
Над яе халоднаю магілай.
Ўжо няма на свеце мамы мілай...
Гляну у той бок — і сумна стане,
Больш вачыма добрымі не гляне,
Да грудзей старэчых не прытуліць,
Уладнасць, строгасць ужо даўно мінулі,
Адышлі з жыццём старым ў бяздонне...
А любоў і ласка ў сэрца звоняць
І сягоння радасна і чула...

1951 г.

ЗМЕСТ

Максім Танк. Шчырая песня 3
Дзіяна Чаркасава. Любоў і прызнанне народа 4

ВЕРШЫ 1913—1951 гг.

То не песня... 11
Люблю 12
Звон 13
Тварыць і кахаць 14
Каб я мела... 15
Да працы 16
На крыллі песні 17
Рута 18
Ці помніш ты? 20
На магілках 21
Кветкі 22
Над свежай магілай 23
Рана 24
*** Ноч позняя... 25
Хаўтурны звон 26
*** Дзень сканаў за гарой, а над соннай зямлёй... 27
Ноч 29
У лесе 30
*** Ціхім гоманам гордых вяршынь... 31
Шэрая гадзіна 32
*** Ваал! Я ўсё ужо спаліла на алтары... 33
У бяссонную ноч 34
Не магу... 35
Ляці, думка 36
Помніш вечар? 37
У краіне мар 39
Памятны дзень 40
Мне сніўся сон 41
Туга 42
Матыль 43
Мы зноў сустрэліся... 44
*** Не хачу я нічога казаці табе... 45
Як я цябе люблю... 46
Дзяўчына 47
Чаму? 48
Не глядзі... 49

Я шукала... 50
Лебядзіная песня 51
Адна 52
Курган 53
*** Дзе Вілья у Нёман ліе свае хвалі... 55
Русалкі 56
Курганная кветка 58
На смерць брата Э. Буйло 59
Кветка папараці 61
Сягонняшнія і даўнейшыя 67
Не кукуй, зязюля! 83
Мяцеліца 84
*** Таму мне сумна жыць на свеце... 85
Восень 86
*** Ад цябе я ўсё прыму з ахвотай... 87
*** Вецер дзьме, самкнуўшы прутка губы... 88
Ваенная зіма 89
Шмат дзён прайшло 91
Памяць 96
Прыбой 97
Яму 98
Шаўкапрад 99
Песня 100
*** За Дунаем звоняць косы... 102
У маёй майстэрні 103
Беларусі 105
Там, дзе Свіслачы светлыя хвалі... 106
Танкі 108
Расстанне 109
Снайпер 111
У шпіталі 113
Над Донам 115
Мінск 1944 года 116
Восень 118
Мяцеліца 119
Купалу 120
Беларусі 121
*** Сын мой маленькі спіць у калысцы... 122
Спявай, дзяўчына! 123
Дзве бярозкі 124
На Украіне 126
Гай 127
Ліпы 128

Ніва 129
Песня 130
*** Можа, гэта так і не было... 138
Памяці друга 139
Прыедзеш ты ка мне 143
Песняру 144
Купала 145
На магіле камандзіра 148
Мірны дзень 149
*** О, жанчыны нашы!.. 150
Чуеш? 151
*** Гэтай ноччу мне штосьці не спіцца... 152
Масква ў 1941 годзе 153
*** Сэрца не кіне да смерці балець... 156
Добрай ночы, Беларусь! 157
Госцю з фронту 158
*** Я многага ў жыцці яшчэ чакаю... 159
Я хачу 160
Па дарозе ў Мінск 161
Лётчыку 162
Салдату 163
*** — Дзяўчынка, галубка, ты ведаеш, можа... . . . 164
*** — Чую, маці мая... 165
*** Ты сягоння ноччу закрычаў у сне... 166
Май 1945 года 167
Скарбы 168
*** Прыйдзе, я ведаю, тая пара... 169
Магіла 170
Добры дзень, Беларусь! 171
*** Як жа хочацца лета!.. 172
Добры вечар! 173
Сакавік 174
Вясна 175
Увесну 176
Лета 177
*** Каб умела лятаць я вышэй за арла... 179
Дзяўчыне 180
Песня 181
Душа гучыць 182
Герою 183
Мора 184
Елка 185
Зіма 186

Дзяцел 187
Таполя 188
*** Прывітай сыноў сваіх, матуля!.. 189
*** Можа, нават не захочаш... 190
9 Мая 1945 года 191
*** Ты адна для нас, любімая Радзіма... 193
*** Сонца заззяла, ўстаў горад наш мілы... 194
*** Вось учора і сягоння... 195
Беларусь 196
Маладосць 197
Ходзіць месяц 198
*** Гоніць вецер хмаркі ў сінім акіяне... 199
*** Маё шчасце міма толькі што прайшло... 200
*** Радзіма! Ты любай была мне да болю... 201
*** Не раз у нас думы... 202
*** Месяц хмары арэ залацістым нарогам... 204
*** У вырай далёкі лятуць жураўлі... 205
Партызанка Алеся 206
*** Калі гора грудзі сціснe... 209
*** Заспявайце песню!.. 210
*** Вярнуліся з франтоў байцы,— з агню і дыму... 211
*** Па шашы густа йдуць машыны... 212
*** З гэтай стромкай сасонкі... 213
Вясной 214
*** Яшчэ не ўсе з руін узняты гарады... 215
*** У палях блізка слоцe канец... 216
*** Ў поўдзень ад вёскі вясёлай гурбой... 217
*** Пыл узняўся на дарозе... 218
*** Сёння дзень устаў такі багаты... 220
Песня 222
*** Каб магла я зоркаю гарэць!.. 223
Балтыка 224
Зімой 225
Пальма 226
Дуб 227
*** Сягоння сонца глянула з-за хмар... 228
Лясное возера 229
*** Праз рэшата цяжкіх, вадой насмяглых хмар... . . 230
Бор шуміць 231
Восень 232
*** Далёка за вёскай іграе гармонь... 233
*** Ярка над Іслаччу зоры гарaць... 236
*** Рэчка смяялася... 237

Гадзіннік 238
Земляку 239
*** Я хвілі гэтай не забуду... 240
*** Помніш?.. 241
*** Прыйдзі сюды!.. 242
*** Кветка бэзу — у росквіце пышным... 243
*** Песняй не таргуем мы «на вынас»... 244
*** Ты мне не гавары, што шмат у нас не так... . . . 245
Буду марыць аб ім 246
*** Кінь ты, дзяўчына... 247
Тужу па табе я 248
На Палессі 249
Сонца 250
*** Я так доўга была адзінокай... 251
*** Абмежавана зместам слова... 252
Журавіны 253
Краіна Саветаў 254
На заставе 255
*** На папары заараным рандалі нажамі рэжуць... 256
Сцягі, як зоры 257
*** На прыволлі, сярод поля, у праменнях ясных сонца... 258

ПАЭМА

Па траскіх гацях 261

Буйло К.

Б 90 Выбраныя творы. У 2-х т. Т. 1. Вершы.; Паэма [Аўт. уступ. артыкула Д. Чаркасава].— Мн.: Маст. літ., 1981.— 302 с., 1 л. іл.

У пер.: 1 р. 50 к.

Першы том выбраных твораў старэйшай беларускай паэтэсы Канстанцыі Буйло склалі вершы 1913—1951 гадоў, а таксама аўтабіяграфічная паэма «Па траскіх гацях».

Б $\frac{70403-156}{М302(05)81}$ 97—81

ББК 84 Бел 7

Бел 2

КОНСТАНЦИЯ БУЙЛО
(Констанция Антоновна Калечиц)

*Избранные произведения
в двух томах*

Том I

Стихи, драматические сцены, поэма

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»

На белорусском языке

*

Рэдактар Хв. Д. Жычка
Мастак В. П. Масцераў
Мастацкі рэдактар Л. Я. Прагін
Тэхнічны рэдактар Л. М. Шлапо
Карэктар Т. М. Собалева

ІБ № 959

Здадзена ў набор 02.04.81. Падп. да друку 08.10.81. АТ 07656. Фармат 84×100¹/₃₂. Папера друк. № 1. Гарнітура звычайная новая. Высокі друк. Ум. друк. арк. 14,82+0,1 укл. Ум. фарб.-адб. 15,02. Ул.-выд. арк. 12,29. Тыраж 8000 экз. Зак. 1506. Цана 1 р. 50 к.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.
Мінскае вытворчае паліграфічнае аб'яднанне імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.